

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Науково-практичний журнал

6 (44) ' 2008

УДК 347.(77+78)

Журнал засновано у лютому 2002 року,
переіменовано у листопаді 2005 року,
внесено до переліку фахових видань
ВАК України з юридичних наук

Зміст

Погляд науковця

- В. Крижна** Принцип справедливості, добросовісності та розумності і правові наслідки недійсності договорів у сфері інтелектуальної власності 3
- С. Погрібний** Щодо ролі звичаїв та моральних засад суспільства у правовому регулюванні договірних цивільних відносин 8

Захист прав

- Т. Васьковська, В. Кращенко** Судова експертиза запатентованих промислових зразків у цифрах і фактах 13
- В. Дроб'язко** Охорона баз даних в Україні 26
- І. Полуєтков** Зловживання правом як порушення засад цивільного законодавства 32
- В. Харченко** Комерційна таємниця: проблеми охорони за кримінальним законодавством України та напрямки її вдосконалення 42

Г. Огнев'юк	Правові форми діяльності представників у справах інтелектуальної власності	53
--------------------	--	----

Право та інновації

І. Галиця	Концептуальні основи та механізми забезпечення конкурентоспроможності в умовах “економіки стресу”	60
С. Попов	Отличительные особенности понятий коммерциализации и трансфера наукоемких технологий	67
Д. Адамюк	Теоретичні питання встановлення змісту поняття “інновація” за законодавством Європейського Союзу	73

Досвід країн світу

О. Васильченко	Фінансування політичних партій в зарубіжних країнах	80
-----------------------	---	----

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

*У 2009 році науково-практичний журнал **Теорія і практика інтелектуальної власності** виходитиме один раз на два місяці. Передплатити наш журнал ви зможете у будь-якому поштовому відділенні України.*

Вартість передплати на 2009 рік					
	Індекс	2 міс/грн	4 міс/грн	6 міс/грн	12 міс/грн
Фізичні та юридичні особи	23594	16	32	48	96

Сподіваємося, що наш журнал стане корисним помічником у вашій справі!

**З глибокою повагою
редакційна колегія**

ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ, ДОБРОСОВІСНОСТІ ТА РОЗУМНОСТІ І ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕДІЙСНОСТІ ДОГОВОРІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Валентина Крижна,
*провідний науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності АПРН України, кандидат юридичних наук,
доцент*

Закріплення на рівні Цивільного кодексу України від 16.01.2003 року (далі — ЦК України) договірних конструкцій у сфері інтелектуальної власності і все ширше використання їх на практиці потребує вирішення питання наслідків визнання недійсними таких договорів з урахуванням особливостей прав інтелектуальної власності та принципів цивільного права.

До теми недійсності правочинів неодноразово зверталися науковці [1-3], однак, зазначеному аспекту проблематики не було приділено уваги. Якщо бути об'єктивним, то слід зазначити, що ці питання не є повністю вирішеними і в інших країнах [4].

Мета даного дослідження — з'ясування правових наслідків недійсності договорів у сфері інтелектуальної власності, виходячи із закріплених в ЦК України принципів справедливості, добросовісності і розумності.

Для цього необхідно проаналізувати положення законодавства України про недійсність правочинів та строки позовної давності.

У випадку недотримання положень чинного законодавства України укладений сторонами договір може бути недійсним в силу приписів закону (нікчемний правочин)

чи на підставі рішення суду (оспорюваний правочин).

Нікчемні правочини — це правочини, недійсність яких встановлена законом, у зв'язку з чим не вимагається визнання такого правочину недійсним судом (ч. 2 ст. 215 ЦК України). Так, нікчемними є правочини, які вчинені: з порушенням вимог щодо письмової форми (ч. 2 ст. 1107, ч. 1 ст. 1118 ЦК України); малолітніми особами за межами їх цивільної дієздатності (ст. 221 ЦК України); недієздатними особами (ст. 226 ЦК України); без дозволу органу опіки та піклування, якщо повинна бути його згода на укладення договору (ст. 224 ЦК України); з порушенням публічного порядку (ст. 228 ЦК України).

Оспорювані правочини — це правочини, недійсність яких прямо не передбачена законом, але такий правочин може бути визнаний судом недійсним, якщо одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом (ч. 3 ст. 215 ЦК України). До оспорюваних відносяться правочини, вчинені: неповнолітніми фізичними особами за межами їх цивільної дієздатності (ст. 222 ЦК України); фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена

(ст. 223 ЦК України); дієздатними фізичними особами, які в момент їх вчинення не усвідомлювали значення своїх дій та (або) не могли керувати ними (ст. 225 ЦК України); вчинені юридичними особами без відповідного дозволу (ліцензії) (ст. 227 ЦК України); під впливом помилки (ст. 229 ЦК України); під впливом обману (ст. 230 ЦК України); під впливом насильства (ст. 231 ЦК України); у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною (ст. 232 ЦК України); під впливом тяжкої обставини (ст. 233 ЦК України); без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином (фіктивний правочин) (ст. 234 ЦК України); для приховання іншого правочину, який сторони насправді вчинили (удаваний правочин) (ст. 235 ЦК України).

Якщо проаналізувати положення ЦК України, то як нікчемний, так і оспорюваний правочин є недійсним з моменту їх вчинення (ч. 1 ст. 236 ЦК України). Звідси логічно слідує, що недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю (ч. 1 ст. 216 ЦК України).

Як наслідок цього, у разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а при неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, — відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування (ч. 1 ст. 216 ЦК України).

У ч. 2 ст. 236 ЦК України зроблено уточнення: якщо за недійсним правочинном права та обов'язки пе-

редбачалися лише на майбутнє, можливість настання їх у майбутньому припиняється. Однак ця норма не змінює загального правила, а тому можна виділити два закріплені в законодавстві варіанти наслідків визнання договору недійсним:

1) повернення кожною стороною другій стороні у натурі всього, що вона одержала на виконання цього правочину, якщо існує така можливість (наприклад, за договором купівлі-продажу за умови наявності придбаної речі);

2) відшкодування вартості одержаного за цінами, які існують на момент відшкодування, при відсутності можливості застосування попереднього наслідку, наприклад, у зв'язку з тим, що:

- а) отримана за договором річ не може бути повернена, оскільки не збереглася в натурі;
- б) одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі;
- в) предметом договору були виключні майнові права інтелектуальної власності чи право користування об'єктами права інтелектуальної власності.

Перший випадок, коли кожна сторона повертає другій стороні все отримане в натурі, не викликає особливих труднощів, оскільки застосовується найбільш розроблений правовий механізм, відомий ще з часів римського права — двостороння реституція.

Значно більше проблем виникає при неможливості використання цього загального правила недійсності правочину. У цьому випадку існує кілька варіантів виходу з ситуації:

1) застосувати наслідки недійсності правочину лише на майбутнє, у зв'язку з чим все вчинене за пра-

вочиною до цього моменту породжує правові наслідки, а тому кожна сторона залишає в себе отримане за таким договором;

2) застосувати наслідки недійсності правочину з моменту його укладення, а тому існує потреба відшкодувати вартість одержаного кожною стороною іншій стороні.

Перший підхід був закріплений в ЦК УРСР від 18 липня 1963 року, відповідно до ч. 2 ст. 59 якого, якщо з самого змісту угоди випливає, що вона може бути припинена лише на майбутнє, дія угоди визнається недійсною і припиняється на майбутнє. У п. 3.2 Роз'яснення Вищого арбітражного суду України "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням угод недійсними" № 02-5/111 від 12.03.1999 року зроблено уточнення: якщо неможливо повернути усе одержане за угодою, наприклад, вже здійснене користування за договором майнового найму, зберігання за договором схову тощо, то одночасно з визнанням угоди недійсною господарський суд повинен зазначити у рішенні, що її дія припиняється лише на майбутнє.

Такий підхід стосовно оспорюваних правочинів знайшов відображення в Цивільному кодексі Російської Федерації від 21 жовтня 1994 року, відповідно до ч. 3 ст. 167 якого, якщо зі змісту оспорюваного правочину випливає, що він може бути припинений лише на майбутній час, суд, визнаючи правочин недійсним, припиняє його дію на майбутнє.

Що стосується другого варіанту, тобто застосування наслідків недійсності правочину з моменту його укладення, то існує потреба з'ясування механізму обчислення вартості отри-

маного кожною стороною правочину.

Потенційно таке відшкодування можливе за цінами, які:

- а) склалися на ринку на момент укладення договору;
- б) склалися на ринку на момент відшкодування;
- в) склалися на ринку на момент фактичного вчинення дій за договором;
- г) були обумовлені сторонами в договорі.

Враховуючи можливу тривалість часу від моменту укладення договору і часу застосування наслідків недійсності договор, розмір суми в залежності від обраного механізму обліку може відрізнятись у кілька разів.

ЦК України закріплює правило, що відшкодувати вартість одержаного кожною стороною потрібно за цінами, які існують на момент відшкодування (ч. 1 ст. 216 ЦК України).

З врахуванням викладеного розглянемо застосування передбачених законодавством України наслідків недійсності правочинів стосовно договорів у сфері інтелектуальної власності. Як приклад можна розглянути ліцензійний договір на торговельну марку, відповідно до якого ліцензіат протягом певного проміжку часу використовував торговельну марку і щомісячно сплачував за це ліцензійні платежі.

Якщо з'ясується, що цей ліцензійний договір недійсний, то схема проведення розрахунків між сторонами буде такою. Ліцензіар зобов'язаний повернути ліцензіату суму отриманих ліцензійних платежів за період, що передує дню винесення судом рішення. Ліцензіат повинен припинити використання торговель-

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

ної марки і відшкодувати вартість одержаного за договором, тобто розмір ліцензійних платежів за той же період, однак за цінами, що існують на момент відшкодування. Оскільки кожна зі сторін повинна сплатити іншій стороні певну грошову суму, то доцільно провести взаємозалік вимог і стягнути різницю між фактично сплаченими ліцензійними платежами та сумою, що розраховується на момент відшкодування. Звичайно, суд визначає цей розмір на момент винесення рішення, однак якщо на момент фактичного виконання ціни збільшилися, то ліцензіар має право вимагати перерахунку вартості та стягнення решти суми.

Для повної картини досліджуваної ситуації потрібно враховувати існуючі строки позовної давності до вимог про застосування наслідків недійсного правочину. Тривалість і початок перебігу строку, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу, залежить від виду недійсного правочину. Так, до вимог про застосування наслідків нікчемного правочину встановлена позовна давність у десять років (ч. 4 ст. 258 ЦК України), а її перебіг починається від дня, коли почалося виконання цього правочину (ч. 3 ст. 261 ЦК України). Звідси можна зробити висновок, що стосовно реального договору перебіг строку починається з моменту укладення договору, а якщо нікчемним є консенсуальний договір, то — з дня вчинення будь-якою стороною дій по виконанню обов'язків за цим нікчемним договором. До вимог про застосування наслідків оспорюваного правочину застосовується загальний строк позовної давності — три роки з момен-

ту вчинення дій за договором. Звичайно, потрібен ще час для розгляду справи, винесення рішення та його виконання. Реальність показує, що цей процес може тривати ще кілька років.

Таким чином, якщо застосувати загальне правило, яке закріплене в ч. 1 ст. 216 ЦК України стосовно недійсності правочинів до договорів у сфері інтелектуальної власності, то виникає низка ускладнень:

- 1) між моментом погодження сторонами розміру платежів за договором і відшкодуванням вартості одержаного за нікчемним договором може минути більше десяти років, а, враховуючи стрімке зростання значення об'єктів інтелектуальної власності, за цей час їх вартість, а відповідно, і вартість їх використання, може зрости в кілька разів;
- 2) практично неможливо об'єктивно оцінити вартість переданих виключних майнових прав інтелектуальної власності чи права використання на певний момент, оскільки кожен об'єкт індивідуальний і тому відсутні середні ринкові ціни на аналогічні об'єкти в цій сфері;
- 3) така оцінка потребуватиме залучення спеціалістів, а відповідно — додаткових затрат часу і коштів;
- 4) стосовно торговельних марок може виникнути цілком закономірна ситуація, коли набувач прав (новий правоволоділець чи ліцензіат) своїми діями підвищив репутацію позначенню і відповідно, збільшив вартість нематеріального активу, а потім сам змушений сплачувати за новими розцінками.

Логічно, що виникає запитання, наскільки такі правові наслідки

недійсності договорів у сфері інтелектуальної власності відповідають принципам справедливості, добросовісності та розумності, закріпленим у ст. 3 ЦК України? Очевидно, що буквальне застосування положень про недійсність правочинів, без урахування особливостей майнових прав інтелектуальної власності, не відповідає наведеним загальним засадам цивільного законодавства України. А ще в Древньому Римі юрист Ульпіан вважав, що "коли право суперечить справедливості, повинна панувати остання" (Д. 15.1.32). Аналогічна ідея висловлена і в науково-практичному коментарі за редакцією розробників проекту Цивільного кодексу України: "Дуже часто справедливість розуміють як рівність пропорцій або як концепцію пропорційності обраних засобів поставленій меті. Але визначити поняття справедливості й закріпити його нормативно в законах неможливо. Справедливість є категорією, яка адекватно може бути реалізова-

на через правозастосовну діяльність. Слід пам'ятати, що коли несправедливість закону стає нестерпною, суд повинен захищати справедливість" [5, С. 13].

На наш погляд, недоцільно чекати, поки несправедливість закону стане нестерпною, а потрібно намагатися не допускати таких випадків. На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок про нагальну потребу закріплення на законодавчому рівні можливих варіантів наслідків недійсності договорів у сфері інтелектуальної власності в залежності від підстав недійсності та з врахуванням особливостей прав інтелектуальної власності.

Звичайно, в межах однієї статті неможливо вирішити всі існуючі питання з аналізованої теми, а тому проведене дослідження може слугувати підґрунтям для подальших наукових пошуків у цій сфері. ♦

Список використаних джерел:

1. Гутников О.В. *Недействительные сделки в гражданском праве. Теория и практика оспаривания*. — М.: Бератор-Пресс, 2003. — 576 с.
2. Матвеев И.В. *Правовая природа недействительных сделок*. — М.: ООО Издательство "Юрлитинформ", 2002. — 176 с.
3. Шахматов В.П. *Составы противоправных сделок и обусловленные ими последствия*. — Томск: Издательство Томского университета, 1967. — 311 с.
4. Schulte-Beckhausen Thomas. *Markenlizenzvertrage*. — Köln: RWS Verlag Kommunikationsforum GmbH, 2002. — 131 s.
5. *Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України*. — К.: Істина, 2004. — 928 с.

ЩОДО РОЛІ ЗВИЧАЇВ ТА МОРАЛЬНИХ ЗАСАД СУСПІЛЬСТВА У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ДОГОВІРНИХ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Сергій Погрібний,
*суддя Малиновського районного суду міста Одеси,
кандидат юридичних наук, доцент*

Як відомо, чинний ЦК України передбачає можливість здійснення регулювання цивільних суспільних відносин (зокрема — в договірній сфері) цілою низкою соціальних засобів. Звичайно, провідне місце серед них посідають правові засоби, а саме: акти цивільного законодавства, договір та правовий звичай. Проте виключно цими засобами все коло соціальних регуляторів цивільних відносин не вичерпується, оскільки їх регулювання здійснюється також і деякими позаправовими засобами. Це, зокрема, правила суспільної моралі або, як визначається в ЦК України — моральні засади суспільства.

Так, відповідно до частини 1 статті 7 ЦК України: "Цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту". Крім того, ЦК України надає досить вагомого значення сфері регулювання цивільних відносин і моральним засадам суспільства. Причому, вказівка на них міститься не лише в статтях, що складають окремі цивільно-правові інститути, а й у статтях розділу 1 "Основні положення", які представляють собою кістяк цивільного законодавства, підкоряючи своїм вимогам не лише всі інші статті ЦК України, а й по-

ложення всіх інших актів цивільного законодавства України. Так, зокрема, відповідно до частини 4 статті 13 ЦК України: "При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися *моральних засад суспільства*"; відповідно до абзаца другого частини 1 статті 19 "Самозахистом (цивільних прав — С.П.) є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать *моральним засадам суспільства*". Отож, правильне розуміння сутності і змісту звичаю та моральних засад суспільства як соціальних регуляторів цивільних відносин в Україні є запорукою правильного розуміння і застосування багатьох положень цивільного законодавства України.

Разом з тим, вітчизняна наука цивільного права ще недостатньою мірою приділяє увагу дослідженням проблем використання звичаїв та моральних засад суспільства в правовому регулюванні договірних цивільних відносин. Лише в окремих публікаціях з'являються перші розвідки на цю тему, загалом же, коло робіт, в яких вона порушується, вичерпується підручниками та коментарями до ЦК України. Подоланню такого стану присвячене це дослідження.

Що стосується звичаю, то слід, перш за все, відзначити, що він є правилом поведінки, тобто соціальною нормою, що встановлює необхідну, бажану або можливу поведінку учасників суспільних відносин за визначених умов. Цією ознакою він подібний до інших соціальних регуляторів цивільних відносин — актів законодавства, договорів та моральних засад суспільства. Як і інші соціальні регулятори цивільних відносин звичай (встановлене ним правило поведінки) є загальнообов'язковим. Проте насамперед звичаєве правило поведінки за своєю юридичною силою поступається законодавчому та договірному, про що ще буде сказано нижче. По-друге, звичаєве правило поведінки має бути усталеним у певній сфері цивільних відносин. Це означає, що певне, не закріплене в акті законодавства, правило поведінки, для того, щоб набути статусу звичаю, повинно "працювати" на регулювання цивільних відносин у певній сфері протягом певного, відносно тривалого проміжку часу. Більше того, усталеність звичаю полягає також і в тому, що правило поведінки, яке він містить, повинно бути відомим і прийнятним для більшості суб'єктів даної сфери цивільних відносин. По-третє, це правило не повинно бути встановлено актами цивільного законодавства. Документи, в яких може бути зафіксований звичай, не є актами цивільного законодавства України. Так, наприклад, Міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів, підготовлені Міжнародною торговою палатою у 1953 році (Правила ІНКОТЕРМС), хоча і застосовуються в Україні відповідно до Указу Президента України від 4 жовтня

1994 року "Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів" [2], тим не менше не набули статусу акта цивільного законодавства України. Крім того, звичаї можуть бути зафіксовані у рішеннях судів з конкретних цивільних справ, та в постановках Пленуму Верховного Суду України з певних категорій цивільних справ, що також не надає їм (звичаям) статусу актів законодавства. Нарешті, за буквальною змістом статті 7 ЦК немає перепон для закріплення звичаїв у договорі. Проте, в даному випадку він втратить свій статус звичаю як джерела цивільного права і до нього застосовуватимуться правила про договір як соціальний регулятор цивільних відносин.

Таким чином, звичай як соціальний регулятор цивільних відносин — це усталене в певній сфері цивільних відносин загальнообов'язкове правило поведінки, що не закріплене актами цивільного законодавства України.

Сфера застосування звичаю в регулюванні цивільних відносин чинним ЦК України не обмежується. Відповідно до статті 7 зазначеного Кодексу будь-які цивільні відносини, тобто які-небудь особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності сторін (частина 1 статті 1 ЦК України), можуть бути врегульовані звичаєм. Це вигідно відрізняє вітчизняне цивільне законодавство від законодавств деяких зарубіжних країн, які обмежують сферу застосування звичаю в регулюванні цивільних відносин. Так, наприклад, відповідно до статті 5 ЦК Російської Федерації правове регулювання цивільних відносин може здійснювати-

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

ся лише звичаями ділового обороту, тобто правилами поведінки, що склалися і широко застосовуються в якій-небудь сфері підприємницької діяльності. За змістом частин 1 і 2 статті 7 ЦК України обмеженням на застосування в нашій країні звичаїв для регулювання цивільних відносин є лише:

а) урегульованість відповідних відносин актами цивільного законодавства чи договором або

б) суперечність звичаю акту цивільного законодавства чи договору, який хоч безпосередньо і не регулює відповідні цивільні відносини, проте, встановлює обмеження на застосування звичаїв до їх регулювання.

Таким чином, звичаю як джерелу цивільного права в Україні відведена другорядна роль. Він може застосовуватися лише для регулювання цивільних відносин, не врегульованих актами законодавства або договором, і тільки в тому випадку, коли він не суперечить актам цивільного законодавства та договору, що регулює відносини сторін [1, с. 243-244]. У разі ж виявлення такої суперечності звичай як джерело цивільного права, що має меншу юридичну силу, ніж акти цивільного законодавства та договори, не підлягає застосуванню.

У свою чергу, моральні засади суспільства, — це основні принципи суспільної моралі, тобто визнана і підтримана більшістю членів суспільства система життєвих принципів, поглядів, суджень, оцінки людей, а також відповідних їм норм поведінки, що відображають погляди, які склалися в суспільстві про добро і зло, обов'язок, справедливість і несправедливість, гідність і безчестя, про схвальність і ганебність тощо. Як соціальний регуля-

тор суспільна мораль виконує функцію, подібну до функцій права, проте, відрізняється від останнього за походженням, формою вираження, сферою регулювання, ступенем обов'язковості, засобами забезпечення тощо.

Чинний ЦК України надає моральним засадам суспільства досить вагомого значення в сфері регулювання цивільних відносин. Причому вказівка на них міститься не лише в статтях, що складають окремі цивільно-правові інститути, а й у статтях розділу 1 "Основні положення", які представляють собою кістяк цивільного законодавства, підкоряючи своїм вимогам не лише всі інші статті ЦК України, а й положення всіх інших актів цивільного законодавства України. Так, зокрема, відповідно до частини 4 статті 13: "При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися *моральних засад суспільства*"; відповідно до абзацу другої частини 1 статті 19 "Самозахистом (цивільних прав — С.П.) є застосування особою засобів протидії які не заборонені законом та не суперечать *моральним засадам суспільства*". Таким чином, розуміння сутності моральних засад суспільства як позаправового соціального регулятора цивільних відносин в Україні є запорукою правильного розуміння і застосування положень цивільного законодавства України.

Разом з тим, право та мораль часто перетинаються в своїх нормах. Зокрема, це має місце в тих випадках, коли моральна поведінка є правомірною, а аморальна — визнається неправомірною, однак такий перетин права і моралі має, на наш погляд, несуттєве практичне значення. Більш актуальними є проблеми аморального закону, тобто закону,

що визнає правомірними аморальні вчинки або визнає неправомірними моральні вчинки. Проте це питання — є проблемою філософії і теорії права. З позицій науки цивільного права інтерес становлять випадки, коли норми права безпосередньо вказують на те, що певні суспільні відносини регулюються нормами моралі. Саме в цих випадках постає проблема проведення чіткої межі між предметом правового і позап правового регулювання, а також визначення якіс-них ознак моральних засад суспільства як придатного (з точки зору права) засобу позап правового регулювання цивільних відносин.

Сфера регулювання цивільних відносин визнана правом, моральними нормами суспільства, окреслюється, перш за все, тими видами цивільних суспільних відносин, які за сутністю своєю побудовані на тісних особистісних відносинах між людьми. В першу чергу, це відносини сімейні. Невипадково частина 9 статті 7 Сімейного кодексу України встановлює, що "Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, *відповідно до моральних засад суспільства*". Таким чином, у даному випадку законодавець фактично створює обмеження для суб'єктів правового регулювання цивільних відносин (в тому числі — й для себе самого), забороняючи таке їх правове регулювання, яке не відповідає моральним засадам суспільства.

Крім того, моральні засади суспільства отримують регулятивне значення також у випадках, коли вони створюють певні визнані законодавцем обмеження на здійснення суб'єктами цивільних відносин окремих юридично значимих дій або

встановлюють наслідки здійснення таких дій. Наприклад, відповідно до частини 1 статті 203 ЦК України: "Зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства". Відповідно ж до абзацу другої частини 3 статті 289: "У разі жорстокої, *аморальної* поведінки фізичної особи щодо іншої особи, яка є в безпорадному стані, застосовуються заходи, встановлені цим Кодексом та іншим законом".

Нарешті, моральні засади суспільства мають значення для регулювання цивільних відносин також і тоді, коли без звернення до дослідження моральних понять не можна виявити значення ряду термінів, закріплених в актах цивільного законодавства або в договорах, з оцінкою яких пов'язані юридичні наслідки. До них, передусім, належать оціночні поняття, такі, зокрема, як "образа особистої гідності", "розумні строки", "неможливість спільного проживання" тощо.

Підводячи підсумок викладеному, можна зробити наступні висновки. Звичай, як соціальний регулятор цивільних відносин, має субсидіарне, допоміжне значення. Він може застосовуватися лише у випадках відсутності законодавчого чи договірного регулювання певного виду поведінки учасників цивільних відносин і за умови, що зміст звичаєвого правила поведінки не суперечить положенням актів законодавства та договору. Значення ж моральних засад суспільства в регулюванні цивільних відносин є трояким. По-перше, цивільне законодавство, перш за все те, яке регулює відносини, засновані на близьких особистісних стосунках суб'єктів, має формувати-

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

ся з урахуванням цих моральних заasad. По-друге, в окремих випадках цивільним законодавством визнається неможливість порушення моральних заборон та встановлюються наслідки їх порушення. По-третє, моральні засади суспільства відіграють свою роль при тлумаченні

оціночних понять, які вживаються у цивільному законодавстві та в цивільних договорах. ♦

Список використаних джерел:

1. *Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 592 с.*
2. *Указ Президента України "Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів" від 04.10.94 р. № 56. (Зі змінами, від 01.07.95 р. № 505/95) [електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.*

ЦІКАВО ЗНАТИ**СПРАВЖНІСІНЬКЕ ЧИНДОГУ**

Чиндогу — (chindogu) це японське слово, означає направлення в мистецтві, пов'язане з генерацією безкорисних ідей.

Як правило безглузді ідеї є основою безглуздох винаходів. Але чи дійсно такі винаходи є безглуздими. Наприклад, захисні окуляри для домашніх птахів. Автор винаходу вважає, що його ідея є ефективним засобом збереження очей птахів від видзьобування своїми сородичами. Але для реалізації цього винаходу мабуть необхідно мати в арсеналі низку інших, які б дозволили без зайвого клопоту надіти такі окуляри, та крім того, пояснити нерозумній курці їх перевагу задля її безпеки.

Інший безглуздий винахід пов'язаний також з птахами датується 1887 роком. Це аеростат, що рухається за допомогою орлів або стерв'ятників. Щоб скористатися таким винаходом потрібно було всього на всього упіймати орла або стерв'ятника, потім прив'язати цього великого птаха до куполу аеростату та направити в потрібний бік його дзьоб. Все дуже "просто". Політ на такому аеростаті був би дійсно сповнений цікавих пригод.

Використані джерела:

1. *Чиндогу: искусство бесполезных изобретений // Украина промышленная. — 2004. — № 5.*
2. *The Times: Горячая десятка бесполезных изобретений. — Режим доступу: <http://www.tazar.kg/news.php?i=7799>*

Інформацію підготувала **Ірина Петренко**

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ЗАПАТЕНТОВАНИХ ПРОМИСЛОВИХ ЗРАЗКІВ У ЦИФРАХ І ФАКТАХ

Тетяна Васьковська,
*старший науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності АПрН України*

Ця робота є продовженням аналізу Висновків судових експертиз щодо дослідження глибинних причин спорів у сфері інтелектуальної власності [1, 2], які не знаходяться на поверхні, а можуть бути виявлені тільки на підставі досліджень, ініційованих судовим експертом, і для запатентованих промислових зразків проведена вперше.

Аналізу підлягали як Висновки судових експертиз так і Висновки експертних досліджень (далі — Висновки) зареєстрованих промислових зразків (далі — ПЗ), оскільки вимоги до підготовки згаданих документів за чинними нормативними актами [3-5] є однаковими.

Опрацьовано 25 Висновків судових експертиз, що провадилися за ухвалами суду або за постановами, та 9 Висновків експертних досліджень, проведених за зверненнями фізичних та юридичних осіб, які виконані з 2003 по 2008 рік у Науково-дослідному інституті інтелектуальної власності Академії правових наук України, згідно із вимогами Законів [3, 6] та Інструкції [4].

Валерій Кращенко,
*провідний науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності АПрН України, кандидат технічних наук*

Тут і далі оброблення статистичних даних виконано з використанням програмного продукту Microsoft Office Excel.

У **Таблиці 1** наведена кількість досліджень ПЗ, які провадилися за ухвалами суду, постановами правоохоронних закладів та за зверненнями у період, що досліджується.

Для наочності наведені відомості також подано у графічному вигляді, **Рисунок 1.**

Аналіз проведених досліджень ПЗ, Табл. 1 та Рис. 1, свідчить, що:

- загальна кількість досліджень, за роками, збільшується;
- експертні дослідження за постановами провадилися тільки в останні два роки;
- постійно, крім 2008 р., провадилися дослідження за ухвалами суду;

ЗАХИСТ ПРАВ

Таблиця 1.

Кількість проведених експертиз ПЗ у 2003-2008 роках

П. №	Підстави проведення експертизи	Роки						
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	Усього
1	Ухвали суду	1	4	4	6	5	-	20
2	Постанови	-	-	-	-	3	2	5
3	Звернення	1	-	1	-	1	6	9
	Разом	2	4	5	6	9	8	34

- в 2008 р. основна кількість досліджень припадала на звернення правоохоронних органів, приватних і юридичних осіб.

Дослідження, проведені за ухвалами, спрямовані на встановлення фактів, які сприяли вирішенню судами правових відносин у спраху щодо порушення прав на ПЗ. Досудові дослідження (за зверненнями), сприяли порушенню кримінальних справ.

Зазначимо, що дослідження проводилися, зокрема, відповідно до вимог Ст. 25 Закону [6]:

"1. Патент може бути визнано у судовому порядку недійсним повністю або частково у разі:

а) невідповідності запатентованого промислового зразка умовам патентоспроможності, визначеним цим Законом;

б) наявності у сукупності суттєвих ознак промислового зразка ознак, яких не було у поданій заявці;

в) видачі патенту внаслідок подання заявки з порушенням прав".

Крім того, дослідження проводилися з урахуванням роз'яснень Президії Вищого господарського суду України, викладених в Рекомендаціях [5]. Роз'яснення стосуються деяких питань призначення судових експертиз у справах зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності.

Згідно з п.1.3 Рекомендацій судова експертиза повинна призначатися тільки для встановлення даних, що входять до предмета доказування у справі, і не може стосуватися тлумачення і застосування правових норм. Господарські суди не повинні

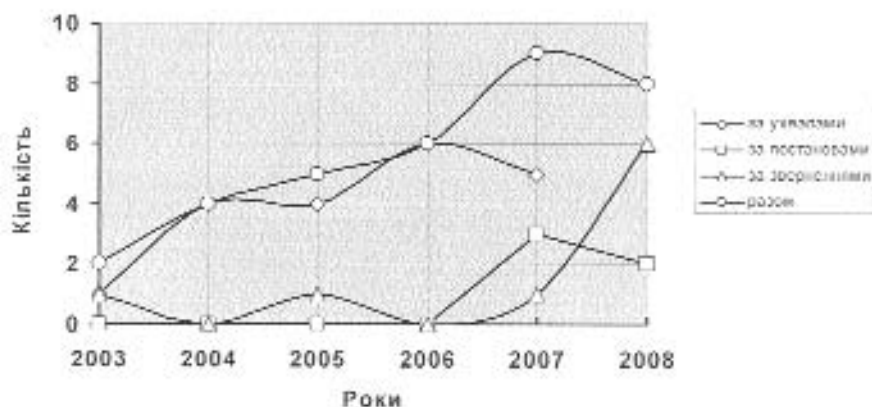

Рис 1. Динаміка експертиз промислових зразків з різних підстав по роках

порушувати перед судовим експертом питання суто правового характеру, які мають вирішуватися судом (до речі, як і усі інші суди, авт.).

У п. 5 Рекомендацій зазначено, що у вирішенні спорів про охорону права інтелектуальної власності на ПЗ, залежно від обставин справи та суті спору, судом на роз'яснення судового експерта можуть бути поставлені питання, зокрема, про:

"наявність новизни промислового зразка на дату подання заявки на видачу патенту або, якщо заявлено пріоритет, на дату пріоритету (у порівнянні із протиставленим промисловим зразком);

виготовлення конкретного виробу з використанням усіх суттєвих ознак промислового зразка;

включення до сукупності суттєвих ознак промислового зразка інших охоронюваних об'єктів права інтелектуальної власності (торговельної марки, комерційного найменування, географічного зазначення походження товарів, твори образотворчого мистецтва тощо)".

В Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертів [7], п. 144, зазначено, що на дослідження ПЗ мають бути поставлені питання:

"Чи використано в даному виробі всі суттєві ознаки промислового зразка за патентом №...?"

Якими є суттєві ознаки промислового зразка за патентом №...?"

Чи стала сукупність суттєвих ознак промислового зразка загальнодоступною у світі за патентом №... до дати подання заявки?"

Останнє питання викликає здивування. Усім, причетним до сфери інтелектуальної власності, відомо, що в Україні є тільки одна наукова уста-

нова, яка проводить науково-технічну експертизу з визначення "загальнодоступності у світі" суттєвих ознак промислових зразків — Український Інститут промислової власності (далі Інститут). І ставити питання в такій редакції перед судовим експертом, м'яко кажучи, не є коректним. Зауважимо, що судові експерти змушені досліджувати згадане питання у дещо "звуженому" варіанті, а саме, тільки у порівнянні із протиставленим промисловим зразком.

Аналіз питань, що ставилися перед судовими експертами, свідчить про те, що замовники експертиз часто не дотримуються викладених вимог або не знають їх, а 32% наданих на дослідження судових справах взагалі не було описів до патентів ПЗ, що унеможливлювало подальше їх опрацювання.

Принагідно зазначимо, що згідно із положеннями Інструкції [4], у випадку, коли питання на вирішення експертизи поставлені неточно або некоректно, експерт, у межах своїх повноважень, може наводити питання в редакції, яка буде відповідати вимогам нормативних актів [6, 7]. Приклади такого редагування, проведеного експертами, наведено в **Таблиці 2**.

Звернемо увагу на те, що в таблицях і далі по тексту внесені скорочення: ТМ — торговельна марка; КМ — корисна модель.

Проведемо аналіз відомостей, занесених до **Таблиці 2**.

П. 1. Питання за змістом є правовим, вирішення якого є компетенцією суду.

Експерт вирішує питання в такій редакції: "Чи містить виріб, виготовлений за патентом на ПЗ, зображення позначення, яке захищене свідоцтвом на ТМ іншого виробника?".

ЗАХИСТ ПРАВ

Таблиця 2.

Питання, поставлені замовниками експертизи та редаговані експертом

П. №	Питання експерту	Питання в редакції експерта
1	Чи є порушення прав на ТМ застосування на виробі, поданому на реєстрацію як ПЗ за заявою...?	Чи містить виріб, виготовлений за патентом на ПЗ, зображення позначення, яке захищене відносно ТМ іншого виробника?
2	Какие признаки промышленного образца являются существенными?	Які ознаки ПЗ, що охороняються патентом, є суттєвими?
3	Использованы ли все существенные признаки промышленного образца за патентом в изделии?	Чи використані усі суттєві ознаки ПЗ у виробі?
4	Может ли повлечь дальнейшее использование ушибовки производства А к смешению с деятельностью производителя Б, собственника патента на промышленный образец	Чи може призвести подальше використання унавітки виробника А до змішування з діяльністю виробника Б, який є власником патенту на ПЗ?
5	Чи є зображення ПЗ за патентом 1 та ПЗ за патентами 2 та 3 подібними за сукупністю суттєвих ознак?	Чи містять ПЗ за патентом 2 та 3 сукупність суттєвих ознак, визначену для ПЗ за патентом 1?
6	Чи співпадає за сукупністю суттєвих ознак виріб А, з ПЗ за патентом 1?	Чи міститься сукупність суттєвих ознак ПЗ за патентом 1 у виробі А?
7	Чи було добросовісне використання в інтересах своєї діяльності заявленої ПЗ до дати подання заявки на отримання патенту на цей ПЗ	Чи були ознаки використання ПЗ за патентом 1 до дати подання до Установи заявки або чи здійснено значну і серйозну підготовку для такого використання?
8	Чи зробив виробник А значну підготовку для добросовісного використання ПЗ, заявленої виробником Б?	Чи є ознаки недобросовісності в діях виробника А до дати подання заявки на отримання патенту на ПЗ виробником Б?
9	Чи є зображення, що є складовим елементом корисної моделі, тотожним або схожим до ступення змішування з зображенням, що охороняється патентом на ПЗ?	Чи використано у виробі, зазначеному на кресленку та наданому в описі до патенту на КМ сукупність суттєвих ознак ПЗ
10	Чи є підстави для висновку про загальнодоступність сукупності суттєвих ознак ПЗ до дати подання заявки на патент?	Чи була загальнодоступною в світі сукупність суттєвих ознак ПЗ до дати подання заявки до Установи (тільки у порівнянні із протиставленим промисловим зразком)?

П. 2. — П. 4. Питання викладені російською. Законом [8] визначено, що діловодство має вестися державною мовою.

П. 5. Зміна питання обумовлена відсутністю в Законі [6] поняття "подібності".

П. 6. Зміна питання обумовлена відсутністю в Законі [6] поняття "співпадання".

П. 7. Поставлене питання є правовим. Експерт викладає його в редакції, що узгоджується з Законом [6].

П. 8. Питання, поставлене експертом, спростило процедуру дослідження.

П. 9. Законом [6] не передбачено дослідження ПЗ на схожість та тождність в порівнянні з КМ. Дослідженню підлягає сукупність суттєвих ознак ПЗ.

П. 10. Питання викладено відповідно до вимог Інструкції [4].

Як свідчить практика, питання, поставлені судовому експерту, дуже різноманітні і стосуються не тільки ПЗ, а й, дотично, інших об'єктів інтелектуальної власності.

Маємо також зазначити, що на перших роках дослідження ПЗ, коли досвіду проведення експертиз було ще замало, деякі питання, в редакції експертів, з погляду вимог теперішнього часу, інколи були недостатньо професійно обґрунтованими.

Питання, поставлені на дослідження, за роками, викладені в **Таблиці 3**, а динаміка основних з них надана на **Рисунку 2**.

З Рис. 2 видно, що:

- загальна кількість основних питань, за роками, збільшується;
- кількість завдань щодо дослідження використання у виробі сукупності суттєвих ознак ПЗ за патентом динамічно зростає;
- максимум відносно питань щодо

установлення критерію "новизна" припадає на 2006 р.;

- найменше поширені питання стосовно визначення суттєвих ознак ПЗ за патентом.

Певний інтерес читача можуть викликати алгоритми, за якими експерти провадили дослідження в залежності від питань, поставлених перед ними, тому автори вважають за необхідне їх навести, **Таблиця 4** та **Рисунок 3**.

Зазначимо, що згадані алгоритми можуть слугувати орієнтирами для роботи судових експертів та експертів — стажистів. Наведені алгоритми також, та, певною мірою, самі Висновки, свідчать про те, що ПЗ, як об'єкти, іноді досліджуються у поєднанні з іншими об'єктами інтелектуальної власності, **Рисунок 4**.

У процесі дослідження Висновків автори виявили декілька колізій у законодавстві, які не сприяють вирішенню поставлених перед судовими експертами питань. Розглянемо більш детально.

Якщо на вирішення судової експертизи ставиться питання стосовно визначення загальнодоступності у світі сукупності суттєвих ознак ПЗ до дати подання заявки до Установи, то одразу виникають питання щодо набуття права інтелектуальної власності на цей об'єкт охорони.

Згідно з п.1 Ст. 461 Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ) [9]:

"1. Промисловий зразок вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він, відповідно до закону, є новим".

За Ст. 462 ЦКУ, набуття права інтелектуальної власності на ПЗ засвідчується патентом, а *"Обсяг правової охорони визначається ... сукупністю суттєвих ознак промислового зразка"*.

Таблиця 3.

Досліджені питання, за роками

П. №	Зміст питання	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Усього
1	Які ознаки ПЗ за патентом є суттєвими?	2	3	1	-	2	2	10
2	Чи містить ПЗ за патентом 1 сукупність суттєвих ознак ПЗ за патентом 2?	-	1	2	1	-	-	4
3	Чи використано в виробі А сукупність суттєвих ознак ПЗ за патентом 1?	1	2	1	2	9	21	36
4	Чи стала загальнодоступною у світі сукупність суттєвих ознак до дати подання заявки до Установи?	1	3	2	7	4	-	17
5	Чи надає патент на ПЗ право використовувати ТМ, схожу з позначенням на виробі? (в ред. замовника)	-	-	1	-	3	-	4
6	Чи використано у виробі, зазначеному на кресловку та описаному в патенті на КМ, Б сукупність суттєвих ознак ПЗ за патентом?	-	-	-	-	1	-	1
7	Чи є позначення на виробі, захищеного ПЗ, словом настільки, що його можна сплутати з ТМ?	3	3	1	-	1	-	8
8	Чи є застосуванням фірмового (комерційного) найменування В на упаковках (виріб за ПЗ)?	-	-	-	-	-	4	4
9	Чи є факт використання ПЗ?	-	1	1	2	1	-	5
10	Чи може призвести до змінування діяльності суб'єктів господарювання, які виготовляють вироби за патентом 1 та 2 на ПЗ?	1	1	-	-	-	-	2
11	Чи існує за рози сплутування споживачем виробів Г з виробами Д, виготовлених за патентом ПЗ?	-	-	-	-	2	-	2
12	Чи можливо ввести в обіг споживачів продукції, яка упакована в падачі на дослідження виробу, в порівнянні із продукцією, яка упакована в упаковку з використанням запатентованого ПЗ?	-	-	-	-	1	4	5
Разом		8	14	9	12	24	31	98

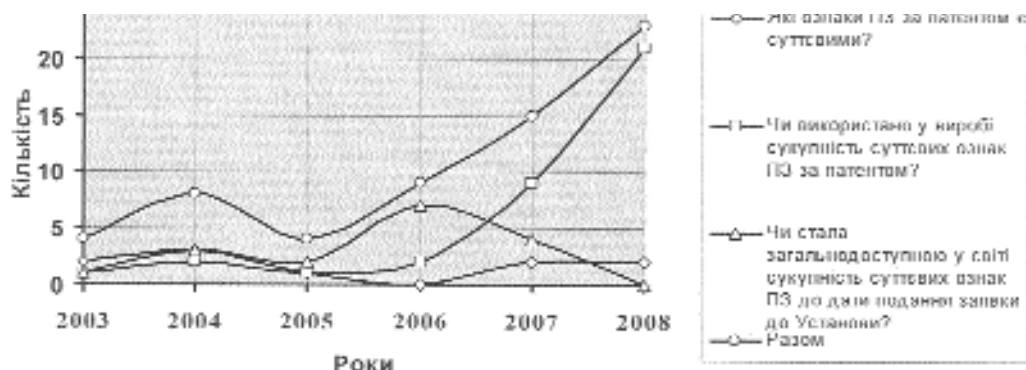

Рис. 2. Динаміка проведення експертиз промислових зразків з основних питань по роках

Таблиця 4.

Алгоритми дослідження питань

П. №	Питання	Послідовність дії експерта
1	Які ознаки ПЗ за патентом є суттєвими?	Аналіз ПЗ за формальними ознаками Аналіз суттєвих ознак ПЗ: За фотографією; за описом заявника; Порівняльне дослідження
2	Чи містить ПЗ за патентом 1 сукупність суттєвих ознак ПЗ за патентом 2?	Аналіз ПЗ за формальними ознаками Аналіз суттєвих ознак ПЗ: За патентом 1; за патентом 2 Порівняльне дослідження
3	Чи була загальнодоступною у світі сукупність суттєвих ознак ПЗ до дати подання заявки до Установи? (В розумінні): Чи містить матеріали справи відомості про знаність сукупності суттєвих ознак ПЗ до дати подання заявки до Установи?	Аналіз ПЗ за формальними ознаками Аналіз суттєвих ознак ПЗ Аналіз протипоставлених матеріалів на предмет виявлення факту наявності суттєвих ознак досліджуваного ПЗ Аналіз відомих експертів (із загальнодоступних джерел інформації) відомостей про аналогічні ознаки ПЗ Аналіз дат оприлюднення відповідних матеріалів Порівняльне дослідження
4	Чи використані всі суттєві ознаки ПЗ у виробі?	Аналіз ПЗ за формальними ознаками Аналіз суттєвих ознак ПЗ Аналіз суттєвих ознак виробу Порівняльне дослідження
5	Чи є на виробі, захищеного ПЗ, позначення, схоже на зображення ТМ на стільки, що їх можна сплутати?	Аналіз ПЗ за формальними ознаками Аналіз суттєвих ознак ПЗ Аналіз аналогічних ознак, що містяться на зображенні ТЗ Порівняльне дослідження
6	Чи використано у виробі, захищеному патентом на корисну модель сукупність суттєвих ознак ПЗ?	Аналіз ПЗ за формальними ознаками Аналіз суттєвих ознак ПЗ Аналіз аналогічних ознак КМ Порівняльне дослідження
7	Чи є факт використання ПЗ?	Питання мають правовий характер, є компетенцією суду, і не є об'єктом дослідження судового експерта
8	Чи порушуються права на ТМ при застосуванні зображення на виріб, поданому на реєстрацію на ПЗ?	
9	Чи є дійсним патент на ПЗ?	

ЗАХИСТ ПРАВ

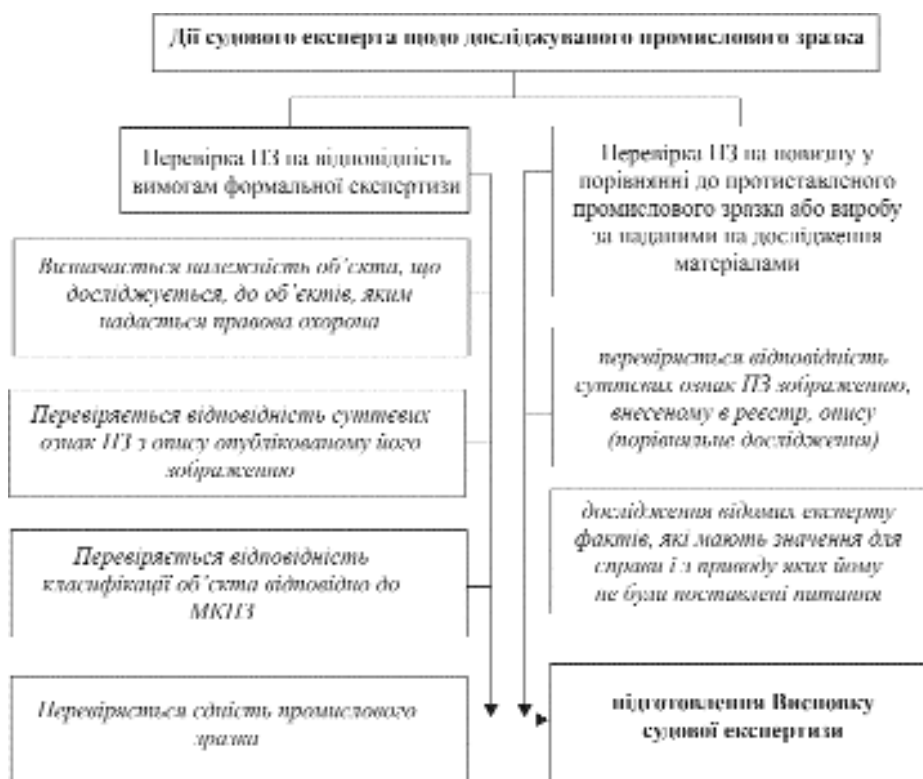

Рис. 3. Узагальнений алгоритм дослідження ІЗ

Рис. 4. Варіанти дослідження промислових зразків відносно об'єктів інтелектуальної власності

Подібні вимоги встановлені і Законом [6]. За Ст. 6.:

"1. Промисловий зразок відповідає умовам патентоспроможності, якщо він є новим.

2. Промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність його суттєвих ознак не стала загальнодоступною у світі до дати подання

заявки до Установи або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. Крім того, у процесі встановлення новизни промислового зразка береться до уваги зміст усіх раніше одержаних Установою заявок..."

Зазначимо, що експертиза, яку проводить Інститут, за статусом є науково-технічною експертизою і,

вочевидь, вона повинна дотримуватися вимог зазначених статей, див. Ст. 14 Закону [6]:

"1. Експертиза заявки має статус науково-технічної експертизи і проводиться закладом експертизи відповідно до цього Закону та правил, встановлених на його основі Установою".

Проте дії згаданої експертизи обмежені:

"8. Під час проведення експертизи:

встановлюється дата подання заявки на підставі статті 12 цього Закону;

визначається, чи належить об'єкт, що заявляється, до об'єктів, зазначених у пункті 2 статті 5 цього Закону;

заявка перевіряється на відповідність формальним вимогам статті 11 цього Закону та правилам (Правила [10], авт.) встановленим на його основі Установою" (тут і далі виділення авт.).

Перш за все зазначимо, що у 100% наданих на дослідження ПЗ не проведена кваліфікаційна експертиза на відповідність умові патентоспроможності, новизні.

Тепер подивимося, про що йдеться в Правилах [11] щодо експертизи заявки:

"4.1. Після встановлення дати подання заявки та за наявності документа про сплату збору за подання заявки проводиться формальна експертиза заявки під час якої:

визначається належність об'єкта, що заявляється, до об'єктів, яким надається правова охорона;

перевіряється правильність оформлення документів заявки відповідно до розділу 3 Правил складання та відповідність матеріалів заявки вимогам статті 11 Закону;

проводиться класифікація об'єкта, що заявляється, відповідно до МКПЗ;

перевіряється єдність промислового зразка".

Звертаємо увагу читача на те, що за Правилами [11] під час формальної експертизи норма статті Ст. 6 Закону [6] не виконується:

"Крім того, у процесі встановлення новизни промислового зразка береться до уваги зміст усіх раніше одержаних Установою заявок..."

З приводу викладеного можна зробити висновок, що, по суті, згаданому Інституту приписано проводити лише формальну експертизу. Подальша реєстрація ПЗ при цьому, ще раз зазначимо, здійснюється без відповідної правової гарантії його патентоспроможності. Тепер стає зрозумілим зміст абзацу 2 п. 1 ст. 18 Закону [6]:

"Патент видається під відповідальність його власника без гарантії чинності патенту".

А як же вимоги ЦКУ, щодо набуття права інтелектуальної власності? Ненабуття права інтелектуальної власності на ПЗ ставить під сумнів і норми Ст. 20 Закону [6] щодо прав, які впливають з патенту:

"2. Патент надає його власнику виключне право використовувати промисловий зразок за своїм розсудом, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів.

3. Патент надає його власнику право забороняти іншим особам використовувати промисловий зразок без його дозволу, за винятком випадків, коли таке використання не визнається згідно з цим Законом порушенням прав власника патенту.

4. Власник патенту може надавати на підставі договору право

ЗАХИСТ ПРАВ

власності на промисловий зразок будь-якій особі, яка стає правонаступником власника патенту.

5. Власник патенту має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання промислового зразка на підставі ліцензійного договору".

Про яке "виключне право" може йти мова? На наш погляд, єдине, що дає так званий зареєстрований патент на ПЗ, це засвідчення авторства людини, яка його створила (якщо це дійсно так), та дати подання заявки.

Певний дисонанс вносять і Рекомендації [5] щодо експертиз у справах зі спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності на ПЗ. Зокрема, у п. 5 пропонується досліджувати:

"наявність новизни промислового зразка на дату подання заявки на видачу патенту... (у порівнянні із протиставленим промисловим зразком)".

Це що, дозвіл високоповажної організації — Вищого господарського суду України — на "куцу" новизну? Автори, певною мірою, розуміють підтекст зазначеної цитати, проте, її виклад (редакція) в згаданому документі мав би бути, безумовно, іншим (див. визначення терміну "новизна" у ЦКУ та Законі [6]). На наш погляд, редакція питання, навіть у наведеному у Табл. 4, п. 3, варіанті *"Чи містять матеріали справи відомості про знаність сукупності суттєвих ознак ПЗ до дати подання заявки до Установи?"*, є дещо кращою.

Природно, що виникає запитання, а чи правомірно взагалі перед судовим експертом у сфері інтелектуальної власності ставити питання щодо дослідження ПЗ, в той час як

вони, відповідно до Ст. 461 ЦКУ, **не набули права інтелектуальної власності?**

Аналіз викладеної ситуації призводить до висновку, що Міністерство освіти і науки України (далі — Міністерство), від імені держави, вводить в оману осіб, котрим видає так звані патенти на зареєстровані ПЗ, які, що доведено, не мають юридичної сили, бо не набули права інтелектуальної власності.

Маємо нагадати, що подібна ситуація була і з деклараційними патентами на винаходи [12]. Життя показало безглуздя таких "охоронних документів", і чи не час те ж саме зробити з патентами на ПЗ?

Є зрозумілою позиція Міністерства (як правонаступника) щодо ПЗ на початку створення системи охорони інтелектуальної власності в Україні, проте настав час суттєво змінювати ситуацію. Першим таким кроком має бути упровадження кваліфікаційної експертизи ПЗ, мається на увазі виконання вимог Ст. ст. 461, 462 ЦКУ та, відповідно, Ст. 6 Закону [6], як це робиться, наприклад, у США та Росії.

Маємо зазначити, що Ст. 4 ЦКУ, щодо актів цивільного законодавства України визначає:

"2. Основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України. Актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та цього Кодексу (далі — закон)".

Якщо основний акт цивільного законодавства, ЦКУ, зазначає будь-яку норму, то норми спеціального закону не повинні їй суперечити. ЦКУ застосовується до цивільних відносин, що виникли після набрання ним чинності, а його прикінцеві

та перехідні положення передбачали внесення відповідних змін до чинних законодавчих актів для їх гармонізації. Вже давно прийшов час такі зміни внести і в Закон України "Про охорону прав на промислові зразки".

Повернемося до результатів 34 експертиз ПЗ, проведених судовими експертами згідно з наведеним раніше у п. 4.1. Правил [11] щодо формальної експертизи. З'ясовано, що експерти Інституту припустилися низки помилок, які і стали глибинними причинами спорів між сторонами судових процесів, зокрема мова йде про наступне.

- За результатами експертизи надана правова охорона 6% об'єктів, які не відносяться до тих, яким надається така охорона відповідно до Закону [6].
- У 67% випадках виявлена невідповідність сукупності суттєвих ознак в описах ПЗ їх опублікованим зображенням.
- Досить дивно, що на стадії фор-

мальної експертизи експерти, які її проводили, у 9% досліджень не змогли відрізнити технічний опис виробу від ознак, які характеризують ПЗ як об'єкт творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання.

- Виявлено, що у 3% досліджених ПЗ наявна невідповідність їх вимозі єдності.
- Усі виявлені статистичні дані щодо якості запатентованих ПЗ систематизовані у **Таблиці 5**. Ще раз звертаємо увагу читача на те, що саме зазначені показники є глибинними причинами виникнення судових спорів.

Таблиця 5 свідчить про те, що формальна експертиза ПЗ, п.2 - п.6, не була проведена якісно (якщо взагалі така проводилася).

Формальна реєстрація ПЗ Департаментом інтелектуальної власності призводить до правових конфліктів між власниками так званих "патентів" та суб'єктами господарювання

Таблиця 5.

Глибинні причини виникнення судових спорів

П. №	Глибинні причини	Кількість справ	
		Одиниць	Відсотків
1	Для наданих на дослідження ПЗ не проведена науково-технічна експертиза на відповідність умові новизни, в тому числі і щодо змісту усіх раніше одержаних Установою заявок, і вони не набули права інтелектуальної власності	34	100
2	На підставі формальної експертизи проведена реєстрація відомих ПЗ у якості буцімто нових ПЗ	5	15
3	ПЗ, як об'єкти дослідження, не відносяться до об'єктів, яким надається правова охорона	2	6
4	Невідповідність сукупності суттєвих ознак в описах ПЗ їх опублікованим зображенням	23	67
5	Описи ПЗ містять технічний (конструктивний) опис виробу, а не сукупність суттєвих ознак	3	9
6	Невідповідність вимозі єдності ПЗ	1	3

ЗАХИСТ ПРАВ

та до подальших звернень до суду. На жаль, цей тягар — дослідження фактів, які сприятимуть вирішенню спору щодо правомочності охоронного документа, патенту на ПЗ, зокрема щодо так званої *"загальнодоступності у світі суттєвих ознак"*, — лягає на плечі судового експерта. Проте, фактично, це саме та робота, яку має здійснювати тільки Інститут.

Викладені колізії дають можливість пристойному адвокату, без особливого напруження, "завалити" у судовому процесі будь-який запатентований промисловий зразок.

Читає, після обізнання з відомостями, викладеними у Табл. 4 та наданими на Рис. 3, може запитати: а навіщо судовому експерту проявляти ініціативу, наприклад щодо перевірки відповідності запатентованого ПЗ формальним вимогам, викладеним у Правилах [11]? Як показала виконана робота, це необхідно для виявлення глибинних причин спорів щодо зазначеного ПЗ для об'єктивності і, загалом, для повноти дослідження, тим більше, що це передбачено п. 2 Ст. 13 Закону [3]:

"вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання".

Висновки

Науково-технічна експертиза промислових зразків, яку провадить Інститут промислової власності не відповідає вимогам ст. 461 та 462 ЦКУ та Ст. 6 Закону України "Про охорону прав на промислові зразки".

Експерти Інституту, на стадії формальної експертизи, у більшості випадків не досліджують сукупність

суттєвих ознак ПЗ в описах на їх відповідність опублікованим зображенням, і, зокрема, не завжди відрізняють технічні описи виробів, особливо тих, що є продуктами машинобудівної промисловості, від сукупності суттєвих ознак, які характеризують ПЗ як об'єкт творчої діяльності людини в галузі дизайну.

Рекомендації

Міністерству освіти і науки України провести роботу та, в установленому порядку, внести до парламенту пропозиції щодо гармонізації норм Закону України "Про охорону прав на промислові зразки" до норм Цивільного кодексу України.

Українському інституту промислової власності слід здійснити заходи щодо навчання кадрів для проведення у повному обсязі науково-технічної експертизи промислових зразків підготовленими експертами-фахівцями у галузі художнього конструювання.

Суди, при розгляді справ щодо запатентованих промислових зразків, мають виносити ухвали, за якими Державний департамент інтелектуальної власності повинен провести кваліфікаційну експертизу для набуття об'єктами права інтелектуальної власності, відповідно до вимог ст. 461 та 462 ЦКУ та Ст. 6 Закону України "Про охорону прав на промислові зразки", тільки після цього суд може ставити перед судовим експертом у сфері інтелектуальної власності питання відносно встановлення тих чи інших фактів щодо дослідження об'єктів, зазначених у справах. ♦

Список використаних джерел:

1. Щукіна К., Кращенко В. Судова експертиза торговельних марок крізь призму статистики /К. Щукіна, В. Кращенко// Інтелектуальна власність. — 2008. — № 3. — С. 30.
2. В. Кращенко. Глубинные причины возникновения споров по вопросам промышленной собственности: материалы XI научно-практической конференции ["Защита прав интеллектуальной собственности"], (Алушта, 28 мая — 1 июня 2007 г.)/ М-во економики АРК України. — 2007 — 134 с.
3. Закон України "Про судову експертизу". — Відомості Верховної Ради (ВВР), 1994, № 28. В редакції від 19.12.2006. [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.uapravo.net/data/base58/ukr58712.htm>
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998. В редакції від 29.12.2006. [електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0705-98>.
5. Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 10.06.2004 № 04-5/1107 "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності". [електронний ресурс] Режим доступу: http://www.arbitr.gov.ua/documents/04-5_76_2005-03-29.html
6. Закон України "Про охорону прав на промислові зразки", № 3770-XII. В редакції від 22.05.2003. [електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3688-1218034688041545>
7. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998. В редакції від 29.12.2006. [електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.lawua.info/bdata1/ukr1101/index.htm>.
8. Закон України "Про мови в Українській РСР". — (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1989, Додаток до № 45, ст. 631). В ред. Від 06.03.2003. [електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=8312-11>
9. Цивільний Кодекс України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356. В ред. від 31.05.2007. [електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15&p=1>
10. Правила складання та подання заявки на промисловий зразок, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України № 198 від 18.03.2002 р. [електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0226-02&print=1>
11. Правила розгляду заявки на промисловий зразок. Затверджені наказом Міністерства освіти і науки України № 198 від 18.03.2002 р. [електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0313-02&print=1>
12. Кращенко В. Судова експертиза об'єктів, що мають деклараційні охоронні документи./ В. Кращенко// Інтелектуальна власність. — 2007. — № 12 — С. 41.

ОХОРОНА БАЗ ДАНИХ В УКРАЇНІ

Володимир Дроб'язко,
завідувач сектором суміжних прав
НДІ інтелектуальної власності АПРН України,
кандидат філологічних наук

Авторсько-правова охорона баз даних

В Україні бази даних можуть бути об'єктами *авторського права*. Відповідно до ст.433 (1) (3) Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) об'єктами авторського права є "компіляції даних, якщо вони за добором або упорядкуванням є результатом інтелектуальної діяльності"¹. Згідно зі ст. 8 (1) (4) Закону України "Про авторське право і суміжні права" в редакції від 11 липня 2001 р. (далі — Закон про авторське право) до об'єктів авторського права віднесені бази даних. А в ст. 1 Закону про авторське право дано таке визначення цього терміна: "база даних (компіляція даних) — сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі — електронній, підбір і розташування складових частин якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів"².

Терміни "база даних", "компіляція даних" є синонімами.

Це визначення відповідає міжнародним нормам. Так, ст. 10 (2) Угоди ТРІПС встановлено, що збірники даних або інших матеріалів як у машинозчитуваних, так і в будь-якій іншій формі, які через підбір або розташування матеріалів становлять результат інтелектуальної творчості, повинні охоронятися як такі. Така охорона, яка не поширюється на самі дані або матеріали, не повинна завдавати шкоди авторському праву на самі дані або матеріали. Ст. 5 Договору ВОІВ про авторське право передбачає, що композиції даних або іншої інформації в будь-якій формі, які за підбором і розташуванням змісту становлять собою результат інтелектуальної творчості, охороняються як такі. Така охорона не поширюється на самі дані або інформацію і не зачіпає будь-яке авторське право, що відноситься до самих даних або інформації, яка міститься в композиції.

Існують два критерії визнання бази даних об'єктом авторського права:

¹ Право інтелектуальної власності: Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / [М. В. Паладій, Н.М. Мироненко, В.О. Жаров та ін.]. — К.: Парламентське вид-во, 2006. — С. 86.

² Дроб'язко В.С. Супутникове мовлення і авторське право /Дроб'язко В.С. // Інтелектуальна власність. — 2001. — № 8. — С. 64.

- розташування складових частин бази даних та її упорядкування повинно бути результатом творчої праці (ст. 1 Закону про авторське право);
- в процесі упорядкування бази даних не повинні порушуватися права авторів творів науки, літератури або мистецтва, включених до неї (ст. 8 (1)(15)).

Якщо база даних не відповідає цим умовам, вона не є об'єктом авторського права, не охороняється, в результаті допускається її використання як частково, так і повністю.

Для цілей авторського права база даних — це тільки форма представлення відомостей, а не смисловий зміст. Під формою бази даних розуміється представлення, організація, підбір елементів, з яких складається будь-яка база даних.

Організація і підбір бази даних вважаються творчими, доки не доведено зворотне. Творчий характер організації бази даних може полягати і в розташуванні раніше кимось підібраних елементів відповідно до певного нового правила. Підбір ще може бути виконаний творчо, якщо окремі елементи були особисто оцінені емоційно, естетично тощо або проаналізовані раціонально дослідником, тобто були включені свідомо відповідно до певного критерію, а не механічно до бази даних.

Упорядник творчої бази даних за українським законодавством має *право на впорядкування* (ст. 15 (1) (7) Закону про авторське право). тому не санкціоновано запозичувати бази даних в цілому або в суттєвих частинах не можна. Виняток становлять випадки вільного використання баз даних.

Вільне і дозволене використання баз даних. Українським законодавством дозволено без згоди автора і без виплати авторської винагороди використання бази даних, але з обов'язковим зазначенням імені упорядника і джерела запозичення, використання як ілюстрацій, відтворення без одержання прибутку для сліпих. Вільним вважається і відтворення для судового провадження, а також перепродаж примірника бази даних після першого продажу або іншого передання права власності на цей примірник.

Допускається також вільне запозичення як окремих елементів бази даних, так і всієї сукупності для створення нової бази даних. Проте використання елементів, що є охоронюваними творами, повинно бути погоджено з володільцем авторських прав, бо за авторами окремих творів авторське право зберігається.

Відповідальність за порушення прав упорядника бази даних. За порушення прав упорядника бази даних винний може бути притягнений до цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Цивільно-правова відповідальність полягає в ненаданні охорони базам даних, створених з порушенням авторського права, і застосування заходів примусового і компенсаційного характеру. До останніх, зокрема, відносяться:

визнання прав дійсного упорядника;

- відновлення становища, яке існувало до порушення;
- припинення дії, яка порушує права або створює загрозу їх порушення;

ЗАХИСТ ПРАВ

- відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду;
- стягнення доходу, одержаного порушником, внаслідок порушення авторських прав, замість відшкодування збитків;
- виплата компенсації, що визнається судом, у розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат замість відшкодування збитків або стягнення доходу.

Можливе вжиття й інших, передбачених законодавчими актами заходів, пов'язаних із захистом прав правоволодільців.

Адміністративно-правова відповідальність за порушення авторських прав на базу даних встановлена Кодексом України про адміністративні правопорушення. Ст. 51-2 цього Кодексу встановлює відповідальність за незаконне використання бази даних, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на базу даних, що охороняється законом.

Дана відповідальність настає у випадках, якщо примірники баз даних є контрафактними чи піратськими відповідно до законодавства України про авторське право, або на примірниках баз даних зазначена неправдива інформація про їх упорядників і про місце виготовлення, а також інформація, яка може ввести споживачів в оману, або на примірниках баз даних знищений чи змінений знак охорони авторських прав, поставлений власником цих прав.

Розгляд справ про адміністративні правопорушення відбувається в судах. Про вчинення адміністративного правопорушення уповноваже-

ними особами повинен бути складений протокол, що надсилається для розгляду до суду за місцем вчинення правопорушення. За результатами розгляду справи повинна бути винесена постанова, в якій може бути зазначено про:

- накладення адміністративного стягнення і конфіскацію контрафактних примірників баз даних;
- припинення провадження справи.

Постанова суду про накладення адміністративного стягнення є остаточною і оскарженню в порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення не підлягає.

Кримінально-правова відповідальність за порушення авторських прав на базу даних передбачена статтями 176 і 216 Кримінального кодексу України (далі — КК України).

У статтях 176 і 216 КК України покарання кваліфікується залежно від розміру завданої матеріальної шкоди: у значному розмірі, у великому розмірі, в особливо великому розмірі. Застосовуються як основні види покарань: штраф, виправні роботи, обмеження волі, позбавлення волі, позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю, так і допоміжний (конфіскація та знищення товарів і обладнання для їх виготовлення).

Отже, за українським законодавством база даних охоронятиметься авторським правом у разі оригінальності підбору матеріалів або їх оригінального розташування і організації, а також відсутності порушення прав інших осіб. Крім того, охорону баз даних можна здійснювати в рамках інституту комерцій-

ної таємниці, через заборону декомпіляції комп'ютерної програми, до складу якої входить база даних. Сам факт декомпіляції програми, без якої неможливо вилучити зміст бази даних, надає право судового захисту.

Перспективи охорони баз даних *sui generis*

Директива 96/9/ЄС від 11 березня 1996 р. про правову охорону баз даних встановлює *обов'язок* держав-членів Європейського Союзу надати право *sui generis* упоряднику бази даних, який продемонстрував, що ним були зроблені суттєві інвестиції як у кількісному, так і в якісному відношенні у придбання, перевірку або представлення змісту бази даних. Це право полягає в можливості запобігати вилученню і/або повторному використанню всього або суттєвої частини змісту бази даних. Під вилученням розуміється постійне або тимчасове переміщення всього змісту бази даних чи його суттєвої частини на інший носій. Повторне використання охоплює будь-які форми доведення до публіки всього змісту бази даних або його частини, зокрема, шляхом розповсюдження копій, здавання у прокат, передання в режимі он-лайн або іншим способом.

Право *sui generis* відносно наступного перепродажу копії бази даних також вважається вичерпаним з моменту її першого продажу на території Співтовариства правоволодільцем або з його згоди. Здавання в найм (публічними установами) не вважається актом вилучення змісту або повторного використання бази даних.

База даних перебуває під охороною правом *sui generis* незалежно від авторсько-правової охорони упорядкування або способу розташування даних. Для права *sui generis* байдуже, чи користується база охороною авторських прав.

Неодноразове і систематичне вилучення і/або повторне використання незначної частини змісту бази даних, передбачають, що дії, які вступають у протиріччя з нормальною експлуатацією бази даних або завдають шкоди законним інтересам її упорядника, недопустимі.

Упорядник бази даних не має права перешкоджати діям правомірного користувача бази даних з вилучення і використання її змісту з певною метою.

Право *sui generis* спливає через 15 років починаючи з 1 січня року, наступного за роком завершення створення бази даних. У разі, якщо база даних у певній формі була представлена широкій публіці до закінчення 15 років після її створення, строк охорони бази даних правом *sui generis* обчислюватиметься з 1 січня року, наступного за роком представлення бази даних публіці.

Якщо до бази даних внесені суттєві зміни завдяки поповненню її змісту, виправленням, доповненням, що дозволяє розглядати оновлену базу даних як результат нових інвестицій, то така модифікована база даних набуває власний строк дії охорони.

Нині охорона баз даних *sui generis* розповсюджена у всіх країнах Європейського Союзу.

У ст. 50 (1) Угоди про партнерство між Європейськими Співтова-

риствами і Україною наша країна взяла на себе зобов'язання, стосовно об'єктів права інтелектуальної власності, "забезпечити рівень захисту, аналогічний до існуючого в Співтоваристві, включаючи ефективні засоби забезпечення дотримання таких прав"³.

Отже, Україна повинна забезпечити охорону нетворчих баз даних.

Щодо такої охорони була висловлена така пропозиція:

"Уявляється, що норми щодо права *sui generis* повинні бути введені до законів України "Про захист від недобросовісної конкуренції" та "Про інвестиційну діяльність".

Захист права *sui generis* в цьому випадку, крім загальних цивільно-правових засобів захисту, міг би включати спеціальні норми захисту, передбачені законодавством України про недобросовісну конкуренцію"⁴.

На наш погляд, охорону нетворчих баз даних в Україні доцільно забезпечити *sui generis*, яке недавно запроваджено в Російській Федерації (див. розд. 3.6) і ефективно діє в країнах-членах Європейського Союзу.

Бажано було б до Закону України "Про авторське право і суміжні права" ввести нове суміжне право — право упорядника бази даних, доповнивши розділ III "Суміжні права" статтями 44.1 — 44.4 такого змісту:

"Стаття 44.1. Упорядник бази даних, охоронюваної *sui generis*

1. Упорядником бази даних, охоронюваної *sui generis*, визнається особа, яка організувала створення бази даних і роботу по збору, обробці і розташуванню її матеріалів. За відсутності доказів іншого упорядником бази даних вважається фізична або юридична особа, ім'я або найменування яких зазначено звичайним способом на примірнику бази даних і (або) її упаковці.

2. Упоряднику бази даних належать:

- виключне майнове право упорядника бази даних;
- право на зазначення на примірниках бази даних і (або) їх упаковках свого імені або найменування.

Стаття 44.2. Майнове виключне право упорядника бази даних

1. Упоряднику бази даних, створення якої (включаючи обробку або представлення даних матеріалів) вимагає суттєвих фінансових, матеріальних, організаційних або інших затрат, належить виключне майнове право вилучати з бази даних матеріали і здійснювати їх наступне використання в будь-якій формі й будь-яким способом.

Ніхто не має права вилучати з бази даних матеріали і здійснювати їх наступне використання без дозволу правоволодільця, крім випадків, передбачених цим Законом. При цьому під вилученням матеріалів розуміється перенесення всього змісту бази да-

³ Авторське право і суміжні права. Європейський досвід: [у 2 кн.]. — Кн. 1: Нормативні акти і документи. Європейська інтеграція України. [за ред. А.С. Довгерта; уклад., Р.В. Дроб'язко]. — К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. — С. 17—18.

⁴ Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / [Капіца Ю.М., Ступак С.К., Воробйов В.П. та ін.]; за редакцією Ю.М.Капіци. — К.: Видавничий Дім "Слово", 2006. — С. 147.

них або значної частини суттєвих її матеріалів на інший інформаційний носій з використанням будь-яких технічних засобів і в будь-якій формі.

2. Майнове виключне право упорядника бази даних визнається і діє незалежно від наявності і дії авторських та інших прав упорядника бази даних й інших осіб на матеріали, що становлять базу даних, а також на базу даних в цілому як складений твір.

3. Особа, яка правомірно користується базою даних, має право без дозволу правоволодільця вилучати з такої бази даних матеріали і здійснювати їх наступне використання в особистих, наукових, освітніх та інших некомерційних цілях в обсязі, виправданому зазначеними цілями, і в тій мірі, в якій такі дії не порушують авторські права упорядника бази даних та інших осіб.

Використання матеріалів, вилучених з бази даних, способом, що передбачає одержання до них доступу необмеженого кола осіб, повинно супроводжуватися вказівкою на базу даних, з якої ці матеріали вилучені.

Стаття 44.3. Строк дії майнового виключного права упорядника бази даних

1. Майнове виключне право упорядника бази даних виникає в момент завершення її створення і діє протягом п'ятнадцяти років, рахуючи від 1 січня року, наступного за роком її створення. Майнове виключне право упорядника бази даних, оприлюдненої у зазначений період, діє протягом п'ятнадцяти років, рахуючи від 1 січня року, наступного за роком її оприлюднення.

2. Строки, передбачені пунктом 1 цієї статті відновлюються за умови кожного оновлення бази даних.

Стаття 44.4. Дія майнового виключного права упорядника бази даних на території України

1. Майнове виключне право упорядника бази даних діє на території України у випадках, коли:

- упорядник бази даних є громадянином України або українською юридичною особою;
- упорядник бази даних є іноземним громадянином або іноземною юридичною особою за умови, що законодавством відповідної іноземної держави надається на її території охорона майнового виключного права упорядника бази даних, упорядником якої є громадянин України або українська юридична особа;
- в інших випадках, передбачених міжнародними договорами України.

2. Якщо упорядник бази даних є особою без громадянства, залежно від того, чи має ця особа місце проживання на території України або іноземної держави, відповідно застосовуються правила пункту 1 цієї статті, що відносяться до громадян України або іноземних громадян". ♦

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ ЯК ПОРУШЕННЯ ЗАСАД ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Ігор Полукетов,
*аспірант НДІ інтелектуальної власності АПРН
України, адвокат*

Забезпечуючи можливість реалізації суб'єктивних цивільних прав, правова система дбає не лише про відповідного уповноваженого суб'єкта, але і про реалізацію прав інших членів суспільства. Суспільство як багатогранне явище, складене із великої кількості взаємних соціально-правових зв'язків його членів, потребує дотримання балансу прав і обов'язків. Поведінка, яка сприяє дестабілізації такого балансу, оцінюється більшістю членів суспільства негативно, оскільки може завдавати їм певних незручностей, а також завдавати шкоди визнаним правовою системою правам і охоронюваним законом інтересам. Забезпечуючи дотримання правового порядку в суспільстві, система встановлює заборону на деякі типи (види) поведінки і, визнаючи їх протизаконними, встановлює відповідну юридичну відповідальність за таку поведінку.

Відомий механізм правового регулювання забезпечує на рівні норм закону охорону визначених прав і інтересів. При цьому, законодавець, надавши правомочним особам певні суб'єктивні права, надавши таким особам свободу у визначенні можливої поведінки для реалізації цих прав. Ураховуючи те, що суб'єк-

тивні права в процесі їх практичної реалізації можуть перетинатися з правами і інтересами інших осіб або суспільства, неминує виникати ситуація, за якої можливі завдання незручностей або конфлікт інтересів. Але, приймаючи до уваги важливість суб'єктивних прав для розвитку суспільних відносин, правові системи більшості країн допускають створення таких незручностей, або навіть обмеження прав і інтересів інших осіб для реалізації суб'єктивного права. Таким чином гарантуються реальні умови для реалізації суб'єктивних прав. В іншому випадку їх реалізація була б неможливою, оскільки дуже часто реалізація права однієї особи обмежує права або інтереси інших осіб. Такий баланс встановлено для того, щоб кожен із суб'єктів правової системи реалізовував власне суб'єктивне право з метою досягнення корисного для себе результату, але який при цьому відповідатиме нормам права.

Проте норми встановлюють так звану ідеальну модель правової поведінки в рамках наданого суб'єктивного права. Практика правозастосування свідчить про те, що іноді уповноважений суб'єкт, реалізуючи суб'єктивне право, відхиляється від такої ідеальної моделі правової

поведінки. У випадках, коли такі відхилення призводять до суспільно небезпечних наслідків і повторюються, правова система, як правило, реагує на це шляхом встановлення нормативної заборони вчинення таких дій із встановленням санкції у вигляді юридичної відповідальності. Але суспільні відносини в сучасному світі змінюються так швидко, що передбачення на рівні позитивного права всіх можливих результатів поведінки є неможливим.

З іншої сторони, встановлення занадто широкої заборони, яка обмежувала б свободу реалізації суб'єктивних прав, є неприйнятним для країн із демократичним соціально-політичним устроєм. Якщо припустити, що таке можливо, то в такому випадку, суспільство знову повернулося б у стан, коли людина та її права не цінилися так, як сьогодні та не визнавалися б найвищою соціальною цінністю. Саме тому цивілістична наука багатьох Європейських країн протягом декількох століть формувала концепцію добросовісної, розумної та справедливої реалізації уповноваженою особою суб'єктивного права (докладніше про це вже було сказано в параграфі 2 розділу 1). Така концепція на підставі загальних принципів цивільного законодавства встановлює загальні межі реалізації права і таким чином, не забороняючи конкретні дії правомочної особи, вказує на свободу здійснення суб'єктивного права забезпеченого нормами позитивного права. Але при цьому також вказує, що суб'єктивне право захищається тільки, якщо воно здійснюється добросовісно, розумно та справедливо. Таку концепцію підтримала абсолютна більшість правових систем світу.

З точки зору практичного застосування концепція добросовісного, розумного та справедливого здійснення суб'єктивного права має цілком очевидні переваги. У тих випадках, коли нормами позитивного права не врегульовано певну поведінку особи, яка реалізовує власне право недобросовісно, нерозумно або несправедливо, дії такої особи мають бути визнані такими, що порушують загальні принципи цивільного законодавства, а отже такими, що не ґрунтуються на законі в повній мірі, і відповідно, не користуються захистом закону.

У тих же випадках, коли особа порушує названі принципи цивільного законодавства, але при цьому її поведінка передбачена і складом відповідного правопорушення, тобто заборонена на рівні позитивного права, її кваліфікують саме як правопорушення (або, в деяких випадках, як злочин). Апелювання в таких випадках ще і до порушення принципів цивільного законодавства не вважається необхідним.

Під впливом цивілістичної науки, яка виробила аналізовану концепцію, законодавства різних країн впровадили заборону на порушення таких принципів. Концепція здійснення суб'єктивних прав добросовісно, розумно та справедливо мала набути форми передбаченої законом заборони, для того, щоб мати легальне визнання на нормативному рівні.

Одним із найбільш небезпечних проявів порушення таких принципів, з точки зору охорони суспільних інтересів, є умисна реалізація суб'єктивного права з метою "зловживання". Суспільна небезпека такої поведінки полягає у тому, що уповноважений суб'єкт хоча і діє, реалізуючи суб'єктивне пра-

ЗАХИСТ ПРАВ

во, насправді намагається досягти не тільки позитивного результату для себе, а і навмисно завдати шкоди правам або інтересам іншої особи, або з іншим наміром, протилежним нормальному здійсненню права.

Безумовно, що така поведінка не відповідає принципам добросовісності, розумності та справедливості і порушує встановлений суспільний баланс. Саме тому і вітчизняне законодавство, як вже було сказано раніше, встановлює заборону дій особи, які вчиняються з наміром завдати шкоду іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Проблематика кваліфікації подібних ситуацій пов'язана з тим, що легального визначення поняття, сутності, критеріїв, характеристик та особливостей застосування заборони зловживання правом не існує. Не виробила єдиного підходу до досліджуваних явищ і вітчизняна доктрина права. Саме тому в рамках даного дослідження видається необхідним зосередитися на цих питаннях докладно.

Для досягнення поставлених у рамках дослідження завдань, враховуючи той факт, що останнім часом деякі проблеми інституту зловживання правом активно досліджувалися вітчизняними та зарубіжними вченими (серед яких потрібно виділити велику кількість російських авторів), пропонується використати метод критичного аналізу їх наукових напрацювань стосовно досліджуваних питань, за допомогою якого можливо виокремити ті висновки

і пропозиції, які можуть бути покладені в основу власного розуміння сутності та критеріїв визначення інституту зловживання правом.

Теоретичне дослідження проблеми зловживання правом починається з визначення меж права, які, за думкою Агаркова М.М.¹, "шукати необхідно перш за все в законі"², оскільки закон, встановлюючи те або інше суб'єктивне право, визначає його зміст, а тим самим і межу. В цілому безумовно погоджуючись із думкою відомого науковця, хотілося б відразу зазначити, що саме законом визначається зміст і обсяг суб'єктивних прав. Але якщо при цьому розуміти тільки конкретні норми позитивного права, які надають особі суб'єктивне право, то такий висновок не виглядатиме правильним. Адже суб'єктивне право особи визначається всією сукупністю правових норм. Конкретні норми закону визначають міру можливої дозволеної поведінки особи, встановлюючи загальні правила, але вони не можуть передбачити всієї сукупності можливих ситуацій їх практичної реалізації. Тому цивільне законодавство і посилається на загальні засади, на яких воно ґрунтується. Ці засади (або принципи), в свою чергу, також визначають міру дозволеної поведінки.

Продовжуючи хід міркувань, можливо припустити, що засади цивільного законодавства уточнюють міру можливої поведінки, а саме формують відношення суб'єкта до реалізації права як до поведінки,

¹ Науковця, який одним із перших в радянський період почав системно досліджувати проблему меж здійснення права, при цьому заперечуючи можливість існування в системі законодавства терміна "зловживання правом".

² Агарков М.М. Избранные труды по гражданскому праву. В 2 т. / М.М. Агарков. М. АО "Центр ЮрИнфоР" — 2002 — Т. 2. — 2002. — С. 366.

яка здійснюється для задоволення його особистих інтересів, але із спрямованістю на ті мотивувальні орієнтири, які встановлюють засади цивільного законодавства³. При цьому, для ефективного проведення аналізу відношення засад суспільства до теми дослідження, пропонуємо зосередитись на аналізі явища зловживання правом з точки зору вивчення направленості такої поведінки. Для чого, в свою чергу, необхідно в розрізі інституту зловживання правом дослідити засади і принципи здійснення цивільних прав та призначення суб'єктивних прав.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 Цивільного кодексу України: "цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки". Вказані положення закону підтверджують висловлену раніше у роботі думку про те, що навіть у випадку відсутності в акті цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки породжуються за аналогією із дій осіб.

У свою чергу стаття 8 Цивільного кодексу України, яка визначає порядок застосування правила аналогії закону та аналогії права, щодо останнього передбачає: "У разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства".

Аналіз наведених норм цивільного законодавства дозволяє дійти вис-

новку про те, що його засади самі по собі породжують цивільні права та обов'язки. Виникає запитання, які саме права і обов'язки можуть з'являтися таких випадках?

Визнано, що засади цивільного законодавства в однаковій мірі поширюються на всіх учасників цивільно-правових відносин. Тому права, які виникають у правомочного суб'єкта кореспондуються з відповідними обов'язками в інших осіб. Проектуючи вказані висновки на механізм реалізації суб'єктивного права, можемо припустити, що суб'єкт, реалізуючи власне право, діє в межах суб'єктивного права, але при цьому він в усіх без винятку ситуаціях здійснює такі права, ґрунтуючись і на загальних засадах законодавства, серед яких у рамках даного дослідження аналізуються засади справедливості, добросовісності та розумності. Автор пропонує вважати обов'язком кожного суб'єкта при реалізації власних суб'єктивних прав діяти відповідно до загальних засад справедливості, добросовісності та розумності. Відповідно, кореспондуючим правом невизначеного кола осіб, які вступають у правовідносини з названим суб'єктом щодо реалізації його суб'єктивного права, є право вимагати від нього реалізовувати суб'єктивне право справедливо, добросовісно та розумно. Підтвердження такого висновку знаходимо у роботах класиків цивілістичної думки. Так, на думку Шершеневича Г.Ф.: "обов'язки — це насамперед усвідомленість про пов'язаність своєї волі. Особа діє не так, як спонукують її інтереси, тому що вважає за необхідне обмежити

³ "справедливості, добросовісності та розумності" — п. 6 ч. 1. ст. 3 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 року № 435-IV.

ЗАХИСТ ПРАВ

себе в можливому здійсненні інтересів заради інтересів інших"⁴. Лазар Я. в цьому сенсі навіть перебільшував значення обо-в'язків, відмічаючи, що "у суб'єктів немає прав, вони зобов'язані підкорятися соціальним нормам, виконувати покладені на них соціальні функції"⁵. Інші автори вказують на те, що тісний зв'язок прав з обов'язками народжений не специфікою правового регулювання, а об'єктивною природою суспільних зв'язків, оскільки будь-які відносини людей у суспільстві по суті являють собою взаємопов'язані можливості одних і необхідність вчинків інших⁶.

З точки зору принципів добросовісності, розумності та справедливості досліджував проблему зловживання правом і російський цивіліст Ємельянов В.І. Визначаючи принципи розумності та добросовісності при реалізації права, він наголошував: "якщо стосовно точно визначених прав і обов'язків вимога добросовісності змушує людину утримуватися від передбачуваної шкідливої дії, модель якої точно описана в законі або договорі, то обов'язок розумності змушує її коректувати свої дії з врахуванням межі інтересів іншої особи, яка не є чіткою. Суб'єкт повинен здійснювати дію, мінімізуючи можливі негативні для іншої особи наслідки. Межею розумності є дія, яка справедливо враховує інтереси обох сторін: як суб'єкта, що діє, так і того, в чиїх інтересах встановлена вимога розум-

ності. Дія, що є менш ефективною для іншої особи, ніж розумна, є неправомірною"⁷.

Зміст зловживання правом в своїй роботі Ємельянов В.І. в цілому розкриває через систему цільових прав-обов'язків. Тому логічно, що і загальні принципи цивільного законодавства він розглядає в системі, де правомочна особа здійснює право для задоволення не тільки своїх, але і визначених інтересів іншої особи. В цьому проявляється зміст цільового права, яке завжди залежить від виконання певного пов'язаного із ним обов'язку. Саме тому нами підтримується та розвивається позиція, що вимоги справедливості, добросовісності і розумності, не зважаючи на загальний характер, встановлюються в інтересах конкретних осіб і суб'єкт права, реалізуючи свої суб'єктивні права, знаходиться в залежності від обов'язку враховувати і інтереси інших осіб, що закріплені в законі у вигляді засад цивільного законодавства.

Деякі автори роблять висновки, що суб'єкт права має керуватися тільки вимогами норми позитивного права або навіть конкретної норми, якою йому таке право надане, і необхідність оцінювати таку поведінку із невизначеними дефініціями справедливості, добросовісності та розумності було б занадто великим тягарем для реалізації суб'єктивних прав⁸.

Проте, на наш погляд, більш правильною є концепція за якою визна-

⁴ Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права. — Тула: Автограф, 2001. — 720 с. — С.229.

⁵ Лазар Я. Собственность в буржуазной правовой теории: [Пер. с нем.]. — М.: Юрид. лит., 1985. — 192 с. — С. 46.

⁶ Максименко С.Т. Осуществление гражданских прав и исполнение обязанностей: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Саратов, 1970. — С.4.

⁷ Емельянов В. И. Разумность, добросовестность, незлоупотребление гражданскими правами. — М.: Лекс-Книга, 2002. — С. 108.

⁸ Див. наприклад: Малеина М.Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита. — М.: МЗ-Пресс, 2001. — 244 с.

чається так звана "звичайна людина", яка не знає, яким чином регулюються права, що вона реалізовує, не завжди знає точно, чи мають такі права встановлені у законі чіткі межі, або межі ці визначаються відповідно до конкретних ситуацій. Але така людина розуміє значення та наслідки своїх можливих дій до початку їх реалізації і в процесі безпосередньої реалізації. При цьому така людина, розуміючи значення і наслідки своїх дій, у процесі реалізації коректує їх із врахуванням своїх власних прогнозів отримання результату реалізації прав. Відповідно і дії, які можуть завдати шкоду іншій особі можуть бути передбачені людиною, а з цього випливає, що вибір можливої поведінки при реалізації права завжди залежить від розумової діяльності людини, яка сама обирає варіанти і шляхи досягнення результату.

Деякі автори не впевнені в тому, що принципи справедливості, добросовісності та розумності можуть завжди застосовуватись. Ємельянов В.І. у якості загального принципу пропонує застосовувати їх лише субсидіарно, коли відсутня регулююча дія конкретних правових норм. Застосовувана в таких випадках вимога розумності не може конкурувати з конкретними правилами поведінки, які закріплені в законі або договорі⁹. На цих підставах він оспорує позицію інших авторів щодо того, що всі права і обов'язки повинні здійснюватися розумно¹⁰. Права і обов'язки повинні, перш за все, здійснюватися так, як це передбаче-

но в законі і договорі, навіть якщо встановлюючи їх норми і нерозумні¹¹.

Але ми не впевнені, що такий висновок Ємельянова В.І. є правильним. Підтримуючи в цілому думку про те, що вимоги справедливості, добросовісності та розумності не можуть конкурувати із правилами поведінки, закріпленими в законі або договорі, ми не погоджуємось із критикою наведеної позиції професора Белова В.А. Насправді реалізація права може мати прояви нерозумної поведінки майже у будь-яких ситуаціях, при тому, що саме право завжди відповідає принципу справедливості, добросовісності та розумності. В цьому немає протиріччя. Адже норми права і реалізація права можуть мати суттєві відмінності в реальному правозастосуванні. Право є, так би мовити, "статичною" формою суб'єктивного права (ідеальна модель поведінки), а реалізація права — є його "динамікою" (а відповідно, можливі відхилення від ідеальної моделі поведінки). Справді норма права не може бути нерозумною, навіть якщо вона такою деяким здається. Нерозумною може бути саме поведінка особи щодо реалізації "розумної" норми права.

Підсумовуючи сказане, варто погодитись із тим, що недоцільність, а в багатьох випадках неможливість нормативного закріплення точних меж суб'єктивних прав і обов'язків учасників цивільних правовідносин роблять необхідним використання механізму "плаваючої" межі міри

⁹ Ємельянов В. И. Разумность, добросовестность, незлоупотребление гражданскими правами. — М.: Лекс-Книга, 2002. — 160 с.

¹⁰ Белов В.А. Добросовестность, разумность, справедливость как принципы гражданского права // В.А.Белов // Законодательство. — 1998. — № 8. — С. 49.

¹¹ Див.: Ємельянов В. И. — Вказ. Праця. — С. 96.

дозволеної або належної поведінки, цю межу і встановлює вимога розумності фізичних дій¹².

Проте у взаємозв'язку із визначенням критеріїв оцінювання поведінки як зловживання правом актуальним залишається питання призначення прав. Дана категорія була предметом дослідження багатьох науковців, та з точки зору використання її як критерію кваліфікації зловживання правом була розглянута лише деякими із них, зокрема: Грибановим В.П.¹³, Сухановим Є.О.¹⁴, Малиновським О.О.¹⁵, Рясенцевим В.О., "який розглядав зловживання правом як здійснення права в протиріччі з його призначенням"¹⁶, Яневим Яном, "який вважав зловживання правом здійсненням прав, які суперечать цілям права та його призначенню"¹⁷, Горобець В.Д.¹⁸, а також деякими іншими авторами.

Серед науковців радянського періоду дослідження інституту зловживання правом у взаємозв'язку із соціальним призначенням суб'єктивного права було цілком очевидним, оскільки така конструкція містилася у ст. 1 Цивільного кодексу УСРР 1922 року: "Цивільні права охороняються законом, за винятком тих випадків, коли вони здійсню-

ються в суперечності з їх соціально-господарським призначенням"¹⁹, а пізніше у ст. 5 Основ цивільного законодавства СРСР: "Цивільні права охороняються законом, за виключенням тих випадків, коли вони здійснюються в суперечності з їх призначенням в соціалістичному суспільстві в період будівництва комунізму"²⁰. Багато хто із цивілістів того часу розглядав подібне виключення із охорони законом цивільних прав саме як зловживання правом. Серед цих робіт, окремого розгляду потребує фундаментальна праця видатного радянського цивіліста Грибанова В.П., про яку вже згадувалося вище, який на підставі системного підходу найбільш повно та глибоко дослідив історію встановлення інституту зловживання правом, а також обґрунтовано довів об'єктивні передумови виділення такої поведінки та її ґрунтовного дослідження як окремого інституту, що на довгі роки зробило зловживання правом одним із найцікавіших інститутів для науки цивільного права. Безумовно, віддаючи належне високому науковому рівню вказаної праці, а також спираючись на проведені у ній дослідження і зроблені висновки, все ж таки необхідно ска-

¹² Див.: Емельянов В. И. Вказ. праця. С. 78—79: "Разумные психические действия отличаются от разумных физических действий тем, что они не затрагивают интересов других людей, а следовательно, не содержат нравственной окраски.... Таким образом, разумные психические действия — это действия среднего человека, а разумные физические действия — это действия добросовестного среднего человека".

¹³ Див.: Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав. — М.: Статут, 1992. — 208 с.

¹⁴ Див.: Гражданское право: в 4 т. Том. 3: Обязательственное право: учебник / [Витрянский В.В. и др.; отв. ред. Е.А. Суханов.]. — М.: Волтерс Клувер, 2005. — 800 с.

¹⁵ Див.: Малиновский А. А. Злоупотребление правом. — М.: МЗ-Пресс, 2002. — 128 с.

¹⁶ Див.: Рясенцев В. А. Условия и юридические последствия отказа в защите гражданских прав / В.А. Рясенцев // Советская юстиция. — 1962. — № 9. — С. 8—9.

¹⁷ Див.: Янев Я. Г. Правила социалистического общежития (их функции при применении правовых норм). — М.: Прогресс, 1980. — С. 181—182.

¹⁸ Див.: Общая теория права и государства: [под ред. В. В. Лазарева.]. — М.: Юрист, 1994. — С. 324.

¹⁹ Гражданский кодекс УСРР: [Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины]. — 1923. — № 55. — С. 1039.

²⁰ Див.наприклад: Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. — М.: Статут, 2001. — 411 с.

зати, що в деяких окремих положеннях автор був залежний у своїх висновках від соціально-політичного устрою країни тих часів, а тому актуальність деяких фундаментальних для тієї доби висновків, сьогодні викликають питання з позиції можливості і необхідності їх застосування до сучасних умов. Одним із таких висновків як раз і є кваліфікація зловживання правом як поведінки, що здійснюється в суперечності із соціальним призначенням права.

Грибанов В.П. писав про те, що "об'єктивний характер призначення права визначається, з однієї сторони, історичною обумовленістю призначення права, яке демонструє певні соціально-економічні умови життя суспільства, а з іншої сторони, тим, що цілі, прямо передбачені або санкціоновані законом. І хоча ті цілі, для досягнення яких уповноважений суб'єкт використовує свої права, визначаються індивідуальною волею правомочного, вони не можуть виходити за межі тих цілей, які визнаються такими, що заслуговують поваги всього суспільства"²¹.

З цього приводу вірно висловився свого часу і французький вчений Жан-Луї Бержель, суб'єктивні права надаються лише для задоволення легітимних інтересів, а не для заподіяння шкоди іншій особі. Відхилення суб'єктивних прав від власної мети є вкрай небажаним, оскільки вони вступають у суперечності між своєю цінністю та здійсненням із інтересом, відмінним від корисного. В такому випадку необхідно зіставити мету, визначену носіями прав, і

кінцеву спрямованість самих прав: метою деяких прав виступає насамперед інтерес їх носія, другі — призначені для захисту третіх осіб, наприклад, дітей; треті обумовлені загальним інтересом; четверті виконують одночасно й індивідуальну і соціальну функцію, як, наприклад, право власності²².

Погоджуючись із необхідністю при реалізації права суб'єктами дотримуватись призначення таких прав, а також вважаючи таке питання актуальним і важливим для науки цивільного права, ми розділяємо питання призначення права як проблеми цивільного права взагалі і призначення права як одного із видів зловживання цивільним правом. У рамках нашого дослідження видається необхідним відшукати відповідь саме на останнє запитання.

Відомо, що під призначенням права в цивілістичній літературі розуміється мета (ціль), заради якої суб'єктивні права надаються учасникам цивільних правовідносин²³. Призначення права може бути розкритим через об'єктивну мету права і через суб'єктивний інтерес правомочного, що повинні збігатися. Ціль права — це той результат, до якого повинно призвести здійснення права і який закладений у змісті норми права. Але призначення права — це не тільки суспільно корисна мета права, результату його здійснення, але і правильний за змістом розвиток самих правових відносин²⁴.

На цих підставах в юридичній літературі робиться висновок про те, що у випадку суперечності між

²¹ Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. — М.: Статут, 2001. — С. 73.

²² Бержель Ж.Л. Общая теория права. — М.: NOTA BENE, 2000. — С. 75—76.

²³ Братусь С.Н. О пределах осуществления гражданских прав /С.Н. Братусь // Правоведение. — 1967. — № 3. — С. 79.

²⁴ Стефанчук М.О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав.: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України. Інститут держ. і права ім. В.М. Корецького. — К., 2006. — С. 127.

ЗАХИСТ ПРАВ

діями особи щодо реалізації права і призначенням такого цивільного права виникає зловживання правом. Ми не погоджуємося із такою установленою у науці цивільного права думкою з підстав наведених нижче.

Так на думку болгарського правознавця Янка Янева, який досліджував питання зловживання правом: "будь-який вихід за рамки бажаних результатів і переслідуваних цілей, що містяться в правових нормах, із яких випливає суб'єктивне право, входження в протиріччя з його призначенням, його роллю в суспільстві, але не доведений до правопорушення, є зловживанням правом"²⁵. Цілком очевидно, що в запропонованому висновку зловживання правом визначається як правомірна дія, що є здійсненням права в протиріччі з його цілями чи призначенням²⁶.

Вперше думка про те, що правила ч. 2 ст. 5 Основ цивільного законодавства можуть бути використанні у якості критерію оцінки поведінки особи, яка реалізовує своє право, була висловлена проф. Рясенцевим В.А., який дійшов висновку, що в тих випадках, "коли формально закон не порушено, але дії не узгоджуються з моральними принципами соціалістичного суспільства, з загальними суспільними інтересами, необхідно визнавати, що права здійснюється в протиріччі з їх призначенням"²⁷.

При цьому підкреслювалось, що, оскільки правила соціалістичного співжиття і норми комуністичної

моралі згадані в ч. 2 ст. 5 Основ цивільного законодавства СРСР поряд із законом, то маються на увазі ті з них, які не закріплені в юридичних нормах, бо при наявності такого закріплення ці правила набувають значення вимог самого закону²⁸.

Інша група вчених вважала, що ч. 2 ст. 5 Основ мала самостійне значення, а правило ч. 1 ст. 5 Основ саме по собі "містило необхідний і достатній критерій (призначення права) для оцінки того, як використовується належне особі цивільне право — правомірно або неправомірно, заслуговує воно захисту чи ні. Ніякі додаткові критерії використовувати не потрібно"²⁹.

Як загальний критерій розглядав вказані норми у згаданій роботі і Грибанов В.П.: "зміст його зводиться до вимоги закону здійснювати суб'єктивні права у відповідності з їх призначенням, оскільки названий принцип є перш за все принципом реалізації цивільних прав. Ця загальна вимога закону звернута до всіх носіїв суб'єктивних цивільних прав і до тих осіб, які від їх імені і в їх інтересах реалізують суб'єктивне право, використовувати цивільні права за їх цільовим призначенням в соціалістичному суспільстві"³⁰. Для підтвердження своєї позиції автор наводить приклад ситуації, коли особа здає в найм за завищеними ставками орендної плати будинок. Враховуючи вимоги правил користування приміщеннями в Радянсь-

²⁵ Янев Я. Г. Правила социалистического общежития (их функции при применении правовых норм). — М.: Прогресс, 1980. — С. 181—182.

²⁶ Малиновский А.А. Злоупотребление правом. — М.: МЗ-Пресс, 2002. — С. 20.

²⁷ Рясенцев В.А. Условия и юридические последствия отказа в защите гражданских прав /В. А. Рясенцев // Советская юстиция. — 1962. — № 9. — С. 8.

²⁸ Иоффе О.С., Пределы осуществления субъективных гражданских прав /О.С. Иоффе, В.П. Грибанов // Советское государство и право. — 1964. — № 7, С. 79.

²⁹ Братусь С.Н. О пределах осуществления гражданских прав /С.Н. Братусь// Правоведение. — 1967. — № 3. — С. 86.

³⁰ Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. — М.: Статут, 2001. — С. 76—77.

кому Союзі, така особа здійснює право особистої власності в протиріччі з його призначенням, оскільки це призводило до отримання нетрудових доходів і використання права на будинок не за призначенням, яке передбачалося радянським цивільним законодавством. Такий приклад стосувався саме порядку застосування правил ст. 5 вказаних вище Основ та підтверджував висновок про більш широке застосування положень цієї статті для протидії зловживання правом.

Але, на наш погляд, право не має слугувати кон'юнктурним інтересам, що, на жаль, так часто відбувається у сьогоденних умовах побудови демократичної правової системи України. Право знаходиться вище тимчасових політичних інтересів правлячої групи суспільства і у правовій, демократичній країні однаково застосовується для всіх членів суспільства. Саме тому ми вважаємо небезпечним ставити реалізацію суб'єктивних прав у залежність від певного соціального призначення права, яке прямо не визначене у позитивному праві.

Ми підтримаємо думку відомого радянського цивіліста Братуся С.М., який робив висновок, що якщо право здійснюється всупереч його призначенню, то це свідчить про те, що вимоги закону порушено і таке здійснення права суперечить об'єктивному праву³¹. Саме тому ми не погоджуємося із загальним висновком багатьох дослідників проблеми зловживання правом про те, що "сама по собі реалізація права в суперечності з його призначенням є од-

ним із найважливіших випадків зловживання правом"³².

Оскільки такий висновок ґрунтувався в основному на положеннях вказаних статей цивільного законодавства СРСР, а не на об'єктивному змісті цивільної категорії зловживання правом, то на нашу думку нездійснення права у відповідності до його призначення не є зловживанням правом. Автор вважає, що здійснення права не у відповідності до призначення є виходом за межі наданого права, а тому не може вважатися здійсненням права. Таку поведінку потрібно визначати як правопорушення, з усіма пов'язаними з цим наслідками.

Підставами для таких висновків є і нормативне підґрунтя у вигляді сучасного цивільного законодавства України. Адже положення Цивільного кодексу України від 16.01.2003 року не містять у собі подібних до аналізованих норм радянського законодавства про загальну заборону використання права в суперечності із його призначенням. Стаття 13 Цивільного кодексу України, визначаючи межі здійснення цивільних прав, так само не ставить в залежність від такого загального принципу реалізацію цивільних прав. Тому можливо зробити висновок, що така межа цивільних прав, як їх призначення, не закріплюється на рівні загального принципу, а встановлюється і визначається тільки конкретними нормами, якими надається суб'єктивне право та визначається міра дозволеної поведінки управомоченого суб'єкта права, а відповідно, не є зловживанням правом. ◆

³¹ Братусь С.Н. О пределах осуществления гражданских прав / С.Н. Братусь // Правоведение. — 1967. — № 3. — С. 82.

³² Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. — М.: Статут, 2001. — С. 91.

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ: ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМКИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Вадим Харченко,
*доцент кафедри права Сумського державного
університету, кандидат юридичних наук*

Становлення цивілізованої системи господарювання і пов'язаної з нею конкуренції між господарюючими суб'єктами (підприємцями) створює нагальну потребу забезпечення захисту об'єктів права інтелектуальної власності, система яких базується на конфіденційності. На відміну від традиційних виключних прав (авторського права та патентного права), які надають їх володарю абсолютну охорону відповідних об'єктів незалежно від будь-яких суб'єктивних обставин, виключні права інтелектуальної власності, які базуються на конфіденційності, охороняють лише права та інтереси їх володарів, і лише за умов, що вказаними особами здійснюються заходи щодо збереження режиму конфіденційності цих об'єктів.

Дослідженням проблем кримінально-правової охорони комерційної таємниці присвячені праці В.Б. Волженкіна, О.І. Перепелиці, Л.Д. Гаухмана, С.В. Максимова, А.С. Нерсесяна та ін. Також важливе значення для вирішення цього питання мають праці вчених-цивілістів О.А. Підпригори, О.А. Пушкіна, В.І. Жукова, Р.Б. Шишки, В.А. Дозорцева, О.А. Чобота, І.І. Дахно, І.Б. Ткачука та ін. Але в сучасних умовах побудови цивілізованих ринкових відносин,

забезпечення соціальної орієнтації економіки, інноваційного соціально-економічного розвитку ця проблема-тика набуває особливого значення, тому її наукова розробка не втрачає своєї актуальності.

Окремі вітчизняні науковці відносять існуючу систему кримінально-правової охорони комерційної таємниці до господарських злочинів, що посягають на права інтелектуальної діяльності [1, с. 10]. Але така класифікація взагалі є хибною і не відповідає змісту права інтелектуальної власності на комерційну таємницю. Виходячи з таких підходів, порушення прав на комерційну таємницю розглядаються лише крізь призму спричинення шкоди суб'єкту господарювання (при здійсненні господарської діяльності). В той час як ст. 505 Цивільного кодексу України [2] (далі — ЦК України), як і глава 46 зазначеного Закону в цілому, не обмежують сфери існування інформації, яка є комерційною таємницею, лише зазначаючи характер таких відомостей: відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру. Таким чином, зазначена А.С. Нерсесяном система кримінального законодавства не охоплює охороною комерційну таємницю, як

один із об'єктів права інтелектуальної власності, якщо вона не пов'язана із здійсненням господарської діяльності.

Закономірність розгляду змісту права інтелектуальної власності на комерційну таємницю та безпосередньої сутності цього об'єкта права інтелектуальної власності обумовлені необхідністю кримінально-правової характеристики будь-якого злочину або групи злочинів саме через аналіз складу злочину (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони) і перш за все об'єкта та предмета злочину.

У зв'язку з цим слід зазначити, що право на комерційну таємницю базується не на юридичній монополії правовласника, а на фактичній: тобто безпосередньо на особу, яка є володільцем інформації, що визнана комерційною таємницею, покладається обов'язок щодо збереження цієї інформації в таємниці (збереження монополії) [3, с.264]. Таким чином, за своєю суттю інститут комерційної таємниці, як і інші інститути інтелектуальної власності, обмежує доступ третіх осіб до специфічних інформаційних ресурсів їх володільця, утворюючи завдяки цьому умови його монопольного становища. В обох випадках монопольне володіння інформацією, що обумовлює зниження витрат нижче існуючого на ринку конкурентного рівня, сприяє здобуттю монопольного становища [4, с. 68-69]. В той же час, при спрямованості комерційної таємниці та інших інститутів права інтелектуальної власності на досягнення однієї і тієї ж мети, вони мають і суттєві відмінності.

Патент, як форма контракту, повністю розкриває формулу винаходу достатньо для того, щоб пред-

мет винаходу міг бути виконаний належним чином третіми особами. Відповідно, патентний захист має сенс лише у випадках, коли формула винаходу у будь-якому разі може бути виявлена безпосередньо із самого винаходу. За таких умов без відповідного патентного захисту копіювання винаходу стає доступним та відносно дешевим засобом (наприклад, у формі зворотного проектування). Водночас можливі винаходи (наприклад, технологічні процеси), що є новим, більш ефективним засобом виробництва певного, вже добре відомого, виробу. У цьому разі, коли спосіб виробництва не може бути встановлений безпосередньо із самого виробу, доцільно тримати таку інформацію в таємниці. Більш того, у таких випадках патентний захист може нашкодити володарю патенту, оскільки треті особи матимуть можливість вивчити формулу винаходу і застосувати її у своєму виробництві. Витрати щодо пошуку порушника патенту, які вимушений нести володар патенту, будуть спільно-мірними із розміром роялті, що отримує володар патенту від продажу ліцензій добросовісним набувачам [5, с.153-154].

Виходячи із цього, сукупність інститутів, з якими взаємодіє особа у разі прийняття рішення про збереження певних відомостей в таємниці (комерційна таємниця), є альтернативою іншому інституту інтелектуальної власності — патентному праву. Вирішальним фактором, що впливає на інституціональний вибір, Б. Претнар визначає альтернативу можливості (неможливості) розкриття конкретних відомостей через виріб [6, р. 185]. Про достатньо високу ефективність захисту відомостей за допомогою визнання її

комерційною таємницею засвідчує світовий досвід. Так рецептура виготовлення поширеного у всьому світі напою "КОКА-КОЛА"® зберігається в таємниці понад 100 років THE COCA-COLA COMPANY і застрахована від розголошення та поширення (промислового шпіонажу) на суму \$43 млн. [7, с. 47].

Як вже зазначалося, діюче цивільне законодавство України розглядає комерційну таємницю виключно як один із об'єктів права інтелектуальної власності. Але натеper Кримінальний кодекс України [8] (далі — КК) передбачає відповідальність за незаконні дії щодо комерційної таємниці (статті 231 та 232 КК) і відносить їх до злочинів у сфері господарської діяльності (розділ VII Особливої частини КК України). Безумовно, реалізація права на комерційну таємницю пов'язана певним чином із здійсненням господарської діяльності. Але в теперішній час взагалі важко визначити сфери, досягнення у яких не мають комерційної цінності і які не беруть участі в економічному кругообігу.

Для правильного визначення місця права інтелектуальної власності на комерційну таємницю в системі кримінально-правової охорони слід зазначити, що злочин завжди спрямований на спричинення шкоди об'єктивно існуючим суспільним відносинам. Положення про те, що суспільні відносини є об'єктом злочину, не тільки переважає в науці кримінального права, але і знайшло своє закріплення безпосередньо в законі. При цьому структура суспільних відносин являє собою цілісну систему елементів, які її утворюють, мають взаємозв'язок та взаємодію між собою. У філософській і правовій науці структурними елементами

суспільних відносин визначаються:

- 1) суб'єкт відносин;
- 2) предмет, з приводу якого ці відносини існують;
- 3) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин [9, с. 27].

Суб'єктами суспільних відносин права інтелектуальної власності на комерційну таємницю є особи, які законно контролюють інформацію, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових невідома та не легкодоступна для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності. Особливості суб'єкта права на комерційну таємницю полягають у можливості декількох володарів та відсутності серед них автора.

По-перше, інформація, що є комерційною таємницею, може бути правомірно отримана або правомірно віднайдена декількома особами незалежно один від одного. Але, як вже відзначалося, реєстраційної системи закріплення права на комерційну таємницю не існує і не може існувати. У цьому випадку такі володільці інформації фактично взаємопов'язані між собою, оскільки для збереження конфіденційності інформації для третіх осіб вони вимушені, кожен із свого боку, застосовувати адекватні існуючим обставинам заходи щодо збереження її секретності. По-друге, комерційна таємниця не може передбачати права авторства. Жоден із творців (створювачів) не має права авторства, оскільки воно є абсолютним пра-

вом і може належати лише одній особі. В деяких випадках у комерційної таємниці взагалі може і не бути автора, коли вона являє собою результат колективних послідовних зусиль багатьох осіб протягом тривалого часу (знання, досвід, навички). По-третє, первісним володільцем майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю може бути не лише фізична, а і юридична особа, тому що первісне право не обумовлено творчою діяльністю його носія, і творчість не є обов'язковою ознакою цього виду права інтелектуальної власності.

Предмет суспільних відносин права інтелектуальної власності на комерційну таємницю це — інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не легкодоступною для осіб, звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить. У зв'язку з цим вона має комерційну цінність та є предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Зміст суспільних відносин права інтелектуальної власності на комерційну таємницю (соціальний зв'язок) полягає у тому, що лише володілець комерційної таємниці має:

- 1) право на використання комерційної таємниці;
- 2) виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;
- 3) виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Для правильної кваліфікації вчиненого злочину обов'язковим є встановлення та правильне визначення предмета злочинів, передбачених статтями 231 та 232 КК України. В теперішній час зазначений предмет отримав у законодавстві України визначення "комерційна таємниця". В більшості ж країн всього світу застосовується визначення "ноу-хау" ("know how") [10, с. 3]. Слід наголосити, що обрану українським законодавцем термінологію щодо зазначення цього виду права інтелектуальної власності (комерційна таємниця) не можна визнати досконалою та обґрунтованою. В українській мові термін "комерція" передбачає таке його визначення — торгівля й пов'язані з нею справи [11, с. 444]. Тобто, визначаючи таємницю як комерційну, більшість громадян і навіть фахівців пов'язує її саме з торговельною або господарською діяльністю. Але ч. 2 ст. 505 ЦК України вказує на віднесення до комерційної таємниці не тільки відомостей технічного, організаційного, комерційного, виробничого, а і також іншого характеру, тобто наведений перелік не є вичерпним.

Поряд із комерційною таємницею у міжнародних угодах, національних законодавствах інших країн та юридичній літературі одночасно застосовуються і такі терміни: "секрети промислу", "секрети виробництва", "промислова таємниця", "виробнича таємниця", "торговельна таємниця", "закрита інформація", "службова таємниця". Зміст цих термінів, обсяг майнових прав на них та режим їх правової охорони свідчать про те, що у більшості випадків така різноманітна термінологія обумовлена або складнощами перекладу, або співвідношенням

"частина — ціле", або тим, що деякі з них не відносяться до права інтелектуальної власності.

Наприклад, інформація з обмеженим доступом, яку можна визначити як "професійна таємниця" або "службова таємниця", і що зазвичай асоціюється із відомостями, збереження яких в таємниці покладається на представників певних професій спеціальними законами або окремим законом щодо працівників всіх професій, — "лікарська таємниця" (ст. 40 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" [12]), "банківська таємниця" (ст. 1076 ЦК України, ст. ст. 60-62 Закону України "Про банки і банківську діяльність"), "адвокатська таємниця" (ст. 9 Закону України "Про адвокатуру" [13]), "таємниця вчинюваних нотаріальних дій" (ст. 8 Закону України "Про нотаріат" [14]), "державна таємниця" (ст. 8 Закону України "Про державну таємницю" [15]) та ін. Зазначені види таємниці не є результатом інтелектуальної діяльності і не можуть бути віднесені до об'єктів права інтелектуальної власності.

В свою чергу, стаття 505 ЦК України визначає, що комерційна таємниця підлягає правовій охороні лише у разі, якщо ці відомості в цілому чи в певній формі та сукупності її складових:

- 1) мають дійсну або потенційну комерційну цінність;
- 2) є невідомими для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить;
- 3) не є легкодоступними для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить;
- 4) до них немає вільного доступу на законних підставах;

5) є предметом адекватних та належних існуючим обставинам заходів щодо збереження їх секретності, з боку особи, яка законно контролює ці відомості.

Недотримання зазначеної сукупності умов, або хоча б однієї з них, що призвело до розголошення, використання або інших протиправних дій щодо комерційної таємниці виключає право інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

Разом з цим постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 року № 611 "Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці" [16], обмежує коло відомостей (інформації), які можуть бути визначені як комерційна таємниця. Але вказані обмеження не поширюються на відомості, що віднесені до комерційної таємниці за міжнародними договорами. Проте віднесення інформації до переліку відомостей, що не становлять комерційної таємниці, не накладає на їх володільця обов'язків відкрити до них вільний доступ всіх бажаючих. Більш того, володільць такої інформації правомочний застосувати організаційні та інші заходи щодо обмеження доступу до такої інформації фізичних та юридичних осіб, які не мають визначеного законом права ознайомлюватися з такими відомостями. Разом з тим, у випадку розголошення або іншого використання таких відомостей, зазначене не може розглядатися як порушення прав на комерційну таємницю і не утворює складу відповідного злочину.

В процесі обміну інформацією з державними органами особа, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею у встановлених законом випадках, вимушена

надавати за запитом представників державних установ відомості, що виходять за межі зазначеного вище переліку, і становлять комерційну таємницю. Така інформація також може надаватися до державних органів з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з виробництвом фармацевтичних, сільськогосподарських, хімічних продуктів, що містять нові хімічні сполуки. У цьому разі такі відомості охороняються як спільна комерційна таємниця, а обов'язки щодо їх збереження в державних органах повинні покладатися на відповідних службових осіб цих установ.

Виходячи з цього, у разі вчинення злочину, комерційна таємниця одночасно є:

- 1) предметом охоронюваних законом про кримінальну відповідальність суспільних відносин,
- 2) предметом злочинного впливу та
- 3) предметом злочину.

Розглядаючи об'єктивну сторону злочинів, що пов'язані із порушенням прав на комерційну таємницю, слід зазначити, що існуючі у законодавстві України недоліки охорони зазначених прав обумовлюють певні труднощі кримінально-правової характеристики об'єктивних ознак цих злочинів та помилкове тлумачення окремих положень діючого законодавства.

Визначення ознак об'єктивної сторони злочинного порушення прав на комерційну таємницю повинне бути обумовлено існуючою системою охорони зазначеного інституту права інтелектуальної власності цивільним, господарським, адміністративним та кримінальним законодавством України. Наявність такої

системи визначає необхідність кримінально-правової охорони лише у разі вчинення дій або настання наслідків, що виходять за межі вже визнаного як цивільний, господарський або адміністративний делікт. Такий підхід, з одного боку, дозволить виключити конкуренцію різних видів деліктів за одне й те саме діяння, а, з іншого боку, дозволить усунути прогалини у системі юридичної відповідальності. Визначення шкоди об'єкту кримінально-правової охорони, що є наслідком злочину, та кола суспільно-небезпечних діянь, які можуть спричинити такі наслідки, також повинно бути зумовлено існуючою системою охорони права на комерційну таємницю законодавством України.

Діюче кримінальне законодавство України передбачає як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони складу злочину спричинення певних суспільно-небезпечних наслідків особі, яка законно контролює відомості (інформацію), що складає комерційну таємницю, у вигляді істотної шкоди. Разом з тим, ч. 3 ст. 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [17] (далі — КУпАП) передбачає відповідальність у разі отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації *з метою заподіяння шкоди* (курсив автора — В.Х.) діловій репутації або майну іншого підприємця. Тобто вказані дії, що спричинили шкоду, але неістотну, вже виходять за межі адміністративного правопорушення і в той же час ще не відповідають ознакам об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 231 КК України.

На нашу думку, ця прогалина у законодавстві України підлягає ви-

ЗАХИСТ ПРАВ

правленню шляхом визнання або адміністративним правопорушенням, або злочином (що вважається більш доцільним) таких незаконних дій щодо комерційної таємниці, що призвели до спричинення шкоди особі, яка законно контролює цю інформацію (її володільцю).

Одночасно за ст. 231 КК вважається злочином отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду. У зв'язку із цим, В.Я. Тацій, О.І. Перепелиця та В.М. Киричко визначають зазначене діяння як злочин з формально-матеріальним складом (формальний — для незаконного отримання комерційної таємниці та матеріальний — для використання комерційної таємниці) [18, с. 246-247]. Аналогічну позицію з цього питання займає і А.С. Нерсисян [1, с. 12].

З такою позицією, на нашу думку, важко погодитися. Як вже зазначалося, ч. 3 ст. 164-3 КУпАП визначає отримання комерційної таємниці з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця як адміністративне правопорушення. Одночасно диспозиція ст. 231 КК вказує на отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей. Таким чином характер та зміст дій, що утворюють обидва зазначені делікти, повністю співпадають — отримання, тобто здобування, діставання чого-небудь певними зусиллями, якимись діями і т. ін. [11, с. 693]. Мета вчинення цих діянь також фактично співпадає — спричинення шкоди.

При цьому слід враховувати, що в окремих випадках отримання відомостей, які становлять комерційну таємницю, може бути наслідком невиконання або неналежного виконання обов'язку щодо збереження цієї інформації в таємниці особою, яка законно її контролює, оскільки право на комерційну таємницю базується не на юридичній монополії правовласника, а на фактичній.

Враховуючи наведене та настання різних видів юридичної відповідальності, а також положення ст. 506 ЦК України, доцільно передбачити лише такі ознаки об'єктивної сторони порушення прав на комерційну таємницю: дві альтернативні дії — незаконне (неправомірне) використання або розголошення комерційної таємниці і настання суспільно небезпечних наслідків — спричинення шкоди особі, яка законно контролює цю інформацію. Безумовно, за умови наявності між ними причинного зв'язку. Питання визначення порядку розрахунку шкоди, завданої порушенням права на комерційну таємницю, натепер є достатньо розглянутим як у галузі права [19, с. 86-91; 20, с. 46-47], так і в економічній теорії [21].

Немає будь-яких сумнівів, що з суб'єктивної сторони діяння, яке полягає у порушенні права на комерційну таємницю, може бути вчинене лише умисно. Але щодо настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді спричинення шкоди особі, яка законно контролює цю інформацію, вина може бути як у формі умислу, так і необережності. Це обґрунтовано відносить злочин, що розглядається, до групи умисних злочинів. Мотив та мета використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, за діючим кри-

мінальним законодавством України не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони складу цього злочину. Слід також зазначити, що суб'єктом злочину, передбаченого статтею 231 КК України натеper є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, без будь-яких додаткових ознак або обмежень.

В той же час суб'єктом злочину, передбаченого статтею 232 КК, є особа, якій відомості, що становлять комерційну таємницю, стали відомі у зв'язку з професійною або службовою діяльністю. Тобто юридичною підставою для такого відношення винного до комерційної таємниці є певні цивільно-правові, трудові відносини, чи договірні відносини, спеціальне доручення або службові повноваження. Таким чином, вчиняючи злочин, передбачений статтею 232 КК, особа порушує не тільки права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, але і юридичні підстави, відповідно до яких такі відомості стали їй відомі. Тобто поряд з основним безпосереднім об'єктом цього злочину (права інтелектуальної власності на комерційну таємницю), слід визначити і додатковий безпосередній об'єкт — належне виконання особою покладених на нього особливих обов'язків, пов'язаних із наданою йому довірою щодо ознайомлення з відомостями технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, які є комерційною таємницею.

На підставі викладеного, ми обґрунтовано вважаємо вчинення таких дій особою, якій ця таємниця стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, більш суспільно небезпечними. Усе це обумовлює необхідність або виз-

нання вищенаведеного в якості кваліфікуючої ознаки діяння, яке полягає у порушенні права на комерційну таємницю, та потребує встановлення більш суворих видів її розмірів покарання, що відповідає такому двооб'єктному посяганням. Діюче ж кримінальне законодавство навпаки визначає таке посягання як менш суспільно небезпечне, порівняно із злочином, передбаченим ст. 231 КК, і встановлює лояльніші розміри та види покарання.

Так само незрозумілим і таким, що суперечить здоровому глузду, є визначення в діючому законодавстві окремих ознак об'єктивної та суб'єктивної сторін складу злочину, передбаченого ст. 232 КК України.

По-перше, диспозиція зазначеної норми вказує на протиправних характер лише дій, пов'язаних із розголошенням комерційної таємниці, в той час, як ст. 506 ЦК України вказує, що до майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю належить перш за все право на її використання. Таким чином, за діючим КК України, в разі використання зазначеною особою відомостей, що становлять комерційну таємницю, особа, якій ця таємниця відома у зв'язку з його професійною або службовою діяльністю, взагалі не підлягає кримінальній відповідальності.

По-друге, на нашу думку, зазначений склад злочину не повинен містити вказівку на спеціальний мотив — користь чи інші особисті мотиви, тому що ця ознака (спеціальний мотив) жодним чином не впливає на правомірність або неправомірність діяння в цілому. Так, наприклад, немає жодних підстав для відсутності або зменшення ступеня суспільної небезпеки діяння у ви-

ЗАХИСТ ПРАВ

падку вчинення його в інтересах третіх осіб. Ми вважаємо вказівку на спеціальний мотив вчинення діяння при порушенні права на комерційну таємницю взагалі зайвим, оскільки особа у цьому випадку перевищує свої повноваження і вчиняє певні протиправні дії з використанням свого професійного або службового становища.

По-третє, визначаючи ознаки суб'єктів цього злочину, вважаємо за необхідне виключити з їх кола службових осіб. Порушення права на комерційну таємницю з боку службових осіб передбачає незаконне (неправомірне) використання або розголошення таких відомостей, що зумовлені службовим становищем такої особи і пов'язані з її владними чи службовими повноваженнями, вчинене без особливого дозволу особи, яка законно контролює ці відомості. Згідно із підпунктом б) абз. 2 п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 15 "Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень" під перевищенням влади або службових повноважень тут треба розуміти вчинення дій, виконання яких дозволяється тільки з особливого дозволу, за відсутності такого дозволу з боку особи, яка законно контролює відомості, що є комерційною таємницею. Відповідно до п. 6 цієї постанови, істотна шкода при порушенні прав комерційної таємниці полягає у заподіянні суспільно небезпечних наслідків нематеріального характеру, а саме — у порушенні охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина або у створенні обставин й умов, що ускладнюють виконання підприємством,

установою, організацією своїх функцій. Враховуючи положення п. 17 зазначеної постанови, порушення права на комерційну таємницю з боку службової особи не є спеціальним видом перевищення влади або службових повноважень і підлягає кваліфікації за сукупністю злочинів.

Таким чином, основними напрямками вдосконалення кримінально-правової охорони комерційної таємниці за діючим кримінальним законодавством України є:

1. Систематизація та впорядкування норм щодо кримінально-правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, до яких відноситься і право інтелектуальної власності на комерційну таємницю, в системі Особливої частини КК України.

2. Розмежування кримінально-правових норм щодо порушення прав на комерційну таємницю та прав на банківську таємницю відповідно до неоднорідності як родового об'єкта, так і предмета цих злочинів.

3. Встановлення кримінальної відповідальності лише за використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю, а також виключення із кола злочинних діянь отримання цих відомостей, як адміністративного правопорушення.

4. Визначення суспільно-небезпечними наслідками порушення права на комерційну таємницю як простого (основного) складу злочину, тобто спричинення шкоди особі, яка законно контролює цю інформацію.

5. Виключення із числа обов'язкових ознак суб'єктивної сторони порушення права на комерційну таємницю із спеціальними метою та мотиву його вчинення.

6. Вчинення цього злочину особою, якій відомості, що складають комерційну таємницю, стали відомі у зв'язку з її професійною або службовою діяльністю, розглядати не як окремих склад злочину, а як кваліфікуючу (обтяжуючу) ознаку складу злочину.

7. Так само, як кваліфікуючі (обтяжуючі) ознаки складу злочину розглядати спричинення особі, яка законно контролює цю інформацію, істотної шкоди, шкоди у великому

або особливо великому розмірі, вчинення злочину повторно, за попередньою змовою групою осіб або організованою групою.

8. У разі незаконного використання або розголошення відомостей, що складають комерційну таємницю, службовою особою вчинене має кваліфікуватися ще й за ст. 365 КК України (за сукупністю злочинів). ♦

Список використаних джерел:

1. Нерсисян А.С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / А.С. Нерсисян. — К., 2008. — 19, [2] с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № № 40-44. — Ст. 356.
3. Крайнев П.П. Судові експертизи у сфері інтелектуальної власності / Крайнев П.П., Ковальова Н.М., Мельников М.В.; за ред. П.П. Крайнева. — Вінниця: "Поліграфічний центр "Фенікс", ДІВП ВАТ "Інфраком" — "Інфраком-І", 2008. — 376 с.
4. Дахно І.І. Право інтелектуальної власності: [навчальний посібник]. / Дахно І.І. — К.: Либідь, 2003. — 200 с.
5. Елисеев А.Н., Институциональный анализ интеллектуальной собственности: [учебн. пособие.] / А. Елисеев, И. Шульга — М.: ИНФРА-М, 2005. — 192 с.
6. Pretnar Bojan. Intelektualna lastina v sodobni konkurenci in poslovanju: pravne osnove, ekonomska analiza in podjetiski cilji. — Ljubljana: GV Založba, 2002.
7. Жданов А.А. Изобретательство—стандартизация—патентование./ Жданов А.А. — М.: Издательство стандартов, 1980. — 220 с.
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-II // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № № 25-26. — Ст. 131.
9. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: [навч. посіб.] / Тацій В.Я. — Х., УкрЮА, 1994. — 76 с.
10. Чобот О.А. "Ноу-хау" та договір на його передачу. Автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / О.А. Чобот. — Х., 1994. — 24 с.
11. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Бусел.] — К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2003. — 1440 с.
12. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 4. — Ст. 19.
13. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 р. № 2887-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 9. — Ст. 62.

14. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 39. — Ст. 383.
15. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 16 — Ст. 93.
16. Зібрання постанов Уряду України. — 1993. — № 12. — Ст. 269.
17. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1984. — додаток до № 51. — Ст. 1122.
18. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / [Баулін Ю.В., Борисов В.І., Гавриш С.Б. та ін.]; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — [3-є вид.]. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 624 с.
19. Руденко Л. Порядок відшкодування шкоди, завданої порушенням права суб'єкту господарювання на комерційну таємницю / Л. Руденко // Право України. — № 10. — 2008.
20. Правовые формы научно-технического сотрудничества / [под ред. Маслова В.Ф., Пушкина А.А.]. — Х., 1976. — 347 с.
21. Пономарева Е.Е. Коммерческая тайна в инновационном предпринимательстве: автореф. дис. на получение научной степени канд. экон. наук / Томский гос. ун-т. — Томск, 2002. — 23 с.

ЦІКАВО ЗНАТИ**ПОДВІЙНА КОРИСТЬ**

Свого часу — гості відомого американського винахідника Томаса Едісона були дуже здивовані необхідністю прикладати чималі зусилля для відкривання хвіртки його будинка. Мовляв, чому такий геніальний винахідник не подбає про те, аби полегшити процес відчинення хвіртки. Натомість, Едісон відповідав, що конструкція хвіртки дуже геніальна, бо вона поєднана з насосом домашнього водопроводу. Кожний, відчиняючи хвіртку, закачував в цистерну двадцять літрів води.

Мабуть приклад Едісона надихнув японців на ідею отримання додаткової користі звичайного руху людини. На Токійській залізнично-дорожній станції, пасажери приносять місту подвійну вигоду: платять за проїзд та ще й виробляють електричну енергію. На підлозі станції розміщено жовто-чорні 35 дюймові квадрати з зображенням сліду людини. В ці квадрати вмонтовано п'єзоелектричний генератор. Людина вагою не менш 60 кг., наступаючи на такий квадрат миттєво виробляє енергію 0,5 Вт. Цього цілком достатньо для живлення, наприклад, невеликої різдвяної ілюмінації вокзалу.

За матеріалами Інтернет ресурсів:

<http://www.nord.co.il/node/6483>

<http://hi-tech.mail.ru/news/item/2647/>

Інформацію підготувала **Ірина Петренко**

ПРАВОВІ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ У СПРАВАХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Ганна Огнев'юк,
*аспірантка Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Особливої актуальності дослідження представницьких відносин в сфері інтелектуальної власності набувають у зв'язку з інтеграцією України до світового співтовариства, входження до Світової організації торгівлі, поширення експортно-імпортних операцій, торговельних зв'язків за участю українських фізичних і юридичних осіб. Такі тенденції, безумовно, мають наслідком відповідні зміни законодавства, зокрема через процеси гармонізації та уніфікації.

Представництво у сфері інтелектуальної власності врегульовується загальними нормами цивільного права про представництво, однак практика застосування цих норм до відносин у сфері інтелектуальної власності, що набула системного, а не поодинокого характеру, виявила прогалини в правовому регулюванні даних відносин, які на сьогодні не вирішені ні законодавчо, ні в юридичній науці.

Інститут представництва в цивільному праві завжди привертав увагу радянських українських, і зарубіжних дослідників цивільно-правової проблематики. Проблема представництва досліджувалась в радянські часи такими вченими, як А.О. Гордон, Н.О. Нерсесов, А.А. Євещ-

кий, Л.Н. Казанцев, В.А. Рясенцев, В.К. Андреев. В окремих дослідженнях, що стосуються проблем інтелектуальної власності, вчені порушували питання представництва в сфері інтелектуальної власності, це, зокрема, Г.О. Андрощук, О.А. Підопригора, В.О. Жаров, Ю.М. Капіца, О.Д. Святоцький та інші.

Слід зауважити, що представництво набуває своїх характерних ознак у різних сферах суспільних відносин, врегульованих правом, що дає підстави стверджувати наявність його сформованих видів, таких як комерційне представництво, представництво за агентським договором, представництво в сфері інтелектуальної власності.

Метою написання даної статті є визначення кола суб'єктів, що здійснюють представництво в сфері інтелектуальної власності, їх правового статусу та форм діяльності.

Підстава для появи інституту представництва у справах інтелектуальної власності виникла одночасно з прийняттям спеціальних законодавчих актів в сфері промислової власності, що врегульовували статус окремих об'єктів інтелектуальної власності. Такі представники залежно від умов і статусу, закріпленого за ними в тій чи іншій країні можуть

ЗАХИСТ ПРАВ

називатися "патентним повіреним", "представником в сфері інтелектуальної власності" або просто "повіреним". Представництво в сфері інтелектуальної власності здійснюється і іншими спеціалістами в сфері права — юристами, адвокатами, правовими консультантами, та ін.. В зарубіжних країнах, де ринок інтелектуальної власності більш розвинутий, між представниками є поділ на патентних агентів і патентних асесорів як у США, Велико-британії, Франції, Німеччини. В Україні таким представником у справах інтелектуальної власності, поряд з іншими, є патентний повірений.

Досліджуючи проблематику відносин представництва у сфері права інтелектуальної власності, відмічаємо той факт, що об'єкти інтелектуальної власності використовуються вже тривалий час, а інститут представництва в цій сфері тільки розвивається. Пояснення цього явища знаходимо в дослідженнях М.М. Богуславського, який, проаналізувавши відмінності між існуючою тоді радянською і капіталістичною системами отримання прав на винаходи, зазначав, що чільне місце в законодавстві зарубіжних країн відводиться питанням організації і діяльності патентних відомств. Ці відомства у всіх капіталістичних країнах займаються лише видачею патентів. До їх завдань не входить функція надання допомоги винахідникам у патентуванні свого винаходу, в оформленні на нього прав і застосуванні винаходу¹. Науковець зазначав, що за умови такої побудови системи отримання прав на об'єкти інтелектуальної власності, з'являється потреба в

органі чи суб'єкті, що надавав би допомогу винахідникам і представляв би їхні інтереси перед патентним відомством. До 1991 року в СРСР існував єдиний патентний повірений — "СОЮЗПАТЕНТ". Після проголошення незалежності Україна, приєднавшись до країн з ринковою системою побудови економіки, перейняла цю тенденцію, в нашій країні з'явилась категорія осіб, що надають ці послуги і представляють інтереси заявників у відносинах з патентним відомством.

Науковці відзначають, що, незважаючи на формалізм, до оформлення патентних прав не можна підходити, як до простої технічної процедури, яка зводиться до складання необхідних документів і сплати патентних зборів... Некваліфіковане ведення справи з патентування може нанести більше шкоди, аніж користі, а отриманий патент може не стільки захистити винахід, скільки розсекретити його. Тому на першому місці при патентуванні повинен бути вибір правильного моменту для подання заявки, правильне складання опису, що не розкриває конкурентам новизну, яка є ноу-хау, але відповідає всім вимогам патентної охорони; складання формули винаходу, яка дозволить досить легко виявити порушників патенту².

На відміну від України у більшості держав діяльність представників у справах інтелектуальної власності віднесена до найбільш важливих видів цивільних відносин, врегульована, здебільшого, на законодавчому рівні.

Законодавство України і законодавство зарубіжних країн, таких як

¹ Богуславский М.М. Буржуазное патентное и изобретательское право. — Москва. — 1960. — С. 8—9.

² Корчагин А.Д. Охрана промышленной собственности и экономическая безопасность России / Корчагин А.Д., Орлова Н.С., Полищук Е.П. // Патенты и лицензии. — 1996. — № 12. — С. 4.

Польща, Франція, США, Румунія, Італія, Іспанія, Велика Британія, містять спільне положення про добровільність залучення до правовідносин у сфері інтелектуальної власності патентних повірених за єдиним виключенням. Слід зауважити, іноземці та інші особи, що проживають за межами України або мають своє місцезнаходження за її межами, можуть реалізувати свої права не просто через будь-якого представника, а через тих представників, що зареєстровані згідно з Положенням про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), які атестовані та мають відповідне свідоцтво. Аналогічні положення містять і закони іноземних держав.

На нашу думку, створення концепції професійного представництва в сфері інтелектуальної власності в Україні доцільно розглядати в порівнянні з іншими законодавствами — законодавствами зарубіжних країн для детального вивчення особливостей врегулювання представницьких відносин зарубіжним законодавством і формування висновків щодо доцільності їх застосування в Україні.

Для прикладу, законодавство Німеччини визначає, що юридична діяльність повинна здійснюватись професійно: адвокатами, що є спеціалістами з процесуального права, та патентними повіреними — спеціалістами з питань інтелектуальної власності. Такий підхід дозволяє законодавцю виділити даних осіб в окремій категорії та наділити їх більш широким колом прав і обов'язків

порівняно з законодавствами тих країн, де коло представників ширше. У межах німецького правопорядку патентний повірений займає положення відповідне інституту адвокатів і в своїй діяльності є "незалежним радником та представником" і "незалежним органом правосуддя", яке відображено в Положенні про патентних повірених, яке введено в дію 07.09.1966р. (зі змінами від 06.07.90р.)³.

У таких країнах як Бельгія, Австрія, Португалія, Німеччина суб'єктний склад представників у сфері інтелектуальної власності не обмежений — це можуть бути як адвокати, так і патентні повірені. Однак, навіть за відсутності положення про виключне представництво в сфері інтелектуальної власності патентними повіреними, все ж їх статус відрізняється від правового положення адвокатів та юрисконсультів. Вони складають окрему групу представників. У Кодексі інтелектуальної власності Франції № 92-597 від 01.07.1992р. з останніми змінами від 18.12.1996р.⁴ визначено, що список осіб, які "компетентні в питаннях промислової власності", визначається щорічно. До цього списку відносяться особи, що відповідають належному рівню професійної підготовки і мають практичний досвід. Дане положення французького законодавства дозволяє відносити до "компетентних осіб з питань промислової власності" не тільки тих, хто має достатню кваліфікацію, а і тих, що мають відповідний досвід та фактично займається цією діяльністю. Тобто презумується по-

³ Відомства з патентів і товарних знаків Німеччини DEPATISnet: [Електронний ресурс] / Електронно-цифрова бібліотека. — Режим доступу. — <http://www.depatistnet.de/>

⁴ Institut National de la Propriete industrielle [Електронний ресурс] — [http:// www.inpri.fr](http://www.inpri.fr)

ЗАХИСТ ПРАВ

ложення про те що діяльність з представництва в сфері інтелектуальної власності повинна здійснюватись на постійній основі. Тобто, встановлюється принцип безперервності роботи патентних повірених. Стосовно України, то аналогічних вимог у нашому законодавстві немає. Так, атестація патентного повіреного і внесення його до реєстру здійснюється один раз і відсутність практичної діяльності за професією ніяк не позначається на статусі патентного повіреного⁵.

Загалом, досвід зарубіжних країн свідчить про недоцільність впровадження виключного права на представництво заявників перед уповноваженими органами та в судах. В цьому переконує практика Великобританії, де протягом тривалого часу з моменту прийняття у 1977 році Патентного закону патентні агенти мали виключне право на представництво заявників перед Патентним Відомством. Однак дане положення було відмінене статтею 274 Акта Великобританії 1988 року "Про авторське право, промислові зразки і винаходи"⁶. Зараз у цій країні і патентні повірені, і фізичні особи, товариства, корпорації (юридичні особи) можуть надавати послуги з подання заявок на патент, представляти інтереси заявників в судових спорах у сфері інтелектуальної власності. Слід зазначити, що дані положення не зменшили ролі патентних агентів з товарних знаків (trademark agent), діяльність яких врегульована спеціальними правилами введеними в дію

01.06.1950 року. Розробка цих документів та нагляд за їх дотриманням здійснювався Привілейованим інститутом патентних повірених та Інститутом агентів з товарних знаків. Відповідно до даного положення чітко встановлено, що називати себе патентним повіреним або агентом з товарних знаків може лише особа, ім'я якої занесене в Реєстр, — товариство чи корпорація, інша юридична особа не мають права зазначати у своїй назві слова "патентний повірений", рекламуватись таким чином або вести справи під назвою патентного повіреного чи агента, крім випадків, коли всі партнери є патентними агентами, зареєстрованими відповідним чином.

Отже, практика Великобританії може бути вагомим аргументом у суперечках з прихильниками виключного представництва з питань інтелектуальної власності. Найефективнішим способом забезпечення переважно професійного представництва з усього комплексу представницьких відносин в сфері інтелектуальної власності стало не загальнообов'язкове законодавче положення про це, а розробка особливого законодавства про патентних повірених, що наділяло б цих представників більшим комплексом прав і обов'язків, гарантувало б їх професійний рівень і передбачало б ефективні способи відповідальності за допущені порушення.

Слід зазначити, що суб'єктний склад представників у сфері інтелектуальної власності не обмежується лише адвокатами і патентними

⁵ Щодо питань атестації представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) № 556 від 25.07.06р. Наказ МОН України// Офіційний вісник України — № 35 від 13.09.06. — С. 210.

⁶ The UK Patent Office-Home [Електронний ресурс]: Патентне відомство Великої Британії. — Режим доступу. — [http // www.patent.gov.uk](http://www.patent.gov.uk)

повіреними, так, серед особливостей представництва в сфері інтелектуальної власності, закріплених у німецькому законодавстві, слід відмітити патентних асесорів, що є проміжною стадією у професії патентних повірених. До патентних асесорів відносять осіб, що пройшли атестацію і допущені до патентної адвокатури, однак надають представницькі послуги не самостійно (одноособово або у складі об'єднання патентних повірених чи патентно-юридичної фірми), а вступаючи у трудові відносини з підприємствами і установами.

На нашу думку, розмежування представників у сфері інтелектуальної власності на дві категорії: патентні повірені і патентні асесори як це відбувається у Німеччині, є доцільним і має важливе практичне значення і для України. Основою поділу цих представників на дві групи є відносини, що пов'язують їх з особами, яких вони представляють. Якщо мова йде про патентних повірених, то вони діють самостійно і відокремлено як професійні представники, а тому користуються професійними правами і несуть відповідальність, передбачену для патентних повірених. До другої групи осіб ми відносимо професійних представників, які працюють на підприємствах на підставі трудового договору, а тому користуються правами, мають обов'язки і несуть відповідальність, що витікає, перш за все, з трудових відносин. Для цих двох категорій представників встановлюються різні підстави виникнення правовідносин представництва (для патентних повірених це може бути договір доручення; повноваження ж патентного асесора виникають на підставі трудового до-

говору між сторонами) існує різниця і в повноваженнях. Патентний повірений зобов'язаний допомагати своїм клієнтам захищати їх права і виконувати обов'язки на власний розсуд, але в межах наданих повноважень, натомість патентний асесор діє виключно в межах трудових обов'язків, виконуючи повноваження, передбачені посадовою інструкцією і трудовим договором. Різниця в правовому становищі цих суб'єктів вбачається і при застосуванні до них відповідальності, зокрема дисциплінарної. Нагляд за діяльністю патентних повірених здійснюється контролюючими органами, професійними асоціаціями, що мають можливості для застосування заходів впливу. Відповідальність же патентних асесорів здійснюється за допомогою трудового права, що виключає, на нашу думку, необхідність страхування такої діяльності.

Натомість в українському законодавстві стосовно форм діяльності патентних повірених затверджена така позиція. Пункт 8 Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) — (далі за текстом — Положення) визначає, що патентний повірений діє за дорученням особи, яку він представляє. Це доручення засвідчується договором, довіреністю або іншим документом, що підтверджує його повноваження відповідно до законодавства. Пункт 14 Положення визначає, що патентний повірений має право займатись своєю діяльністю індивідуально або разом з іншими патентними повіреними, створювати патентні агентства, фірми, бюро, контори, тощо з правами юридичної особи, а також працювати за наймом. Українське законодавство не поділяє представ-

ЗАХИСТ ПРАВ

ників в сфері інтелектуальної власності, що працюють за наймом, в окрему категорію, що, на нашу думку, доцільно зробити. В проекті Закону України "Про патентних повірених" від 1995 року № 32 у ст. 8 визначено, що патентні повірені можуть здійснювати свою діяльність: індивідуально (незалежні патентні повірені); у складі фірм (бюро, контор, об'єднань) патентних повірених; в якості працівників в організаціях або на підприємствах, в сферу діяльності яких входить надання послуг з питань охорони промислової власності.

На наш погляд, професійним представником у сфері інтелектуальної власності повинен бути наданий найповніший вибір форм здійснення їх діяльності, однак положення найманих працівників і патентних повірених, що діють самостійно, повинно суттєво відрізнятись, зокрема за такими пунктами:

- 1) найманим працівникам не має можливості в повній мірі забезпечити незалежність при здійсненні професійної діяльності. Згідно із ст. 31 Кодексу законів про працю України власник або уповноважений ним орган не має права вимагати від працівника роботи, не обумовленої трудовим договором;
- 2) законодавством передбачаються гарантії діяльності патентного повіреного, серед яких право відмовитись від надання послуг або здійснення представництва, якщо це суперечить правилам професійної етики, натомість ст. 30 КЗпП України визначає, що працівник повинен виконувати доручену йому роботу особисто і не має права передоручати її виконання іншій

особі, за винятком випадків, передбачених законодавством. У такому випадку етичні норми діяльності патентних повірених можуть вступати у конфлікт з трудовими обов'язками⁴

- 3) патентний повірений зобов'язаний відмовитись від надання своїх послуг або припинити їх надання, якщо вони можуть бути використані у справі, в якій він вже представляв або консультував контрагента, згідно з пунктом 17 Положення. Ця вимога може вступати у конфлікт з трудовим обов'язком.

Наведені положення вступають у конфлікт з нормами трудового права. З визначення, даного ст. 21 КЗпП, бачимо, що трудовий договір — визначається як угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначеною цією угодою... Природа цивільних і трудових відносин відрізняється, що видно із наведеного нижче коментаря ст. 21 КЗпП: "схема розмежування цивільно-правових і трудових договорів за критерієм їх предмета така: якщо фізична особа взяла на себе обов'язок виконати роботу і передати замовникові результат — це договір підряду або інший цивільно-правовий договір...; якщо ж особа виконує роботи під керівництвом іншої сторони, що прийняла на себе обов'язок організувати працю, одержала право давати вказівки щодо послідовності проведення робіт — це трудовий договір. До того ж, при укладенні цивільно-правового договору варто включити до нього умови про те, що підрядник виконує робо-

ту на свій ризик та самостійно організує її виконання"⁷.

Як впливає з наведених положень статус патентного повіреного і найманого працівника суттєво відрізняється, у зв'язку з цим, пропонуємо внести зміни до законодавства і виключити з п.14 Положення слова "а також працювати за наймом". Вважаємо, що доцільніше було б доповнити діюче законодавство наступним положенням — в Україні представництво в сфері інтелектуальної власності може здійснюватись будь-якими особами, які за законодавством можуть бути представниками. В якості представників у відносинах з питань інтелектуальної власності можуть виступати патентні повірені та наймані професійні представники — патентні агенти, а також інші особи, що можуть бути представниками згідно із законодавством. Патентні повірені діють само-

стійно і незалежно, для чого їм надані спеціальні повноваження, гарантії діяльності, передбачені особливості відповідальності. На відміну від патентного повіреного агент у справах інтелектуальної власності (патентний агент) здійснює свою професійну діяльність на засадах трудового договору. Таким чином, представниками в сфері інтелектуальної власності можуть бути і наймані працівники підприємств, однак, вони не є патентними повіреними.

Форми діяльності представників у справах інтелектуальної власності різноманітні, суб'єктами, які здійснюють таку діяльність можуть бути і юристи, і адвокати й інші спеціалісти, проте, окремий статус серед таких представників мають патентні повірені, які здійснюють таку діяльність професійно і на постійній основі. ◆

Список використаних джерел:

1. Андрушук Г.О. Правове регулювання представництва у сфері інтелектуальної власності / Г.О. Андрушук // "Інтелектуальна власність". — 1999. — № 12. — с. 5—9.
2. Богуславский М.М. "Буржуазное патентное и изобретательское право", Москва. — 1960. — с. 8—9.
3. Дозорцев В.А. Интеллектуальные права: понятие, система. Задачи кодификации. Сборник статей — М.: "Статут", 2003. — 416с.
4. Корчагин А.Д. Охрана промышленной собственности и экономическая безопасность России / А.Д. Корчагин, Н.С. Орлова Е.П. Полищук // "Патенты и лицензии". — 1996. — № 12.
5. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / [Капіца Ю.М., Ступак С.К., Воробйов В.П. та ін.]; за редакцією Ю.М.Капіци. — К.: Видавничий Дім "Слово", 2006. — 1104 с.
6. Ротань В.Г. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю/ В.Г. Ротань, І.В. Зуб, Б.С. Сличинський — [8-е вид.]. — К.: Видання А.С.К., 2007. — с. 113.
7. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. — М.: "Теис", — 1996. — 704 с.

⁷ Ротань В.Г. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю/ В.Г. Ротань, І.В. Зуб, Б.С. Сличинський — 8-е видання. — К.: Видання А.С.К., 2007р. — 944 с. — С. 113.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УМОВАХ “ЕКОНОМІКИ СТРЕСУ”*

Ігор Галиця,
 провідний науковий співробітник Інституту
 економіки та прогнозування НАН України, доктор
 економічних наук

Для доіндустріального та індустріального етапів розвитку суспільства характерні досить тривалі періоди поступального розвитку (своєрідні періоди економічного “спокою”). Якісні стрибки** в економіці, інакше “економічні стреси”, виникали періодично і досить рідко. Тобто фактично через певний проміжок часу в значній кількості випадків повторювалися подібні економічні ситуації.

Принципово інша ситуація склалася в сучасному глобальному середовищі. Якісні стрибки (економічні біфуркації) набувають постійного характеру і стають невід’ємними складниками економічного життя. Причому таке посилення біфуркаційності розвитку — не результат чийоїсь злої волі. Воно випливає з діалектики суспільного прогресу, має абсолютно об’єктивний характер і виникає в результаті комплексної дії трьох факторів:

- прискорення темпу всього громадського життя і, зокрема, економіки;
- появи і входження в господарський обіг значної кількості нових

факторів виробництва та їхніх комбінацій;

- істотного підвищення взаємовпливу і взаємозалежності світу.

По-перше, під впливом прискорення науково-технічного прогресу та інноваційних можливостей розвитку (як його результату) істотно прискорюється темп усього громадського життя і, зокрема, економіки. Якщо людству для організації широкого використання фотографії знадобилося 112 років, а телефонного зв’язку — 56 років, то відповідні терміни для радара, телебачення, транзистора та інтегральної мікросхеми становили 15, 12, 5 і 3 роки [1, 6].

В індустріальну епоху “життєвий цикл” техніки становив 4-5, а іноді — і 7-10 років. Зараз у провідній галузі економічного розвитку — мікроелектроніці — щорічно подвоюється складність і обсяг випуску інтегральних схем при тридцятивідсотковому зниженні витрат і цін. Технічні характеристики надвеликих інтегральних схем кожні два роки поліпшуються в 4 рази [2, 7].

* Стаття друкується з люб’язної згоди редакції журналу “Вісник Національної академії наук України”, де була надрукована в № 11 за 2007 р. С. 32—37.

** Якісні стрибки також називають біфуркаціями. У сучасних умовах вони набувають постійного характеру та “економічної об’ємності”, тобто пронизують весь територіально-галузевий простір світової економіки [1, 6].

Причому посилення інноваційного процесу разом із глобалізацією ще більше прискорює темп суспільного й економічного життя. Воно також зумовлює те, що нові технології значно економічніші, ніж традиційні.

Раніше звичайною поштою лист з Австралії надходив в Україну приблизно через півтора місяця. Зараз електронна пошта з будь-якої точки світу в будь-яку іншу доходить щонайбільше за дві години. Разом з тим, наприклад, вартість передання документа обсягом сорок сторінок із Чилі в Кенію електронною поштою становить менше ніж 10 центів, факсом — близько 10 дол., кур'єром — 50 дол. [3, 30].

Таким чином, швидкість поширення інформації і доступ до неї збільшилися революційно. Однак прискорюється не тільки швидкість поширення інформації, але й швидкість розвитку економічних систем у цілому, що до того ж значною мірою на ній ґрунтуються.

По-друге, стрімке прискорення інноваційного процесу зумовило появу і входження в господарський обіг значної кількості нових факторів виробництва (предметів праці, технологій, нових трудових ресурсів) та їх комбінацій. До появи двигунів внутрішнього згоряння нафту не вважали економічним ресурсом. До винайдення антибіотиків пеніциліновий грибок був лише одним із видів грибків.

Процес входження в господарський обіг нових факторів виробництва почав істотно посилюватися в останні десятиліття ХХ ст. і триває донині. Революційні відкриття в біології породили цілий ряд принципово нових професій: генна інженерія, клітинна медицина та ін. А

останні відкриття, пов'язані з розшифруванням геному людини, ще більше розширюють горизонти, дозволяючи, наприклад, виробляти продукцію або здійснювати певні медичні операції з урахуванням генетичних особливостей індивідуумів.

По-третє, в умовах глобалізації істотно підвищується взаємовплив і взаємозалежність світу. Фактори, що раніше просто фізично не могли впливати на певні процеси, в умовах підвищення взаємозалежності набувають таких можливостей. Отже, значно збільшується кількість факторів впливу, а відповідно — і кількість варіантів розвитку.

Наприклад, у перші дні квітня 2003 р. один із корейських телеканалів, зіславшись нібито на повідомлення сайту компанії CNN, передав сфальсифіковану інформацію про те, що Білла Гейтса начебто вбив снайпер. У неглобалізованому світі така інформація навряд чи могла б серйозно вплинути на стан ринку. У глобалізованому світі відбулося таке: інформацію негайно поширили інформаційні агентства MBC, YTN і SBS. Фондовий ринок Південної Кореї впав на 1,5 відсотка. Загальні втрати від цього "жарту" експерти оцінюють більше ніж у 3 млрд дол. США [4, 14]. Або другий досить відомий приклад, коли російський хакер, перебуваючи в Санкт-Петербурзі, зламав коди провідного західного банку і почав переказувати кошти на інші рахунки. Тобто одна людина, використовуючи свій інтелект і сучасні інформаційно-комунікаційні системи, фактично поставила під загрозу існування всієї валютно-фінансової системи світу. Зрозуміло, що в неглобалізованому світі такі ситуації були просто фізично неможливими.

У результаті комплексної дії трьох наведених вище процесів якісні стрибки в економіці (своєрідні "економічні стреси", або біфуркації) набувають постійного характеру і зумовлюють біфуркаційність розвитку.

Посилення біфуркаційності розвитку веде до виникнення цілої системи закономірностей, що її супроводжують.

Закономірність 1. Подальше поступальне прискорення темпу громадського життя і, зокрема, економіки. У результаті посилення біфуркаційності розвитку подальшого прискорення набуває зростання варіантів розвитку в різних сферах економіки, з яких для практичного впровадження вибирають найкращі. Це відповідно значно підвищує продуктивність знарядь праці, використовуючи які, індивідууми можуть значно швидше впливати на предмети праці й досягати бажаних результатів. Це створює принципову умову для подальшого пришвидшення всіх економічних процесів.

Закономірність 2. Суттєве загострення конкуренції, особливо за право використання інформаційно-інтелектуальних ресурсів. Оскільки темп економічного життя і далі буде постійно підвищуватися, перед окремими країнами та суб'єктами господарювання постане питання про якнайшвидший пошук найбільш ефективних варіантів економічного розвитку на макро- та мікро-рівні. Це загострить конкуренцію за право користуватися всіма видами ресурсів, особливо інформаційно-інноваційними, оскільки вони, як буде показано далі, є основним інструментом виживання в умовах "економічних стресів".

Закономірність 3. Прискорення зміни поколінь знань. Оскільки

кількість якісних стрибків постійно зростатиме, то це призведе до значно швидшого старіння накопичених знань. Проміжок часу, протягом якого знання будуть актуальними, неминуче скорочуватиметься, їх змінюватимуть нові. Наслідком такої ситуації стане скорочення "життєвого циклу" знань, тобто періоду від їх виникнення до практичного використання.

Закономірність 4. Прискорення зміни поколінь техніки і скорочення її "життєвих циклів". Суттєве зменшення часу для переходу від одного покоління знань до іншого призведе до прискорення зміни поколінь техніки і скорочення циклу "дослідження—дослідно-конструкторські роботи—апробація нової техніки—впровадження нової техніки".

Закономірність 5. Підвищення продуктивності праці та засобів виробництва. Враховуючи те, що нові засоби виробництва будуть створені на основі нових, більш досконалих поколінь знань, які зможуть значно глибше і повніше досягнути й використати закони, сили та предмети природи, вони (засоби) будуть значно продуктивніші за попередні. Причому продуктивність засобів виробництва зростатиме від покоління до покоління. Це зумовить, зрештою, поступальне підвищення продуктивності праці.

Закономірність 6. Зростання ролі здоров'я як конкурентного ресурсу. В умовах посилення біфуркаційності розвитку суттєво підвищуються вимоги до конкурентоздатності особистості, особливо, до двох її найважливіших складників: рівня інтелектуального здоров'я (рівня інтелектуального розвитку) і рівня фізичного здоров'я. В індустріальну епоху достатньо було один раз отри-

мати вищу освіту і через кожні 10-15 років лише трохи коригувати й доповнювати обсяг своїх знань. У постіндустріальну епоху знання змінюються так стрімко, що через кожні 10-15 років, по суті, потрібно повністю (або значною мірою) змінювати обсяг і тематику своїх знань. Щоб вижити та ефективно конкурувати в умовах економічних стресів, витримуючи великі фізичні та інтелектуальні навантаження, треба бути здоровим. Рівень здоров'я (інтелектуального і фізичного) індивідуума перетворюється на найважливіший його конкурентний ресурс. Відповідно середній рівень здоров'я нації (інтелектуального і фізичного) перетворюється на найважливіший конкурентний ресурс держави і найважливіший фактор національної безпеки.

Враховуючи все викладене вище, можна констатувати, що на попередніх етапах принципово нові економічні ситуації виникали досить рідко. У таких умовах від менеджера будь-якого рівня для забезпечення стійких конкурентних переваг, крім знань, вимагали насамперед значного досвіду вирішення типових ситуацій. Необхідність інноваційності управління (пошук нових шляхів вирішення нестандартних ситуацій) була зведена до мінімуму.

Зовсім інша ситуація складалася в умовах постійного "економічного стресу" (постійних біфуркацій). Нестандартні управлінські ситуації виникають постійно, як результат біфуркаційності розвитку, тоді як типові управлінські ситуації стають майже раритетом. У цих умовах від менеджера, крім глибоких знань, очікують передусім інноваційності управління, тобто постійної здатності пошуку нових шляхів і ме-

тодів вирішення нестандартних управлінських, економічних і технічних ситуацій. Причому інноваційність управління потрібна на всіх рівнях: від внутрішньофірмового до загальнодержавного. Тобто вона перетворюється на один із головних факторів забезпечення конкурентоспроможності на всіх щаблях господарювання.

Надалі потреба підвищення ступеня інноваційності управління, як важеля забезпечення конкурентних переваг, тільки зростатиме. Це пов'язано з тим, що "економічні стреси" дедалі більше стають неодмінним атрибутом економічного розвитку. Кількість "стресоутворювальних" факторів і рівень "стресів" під впливом прискорення інноваційного процесу згодом лише збільшуватимуться.

Причому роль інновацій стосовно економічних біфуркацій є подвійною та діалектичною. З одного боку, інновації — це один із факторів, що сприяє біфуркаціям і навіть утворюють їх, тобто один із "стресоутворюючих" елементів. З другого — інновації — найкращі і найефективніші "ліки" від "економічного стресу", оскільки вони дозволяють знайти нові нестандартні вирішення нових ситуацій, які виникають під впливом якісних стрибків. Високу конкурентоспроможність здатні забезпечити лише ті держави та суб'єкти господарювання, що досягнуть найвищої інноваційності управління.

Саме з метою підвищення інноваційності управління підприємств автор статті в Інституті економіки та прогнозування НАН України розробив технологію інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, що є одним із механізмів індустріалі-

зації інноваційного процесу (Свідоцтво Державного департаменту інтелектуальної власності Міносвіти і науки України від 24.03.2005р. №12544). Можна виділити просту й розширену технологію інноваційного розвитку.

Проста технологія інноваційного розвитку складається з таких підсистем:

- акумуляція і моніторинг творчого потенціалу співробітників підприємств. Ця підсистема реалізується на основі незалежної реєстрації ідей співробітників через організаційно-економічний механізм функціонування банку ідей на підприємстві;
- розроблення на основі найкращих ідей співробітників завершених інноваційних продуктів. Указана підсистема функціонує на основі формування внутрішніх венчурів для розроблення на основі найкращих ідей завершених інноваційних продуктів;
- спільне володіння на інноваційний продукт, створений найманим інноватором. Зазначена підсистема діє на основі організаційно-економічних механізмів реалізації права спільної сумісної та спільної часткової власності на інтелектуальний продукт, створений найманими працівниками, на основі передання права користування.

Розширена технологія інноваційного розвитку, крім зазначених вище підсистем, включає також підсистему стимулювання творчої активності співробітників на основі організації між ними нетрадиційної (штучної) конкуренції за допомогою методу інноваційної номенклатури.

Однак інноваційність управління повинна підвищуватися не лише на

мікрорівні, але й на макрорівні. Для забезпечення високої конкурентоспроможності як суб'єктів господарювання, так і економіки у цілому в умовах посилення біфуркаційності розвитку центральним та місцевим органам державної влади необхідно вжити заходів у таких напрямках:

1. *Поступово підвищувати інноваційність державного управління на національному і місцевому рівнях, причому здебільшого працювати "на випередження".* Тобто органи державної влади і управління повинні впроваджувати методи швидкого аналізу й реагування на різні соціально-економічні події, що відбуваються в суспільстві, враховуючи те, що потік таких подій буде постійно зростати. Однак таке формулювання проблеми — це лише програма-мінімум. Програма-максимум полягає в тому, щоб прогнозувати можливі соціально-економічні біфуркації і вживати заходів на підсилення їх (якщо вони мають позитивний характер) або на ліквідацію (пом'якшення) їхнього руйнівного впливу (якщо вони мають негативний потенціал).

2. *Посилити узгоджувальну (антиконфліктну) функцію держави.* Економіка завжди була системою, яка складалася з різномірних елементів (підприємницьких структур різної форми власності; інститутів ринкової інфраструктури; держави, інтереси якої репрезентують регіональні та центральні органи влади; недержавних інституцій тощо), які діють на різних рівнях (мікрорівні, регіональному, галузевому та міжгалузевому рівнях, макрорівні, міждержавному рівні). Кожний із цих елементів, крім загальнодержавних інтересів, має свою іманентну систему інтересів, яка породжується його

природою та конкретним місцем у загальній економічній системі. Системи інтересів різних елементів можуть збігатися, але можливі і досить часто трапляються ситуації, коли ці системи (або окремі інтереси) повністю або частково суперечать одна одній. Такий стан є об'єктивним підґрунтям для виникнення конфліктів у економіці та суспільстві в цілому. Антиконтфліктна функція завжди була однією з головних функцій держави. Але в неглобалізованому світі на добіфуркаційному етапі в багатьох випадках цілком достатнім було ліквідувати наслідки конфліктів, оскільки "ціна" більшості з них була прийнятною для суспільства.

На глобально-біфуркаційному етапі "ціна" більшості конфліктів зростає в сотні разів. Тому антиконтфліктна політика повинна бути спрямована передусім не на ліквідацію наслідків конфліктів, а на їх прогнозування, профілактику, усунення причин, що породжують конфлікти, а в разі їх виникнення — на ліквідацію з мінімальними наслідками.

Також головною метою економічної політики має стати несуперечливе поєднання інтересів елементів економічної системи із загальнодержавними інтересами, тобто узгодження різноспрямованих інтересів економічних суб'єктів із загальнодержавними інтересами. Крім цього, необхідно врахувати, що і система загальнодержавних інтересів, і системи інтересів окремих суб'єктів ринкового механізму не є суто статичними, і для них характерна певна динаміка.

3. Розгорнути широку роботу серед топменеджменту вітчизняних підприємств із метою пояснення

шляхів виживання в глобально-біфуркаційному середовищі. Використовуючи фахові та масові засоби інформації, профільні органи державної влади повинні налагодити постійне інформування керівництва вітчизняних підприємств про особливості глобально-біфуркаційного етапу розвитку та шляхи виживання в ньому.

4. Постійно реалізовувати заходи щодо медичної профілактики та підвищення рівня охорони здоров'я. Державні органи повинні розгорнути насамперед широку просвітницьку роботу серед різних верств населення щодо необхідності особистої профілактики кожним індивідумом свого здоров'я, а також систематично здійснювати заходи щодо покращення медичного обслуговування, поступального збільшення бюджетних асигнувань на профілактику і охорону здоров'я. Крім цього, одним із головних пріоритетів держави повинен стати розвиток медичної науки та інноваційного процесу в медичній галузі.

Отже, для сучасного розвитку світового господарства характерні три важливі процеси: прискорення темпу всього громадського життя, зокрема економіки; поява і входження в господарський обіг значної кількості нових факторів виробництва (предметів праці, технологій, нових трудових ресурсів) і їх комбінацій; істотне підвищення взаємовпливу і взаємозалежності світових моделей розвитку. У результаті комплексної дії цих процесів посилюються якісні стрибки в економіці (своєрідні "економічні стреси", інакше біфуркації), які набувають постійного і невід'ємного характеру, пронизують увесь економічний простір і зумовлюють біфуркаційність світового

розвитку. Посилення цієї дії є підґрунтям виникнення низки принципово важливих закономірностей, зокрема: суттєвого загострення конкуренції, особливо за інформаційно-інтелектуальні ресурси; прискорення зміни поколінь знань; прискорення зміни поколінь техніки і скорочення її "життєвого циклу"; підвищення продуктивності праці та засобів виробництва.

В умовах постійного посилення біфуркаційності розвитку вижити й забезпечити високу конкурентоспроможність можливо лише за рахунок високої інноваційності економічної

діяльності. З метою підвищення інноваційності управління автор розробив технологію інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, яка найближчим часом може бути втілена в конкретний інноваційний проект. ♦

Список використаних джерел:

1. Мельник Л.Г. *Фундаментальные основы развития*. — Сумы: Университетская книга, 2003. — 288 с.
2. *Инновационный процесс в странах развитого капитализма (методы, формы, механизм)* / Рудакова И.Е., Смородинов О.В., Фролова Н.Л., Рубе В.А., Буловинова А.Я. / [под. ред. И.Е. Рудаковой.]. — М.: Изд-во МГУ, 1991. — 144 с.
3. *Доклад о развитии человека за 2001 год. Использование новых технологий в интересах развития человека*. — Нью-Йорк: Оксфорд юниверсити пресс, 2001. — 264 с.
4. *Жарт, який коштував три мільярди доларів* // *Урядовий кур'єр*. — 2003. — 16 квітня. — № 71. — С. 14.

ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОНЯТИЙ КОММЕРЦИАЛИЗАЦИИ И ТРАНСФЕРА НАУКОЕМКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

С. Попов,

кандидат экономических наук, доцент

За последние пятнадцать лет Украина постепенно скатывается к положению стран, которые являются сырьевыми базами индустриальных стран-лидеров и в которых размещаются низкотехнологичные производства в связи со слабыми экологическими требованиями и низким уровнем заработной платы. Современных руководителей регионов и крупных предприятий это устраивает, так как деятельность предприятий в таких условиях приносит быструю и большую прибыль. А перспектива истощения ресурсов обычно считается далекой по сравнению с проблемами перевода украинских предприятий на выпуск новых видов продукции.

При этом не учитывается, что происходит вымывание интеллектуального потенциала.

Вопросы коммерциализации и трансфера наукоемких технологий рассматривались в работах ведущих отечественных и зарубежных ученых — А. Кучерова, Н. Шеставина, А. Шертлера, И. Дежиной.

Если проанализировать демографическую ситуацию среди украинских ученых и инженеров, которые активно работают в сфере НТП, то обнаруживается почти полное отсутствие средневозрастной категории ра-

ботающих. То есть, та молодежь, которая начинала или начинает свою деятельность в этой сфере, со временем переходит в более перспективные (в экономическом отношении) сферы деятельности (бизнес, производство и т.п.). В результате — нет преемственности в научной среде.

Только инновационное развитие, как регионов Украины, так и всех отраслей экономической деятельности в направлении технологического перевооружения [1] с эффективным использованием существующего и созданием нового научно-технологического потенциала позволит Украине сохранить свою экономическую независимость и вносить достойный вклад в глобальное развитие цивилизации.

Рыночные реформы в Украине изменили лицо украинской науки. Эти изменения проявились, прежде всего, в децентрализации управления и изменении схем финансирования научных исследований и технологических разработок.

Однако, по мнению автора, украинская наука по-прежнему остается, по сути, государственной. Подавляющее большинство научных учреждений, экспериментальное оборудование и опытные производства принадлежат государству, а ученые

получают заработную плату из бюджетных средств. В этом заключается основное отличие нашей науки от западной, где существенная доля исследовательских работ выполняется в частных лабораториях и научных центрах.

В то же время на протяжении последних лет наша наука финансируется на уровне всего лишь нескольких процентов от требуемого объема средств. Многие экономисты и политики понимают необходимость серьезной реорганизации системы финансирования науки, что означает, прежде всего, более широкое привлечение частных инвестиций [2, 3].

Однако, частные инвесторы вкладывают средства в научные исследования только в расчете на будущую прибыль. Это осуществляется путем закрепления прав инвесторов на результаты научных исследований в виде прав на объекты ИС и использования их в дальнейшем для производства новых товаров или для последующей перепродажи.

Цель работы — определить отличительные особенности коммерциализации и трансфера технологий разработанных государственными университетами за бюджетные средства.

Фактически, частные инвестиции в науку означают приобретение опциона на специфический товар — ИС, способный в дальнейшем приносить прибыль. Для того чтобы стать таким товаром, научные исследования и технологические разработки должны, как минимум, сопровождаться проведением предварительного комплексного изучения финансовых и рыночных перспектив внедрения научных и технологических разработок и доказательства их будущих экономических и технологических преимуществ. Описанный

процесс инвестирования в перспективные научные разработки носит название "коммерциализации технологий".

Коммерциализация предполагает поиск, экспертизу и отбор научных и технологических разработок для финансирования, привлечение инвестиций, распределение и юридическое закрепление прав на будущую ИС между всеми участвующими в процессе сторонами, управление научным проектом, внедрение результатов в производство, дальнейшую модификацию и сопровождение интеллектуального продукта [4].

К сожалению, в силу оторванности науки от бизнеса развитие технологий в Украине происходит по своим собственным законам, без учета конкретных потребностей промышленного производства. В большинстве случаев процесс коммерциализации начинается в результате случайной встречи ученого или инженера — носителя передовой идеи — и предпринимателя, способного эту идею оценить и поддержать в финансовом плане.

На сегодняшний день есть не так много примеров успешной коммерциализации технологий, что объясняется, прежде всего, тем, что у участников этого процесса отсутствует понимание механизмов функционирования современного рынка ИС и правил игры на нем [5].

Все эти обстоятельства осложняют работу по поиску перспективных для коммерческого использования технологий в Украине, а также их коммерциализации и трансфера отечественными или зарубежными инвесторами, предпринимателями и предприятиям.

Понятие "трансфер технологий" появилось в научной литературе недавно и напрямую связано с переори-

ентацией на рыночные отношения в большинстве сфер человеческой деятельности. Часто его употребляют вместе с другим понятием — "коммерциализация технологий", хотя смысловое содержание этих понятий неодинаково [6].

Англоязычное слово "трансфер" успешно заменило термин "внедрение", которым административно-командная система называла процесс претворения в жизнь инновационного предложения. Однако, это не простое замещение, а существенное преобразование смысла процесса. Вместо "внедрения" (предполагающего активное или пассивное сопротивление среды, в которую производится это "внедрение" чего-то инородного) "трансфер" предполагает не только передачу информации о новшестве, но и ее освоение при активном позитивном участии и источника этой информации (например, автора изобретения), и реципиента, преемника и реализатора информации о новой технологии, и конечного пользователя продукта, производимого с помощью этой технологии. Поэтому, основной акцент при трансфере технологии делается не столько на технологии как таковой, сколько на субъектах — участниках этого процесса.

Понятие "коммерциализация технологий" предполагает обязательное коммерческое использование информации о технологии, т.е. использование с обязательным извлечением выгоды.

Рассмотрим действующих лиц современного рынка технологий [6].

Авторы технологических разработок делятся на несколько разнородных групп. В начале 90-х годов ученые, научные коллективы и целые направления столкнулись с пробле-

мой финансирования и выживания в новых условиях. То, как эту проблему удалось решить, определило дифференциацию среди украинского научного сообщества.

1. Первую группу составляют активно развивающиеся научные направления, университеты и институты, которым удалось найти адекватное финансирование, в основном, в виде международных грантов, прямых иностранных инвестиций, создания коммерческих предприятий и т.д.

Очевидно, это наиболее успешная группа, которая является источником значительного количества новых перспективных технологий и ноу-хау. Однако следует отметить, что разработки данной группы уже имеют своего адресата, что закреплено либо юридически, либо просто результаты научных исследований передаются финансирующей стороне в виде отчетов.

2. Научные коллективы, разработки которых еще не заинтересовали потенциальных инвесторов, но которые уже близко подошли к этому рубежу. Такие коллективы серьезно ограничены в средствах и существуют, в основном, на энтузиазме ученых. Но эта группа имеет наибольший потенциал коммерциализации технологий.

3. МП (малые инновационные предприятия, компании и фирмы с различной формой собственности). Ученые и инженеры, которые прошли путь коммерциализации своих разработок, сейчас являются владельцами небольших фирм, специализирующихся в узком сегменте отечественного или зарубежного рынка. Их изделия высокотехнологичны и имеют значительную долю добавленной стоимости.

Эта группа часто нуждается в оборотных средствах и в постановке грамотного менеджмента для расширения сферы деятельности и дальнейшего продвижения на рынок.

4. Ученые и изобретатели, которые по различным причинам выбыли из процесса организованной научной деятельности и перешли в разряд одиночек. Они чрезвычайно ограничены в средствах, но продолжают работать и патентовать свои разработки на свой страх и риск.

У сотрудников этой группы возникают перспективные идеи и технические решения, однако, следует иметь в виду, что современный научный прогресс невозможен без кооперации и концентрации большого количества финансовых и людских ресурсов [7].

Теперь рассмотрим другую группу участников процесса коммерциализации — потенциальных инвесторов.

1. Государственные и международные фонды и программы.

Например, Государственный фонд фундаментальных исследований, Научно-технологический центр Украины, Программа ЕС TACIS и другие. Эта группа предоставляет значительный объем финансирования, аккумулирует большое количество научно-технической информации и оказывает существенное влияние на тенденции развития украинской науки.

2. Негосударственные фонды, гранты и программы.

К таковым относятся крупные международные проекты, например, системы фондов Дж. Сороса, а также масса более мелких фондов и грантов.

3. Венчурные фонды, "бизнес-ангелы".

Члены этой группы, преимущественно иностранцы, осваивают ограниченное количество разработок, часто специализируются в определенной области науки и техники [8]. Кооперация разработчиков с этими группами предусматривает полную или частичную передачу прав на результаты исследований финансирующей стороне, которая в дальнейшем заинтересована в их перепродаже стратегическому инвестору [9].

4. Промышленные компании, финансирующие научные исследования и технологические разработки с целью их дальнейшего использования в собственной деятельности. Эта группа состоит из крупных украинских и иностранных компаний, имеющих собственные научные бюджеты.

Еще одну группу участников процесса коммерциализации составляют посредники, которые, не являясь инвесторами или учеными, тем не менее, осуществляют поиск технологий и привлечение финансовых средств. Их роль в общем процессе можно сравнить с ролью биржевых брокеров или с институтом юристов, защищающих права своих клиентов перед законом. Точно так же посредники по передаче технологий осуществляют поиск, предварительный отбор технологий и урегулирование разнообразных вопросов, выполняя поручения инвесторов, или выступают в роли финансовых менеджеров для научных коллективов, беря на себя работу по формированию стратегии коммерциализации, маркетинг, юридические вопросы и защищая интересы разработчиков перед инвесторами [10].

Рассмотрим механизм коммерциализации и возможные виды сделок при этом. На начальном этапе новой технологии придается товарный

вид, демонструються її можливості і основні переваги, розподіляється потенціальний ринок, починає активна реклама і маркетинг. На цьому етапі з'являється проміжний інвестор, який вкладає невеликі кошти в допрацювання технології, створення зразків, патентування, проведення маркетингу тощо.

Угоди, які проміжний інвестор укладає з колективом розробників, можуть бути оформлені як науко-технічні проекти, створення спільних підприємств або спільне патентування, в яких кожній стороні належить певна частка від результатів роботи.

Кінцевою метою проміжного інвестора є продаж технології стратегічному інвестору, який на другому етапі забезпечить її доведення до стадії масового виробництва. Продаж технології може відбуватися різними шляхами: в формі продажу патенту, ноу-хау, передачі ліцензії, організації науко-технічного проекту або інших форм.

Можлива ситуація, коли процес комерціалізації відбувається і без участі проміжного інвестора, що трапляється, коли розробники фінансуються безпосередньо промисловою корпорацією.

Практичний досвід і статистичні дані свідчать, що найбільший інтерес до українського ринку ІС проявляють європейські компанії, що пов'язано з територіальною близькістю і високою розвинутістю наукових і культурних зв'язів України і Європи [11].

Згідно зі статистикою, інтерес азіатських країн до українських технологій не дуже великий. Однак, південно-

корейські і японські компанії надзвичайно активні на нашому ринку ІС. Такі гіганти, як LG і Samsung, мають в Україні дочірні структури, спеціалізуючись на пошуку і комерціалізації технологій, які охоплюють, практично, всі сфери науки, пов'язані з напівпровідниковою електронікою, телекомунікаціями, виробництвом електроапаратури і побутової техніки.

Країни Північної Америки, США і Канада займають проміжне місце на ринку української ІС. Ці країни присутні на ринку через свої дочірні структури, спеціалізовані консалтингові фірми, а також венчурні компанії. Участь посередників такого роду в даному випадку дуже важливо, оскільки вони забезпечують взаєморозуміння між представниками двох різних ділових культур.

Високе науко-дослідницьке і освітнє середовище нашої країни залежить не тільки від бюджетного фінансування і ефективності дослідницького процесу, але в більшій мірі від успішності співпраці з промисловістю, тобто від ефективності передачі отриманих знань. Процес передачі знань в промисловість — КТТ, будемо розглядати як послідовність дій, в ході яких знання, отримані в результаті фундаментальних і прикладних досліджень в ВНЗ/НДІ, передаються підприємствам для впровадження в якості продукту або процесу. Процесами КТТ повинні займатися спеціалізовані структурні підрозділи — Відділ по трансферу технологій (ОТТ).

КТТ не можна розглядати як загальноприйняте рішення проблеми фінансування і навіть як джерело

ник значительных доходов. КТТ дает возможность ВУЗ/НИИ и всему обществу развивать и использовать результаты научных исследований и технологических разработок, он создает приток доходов, порождает новые инвестиции, новые технологии, рабочие места, а также налоговые поступления в бюджет, что напрямую связано с ростом благосостояния страны.

Научно-технологическое развитие Украины не может происходить в замкнутых национальных границах, только для нужд отечественных предприятий. Современные процессы глобализации очень сильно влияют и на научно-технологическую деятельность ВУЗ/НИИ, которые теперь должны учитывать результаты НТП в других странах, а тем более в индустриально развитых странах.

Таким образом можно сделать следующие **выводы**, различие между трансфером и коммерциализацией в первом приближении можно изложить в дух пунктов:

1. Коммерциализация технологии предполагает обязательное получение прибыли и не обязательно связано с подключением третьих лиц (кроме источника технологии и конечного пользователя);

2. Трансфер технологии предполагает обязательную передачу технологии реципиенту, который и осуществляет ее освоение, но это не обязательно связано с извлечением прибыли как источником технологии, так и ее реципиентом (в частности, это относится к экологическим технологиям). ♦

Список використаних джерел:

1. Щедрина Т.І. Трансфер технологічних інновацій в умовах економіки знань / Т.І. Щедрина // Проблеми науки. — 2004. — № 9. — С. 21—28.
2. Юркевич О.М. Фінансове забезпечення науково-технічної інноваційної діяльності / О.М. Юркевич // Фінанси України. — 2004. — № 6. — С. 106—112.
3. Дука А.П. Фінансове забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності / А.П. Дука // Фінанси України. — 2004. — № 11. — С. 40—46.
4. Герасименко В. До питання розподілу прав на інтелектуальну власність при комерціалізації науково-технічних розробок / Герасименко В., Нестеренко О., Солощук М. // Право України. — 2003. — № 6. — С. 57—62.
5. Малых С. Оценка инновационного продукта и интеллектуальной промышленной собственности / С.Малых // Економіст. — 2004. — № 12. — С. 54—55.
6. Галица И. Коммерциализация интеллектуальной собственности и прикладных научных исследований / И. Галица // Экономика Украины. — 2001. — № 2. — С. 62—65.
7. Гаман Н. Государственная поддержка финансирования инноваций / Н. Гаман // Экономика Украины. — 2004. — № 8. — С. 44—49.
8. Брінь П.В. Інноваційні технології залучення інвестиційних ресурсів: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.02 / Брінь П.В. — Харків, 2003. — 19 с.
9. Залогіна К. Проблеми венчурного інвестування в українські підприємства / К. Залогіна // Економіст. — 2000. — № 10. — С. 18—20.
10. Зеленіна О. Правове регулювання інноваційної діяльності в умовах технопарків України: окремі проблеми / О. Зеленіна // Право України. — 2004. — № 12. — С. 54—58.
11. Саліхова О.Б. Удосконалення методології статистичного аналізу міжнародного трансферу технологій в Україні: автореф. дис. на здобуття наук, ступ. канд. екон. наук: спец. 08.02.02 / О.Б. Саліхова — К., 2003. — 21 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ "ІННОВАЦІЯ" ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Денис Адамюк,
*аспірант кафедри господарського права Національної
юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*

З середини XX ст. розвинуті країни Європи захопила хвиля постіндустріалізації. Перехід до постіндустріальної стадії розвитку позначився заміною галузевого поділу економіки поділом технологічним, тобто пріоритетом стає не розширення певних галузей, а розвиток високотехнологій у всіх галузях. В Європейському Союзі (далі — ЄС) продовжує формуватись інноваційна економіка або економіка, заснована на знаннях, інформації. У ній наука та знання стають передумовою для розвитку технологій, що впливають на економічний розвиток. Головними характеристиками економіки ЄС виступають інтелектуалізація та інформатизація, які є похідними від науки і науково-технічного прогресу, та саме завдяки цим процесам обумовлюється скорочення частки матеріального виробництва в суспільному продукті.

Загальновідомо, що в ЄС стрімко здійснюється перехід до постіндустріального суспільства, в економіці якого, за словами відомого економіста Д.Белла, "пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти і підвищення якості життя, в якому клас технічних спеціалістів став основною професійною групою, і в котрому впровадження нововведень

все більше почало залежати від досягнень теоретичного знання" [1, с.102]. Ще однією рисою, яка визначає розвиток економіки країн-членів ЄС, є виникнення четвертинного сектора у господарській структурі, представленого високотехнологічними галузями, що виробляють інформацію та знання. Зазначена особливість віддзеркалює обраний країнами ЄС вектор до формування так званої "нової економіки", котра ґрунтується на знаннях, інноваціях та інформаційних технологіях. Головним ресурсом при новому укладі господарської системи стає інтелектуальний капітал або здатність людей до нововведень та інновацій.

Такі тенденції соціально-економічного розвитку зумовили те, що починаючи з 90-х років уряди західноєвропейських держав, особливо тих, які входять до ЄС, посилили свою увагу на проблемі правового регулювання інновацій, розглядаючи їх як важливий фактор конкурентоспроможності.

На сьогодні для України, яка вибрала для себе одним із пріоритетних напрямів розвитку спрямованість на набуття членства у ЄС, особливого значення набуває питання відповідності законодавства *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити

до нього. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС набуває суттєвого значення у зв'язку з необхідністю виконання прийнятих Україною міжнародних зобов'язань а також Закону України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" [2].

Особливу значимість для вітчизняного законодавства має використання позитивного досвіду розвинутих країн з регулювання інноваційної діяльності, але з урахуванням особливостей розбудови національної інноваційної системи. Актуальність цього дослідження та поставлених у ньому завдань зростає в зв'язку з тим, що українська економіка прагне гідного й органічного входження до ЄС, а подолання відставання практично в усіх галузях економіки можливе завдяки посиленню інноваційного характеру господарської діяльності, формуванню в країні власної особливої національної інноваційної системи та ефективного механізму законодавчого врегулювання її функціонування.

Але до теперішнього часу в Україні ґрунтовних правових досліджень щодо змісту, особливостей оборотоздатності, різних підходів до розуміння інновацій як об'єкта правових відносин у ЄС, ще не проводилося. Зустрічаються лише поодинокі випадки аналізу законодавства, що регулює науково-інноваційну сферу ЄС на сторінках вітчизняних періодичних видань чи у монографічній літературі, які не представляють собою комплексних досліджень.

Тому предметом цієї статті є аналіз основних нормативно-правових актів ЄС, які регламентують відносини в науково-технічній та інноваційній сферах, з метою встановлення змісту та особливостей інновацій за законодавством ЄС, а

також з'ясування тенденцій законодавчого регулювання інноваційної діяльності співтовариства.

Таке дослідження буде корисним як для удосконалення вітчизняного законодавчого визначення поняття "інновацій", так і для підвищення ефективності господарсько-правового інструментарію регулювання інноваційної діяльності в Україні (в цілому).

Між тим необхідно зазначити, що різним аспектам вивчення законодавства ЄС в сфері інноваційної діяльності приділено увагу в працях таких вітчизняних правознавців, як І.О.Галиця, О.П. Орлюк, О.Л. Приतिकін, С.Ф. Ревуцький, О.Д. Святоцький, Ю.М. Стасюк. Проблемі гармонізації права інтелектуальної власності в умовах інноваційного розвитку досить часто у своїх роботах приділяє увагу А.В. Гачневич, Ю.М. Капиця, М.В. Пушкар.

Перш за все, необхідно відзначити, що особливістю законодавчого забезпечення інноваційної політики держав-членів ЄС виступає його спрямованість на переважне стимулювання наукових досліджень та розвиток високотехнологічних виробництв. Особливістю законодавства, що регламентує безпосередньо інноваційну діяльність, є його незначна розгалуженість. Так, наприклад, законодавче забезпечення інноваційної політики Австрії представлено такими нормативно-правовими актами, як "Закон про підтримку наукових досліджень", "Закон про науково-дослідні організації", "Закон про організацію наукових досліджень", "Закон про інноваційний та технологічний фонд", "Закон про податки", "Закон про генну інженерію" [3, с. 221-222]. Наприклад, у Франції прийнятий у 1999 році "Закон про інновації" регламентує лише комплекс заходів прямого та непрямого

характеру, насамперед за лінією формування нового інноваційного бізнесу. Так, зокрема, ним окреслено підвищення мобільності наукового персоналу державних дослідницьких центрів і надання їм більшої свободи в організації власних компаній та наданні консультацій приватним промисловим фірмам, посилення зв'язків між університетами та промисловістю в цілях розвитку малого інноваційного бізнесу [4, с.76].

Підхід, який використовується у ЄС щодо правового визначення поняття "інновація", досить відмінний від того, який закріплений законодавством України. Вона розглядається таким основним фактором, який дозволяє отримати конкурентні переваги фірмам, регіонам або цілим країнам. Інновації складають основу духу підприємництва, а також сприяють втіленню нових ідей в конкретні технічні та комерційні досягнення.

Одними з перших нормативних документів Європейського Союзу, які на офіційному рівні закріпили визначення "інновацій" були "Зелена Книга про інновації" ("Green Paper on Innovation") 1995 року [5] та "Перший план дій в сфері інновацій" ("First Action Plan on Innovation in Europe") 1996 року [6], — це програмні нормативні документи, що визначають перші спроби Європейської комісії розробити раціональну інноваційну політику в Європейському Союзі. У "Зеленій Книзі про інновації" сформульовані основні напрями політики ЄС у інноваційній та науково-технічних сферах, шляхи подолання виділених недоліків; розвиток прогнозування і технологічного моніторингу; посилення комерціалізації досліджень; розвиток навчання та освіти, активізація обміну студентами та дослідниками; виявлення повноти ко-

ристі від інновацій; покращення фінансування; податкове стимулювання інноваційної діяльності та ін. Ці напрями у подальшому сформували "Перший план дій в сфері інновацій" (First Action Plan for Innovation in Europe), де визначені три вектори інноваційного розвитку та відповідні механізми як на рівні Співтовариства, так і на рівні держав-членів ЄС.

У контексті "Зеленої книги" інновація розглядається як синонім, що позначає успішне виробництво, впровадження та експлуатацію нововведення в економічних та соціальних сферах. Вона пропонує нові шляхи вирішення проблем та, таким чином, дозволяє задовольнити потреби людини та суспільства [5]. Зокрема, до інновацій віднесено — виробництво вакцин та ліків, покращення користування транспортними засобами завдяки ABS, подушки безпеки, спрощені комунікації (мобільні телефони, відеоконференція), більш відкритий доступ до ноу-хау (CD-ROM, мультимедіа), нові маркетингові методи (банківське обслуговування), поліпшення умов праці, безпечніші для навколишнього середовища технологічні методи, ефективніше комунальне обслуговування та ін. [5].

У документі підкреслюється велика кількість значень цього поняття. У Вступі до "Зеленої книги" інновації визначаються "як рухома сила, що вказує підприємствам на довгострокові цілі. Вона також призводить до покращення промислових структур та появи нових секторів економіки. У загальному вигляді інновацією визнається:

- 1) покращення та розширення діапазону продуктів, послуг та пов'язаних з ними ринків;
- 2) застосування нових методів виробництва, пропозиції та збуту;

3) введення змін в управлінні, організації та умовах роботи, в кваліфікації робочої сили" [5].

У подальших статтях поняття інновації сформульовано як "трансформація ідеї в ринковий продукт чи обслуговування, в новий або покращений виробничий процес, або в новий метод соціальної послуги" [5]. Це визначення запозичене з "Посібника Frascati", про який йтиметься далі. Таким чином, інновація ототожнюється саме з послідовним процесом перетворення нової ідеї у ринковий продукт, метод обслуговування чи соціальну послугу.

Але слід зазначити, що "Зелена книга про інновації" розглядає вказане поняття не лише в динамічному, а й в статичному аспекті, тобто і як процес, і як результат, продукт. На підставі цього в праві Євросоюзу склався розподіл інновацій на процесні та продуктові. У першому значенні інновація — це процес, який складають стадії створення концепції або ідеї, маркетингу (аналізу ринка), дослідження та конструювання, виробництва та розподілу, тобто акцент робиться на способи, яким інновація розроблена та впроваджена. Це не лінійний процес, з явно вираженими послідовними процедурами, а, скоріше, система взаємодій, рухів між різними функціями та гравцями, які мають досвід, знання, ноу-хау. Ось чому в ЄС значну увагу приділено практичним механізмам взаємодій між персоналом у межах фірми (співробітництво між різними структурними підрозділами та участю службовців в організаційній інновації).

За іншого підходу до визначення інновацій акцент переміщується на новий продукт, процес, послугу. Причому "Зелена книга про інновації" виділяє радикальні інновації (наприклад, випуск нової вакцини,

виготовлення компакт-диску) та прогресивні інновації, які змінюють продукти, процеси або послуги через послідовні поліпшення (наприклад, запровадження подушок безпеки у автомобілях). У цьому разі інновація виступає як кінцевий результат науково-виробничого циклу (НВЦ).

Крім того, наводиться класифікація інновацій за сферами впровадження:

- інновації у процесах, які зумовлюють зміни у виробництві у вигляді збільшення обсягів та/або зниження затрат.
- інновації у продуктах/послугах, які змінюють їх якість або покращують показники, призводять до нових, ефективніших функціональних можливостей ергономіки, та безпеки.
- інновації в організації роботи та експлуатації трудових ресурсів.

Крім того, в законодавстві ЄС закріплене ще одне визначення інновації, яке одночасно визначає її і як процес, і як результат, продукт. У Регламенті (ЕО) № 294/2008 Європарламенту від 11.03.2008 р. "Про створення Європейського інституту інновацій та технологій" поняття "інновація" було визначено так — "це процес, у тому числі його результат, за посередництвом якого нові ідеї відповідають суспільним або економічним інтересам та породжують нові продукти, послуги або моделі підприємств чи організацій, які введені успішно на існуючий ринок, або здатні створювати нові ринки" [7].

Доцільно взяти до уваги, що "Зелена книга про інновації" термінологічно побудована на "Посібнику Frascati" — стандарті звітності з наукових досліджень та розробок (Proposed Standard Practice for Surveys of Research and Experimental Development — the Frascati Manual). Він

був прийнятий у 1963 році та став першим документом, присвяченим методології статистики науки та інновацій, розроблений та постійно доповнюється Групою національних експертів з показників науки та техніки, діючої в рамках Організації економічного співробітництва та розвитку (далі — ОЕСР). На сьогодні завдяки багатому численним ініціативам організації, пов'язаних з розповсюдженням практики користування Посібником, останнє видання цього документа (1993 р.) стало основним міжнародним стандартом статистики науки та інновацій. "Посібник Фраскаті" виступає орієнтиром для наближення методології дослідження науково-технологічної діяльності в Україні до світових стандартів, що дозволить коректніше співставити українські дані зі світовими та європейськими. У ньому містяться основні поняття у сфері наукових досліджень та розробок з розкриттям їх змісту, методика виміру численності персоналу, зайнятого дослідженнями та розробками та ін. Досить цікавим є той факт, що на початку 1960-х років у Європі виникла потреба у статистиці наукових досліджень та розробок, і саме тоді з'явився перший посібник для проведення відповідних статистичних обстежень "Посібник Фраскаті" (Frascati Manual), а також текст з "Посібника Осло" (далі — ПО) — його далекий нащадок, — який з'явився під впливом посилення значення інновацій у економічному розвитку ЄС. ПО — представляє собою спробу концептуально нового визначення інновацій в Європі, реакції на виклики часу.

Методика обчислення показників технологічних інновацій базується на рекомендаціях, що містяться у зазначеному Посібнику Осло (Proposed Guidelines for Collecting and

Interpreting Technological Innovation Data: Oslo Manual. Paris: OECD, Eurostat, 1997) [8], що був підготовлений ОЕСР спільно з Євростатом та становить собою Посібник про збір та інтерпретацію показників технологічних інновацій. У ньому зосереджено увагу на дослідженні інноваційних процесів на рівні промислових підприємств, а також запропоновано систему показників інноваційної сфери, що охоплює всі основні сфери інноваційної діяльності. У вказаному Посібнику визначено основні поняття в сфері технологічних інновацій, зокрема **технологічна та продуктова інноваційна діяльність, її цілі, технологічна та продуктова інноваційна фірма, технологічні продуктивні та процесні інновації, технологічно новий продукт тощо.**

Перша редакція ПО заклала основи статистики технологічних інновацій. Уже у ньому був закріплений той принцип, який потім буде відображений у всіх редакціях ПО, включаючи теперішню — інновації не обов'язково пов'язані з новим знанням, вони можуть бути результатом нового використання існуючого знання. Сама інновація була визначена як введення на ринок технологічно нових продуктів та запровадження технологічно нових процесів [8], і таке визначення отримало назву ТПП-інновації (технологічні продуктивні та процесні інновації). ТПП-інновація є здійсненою, якщо вона впроваджена на ринку (продуктова інновація) або використана в процесі виробництва (процесна інновація). ТПП — інновації з'являються внаслідок об'єднання наукової, технологічної, організаційної, фінансової та комерційної діяльності. Звідси є очевидним, що первісно в ЄС акцент у статистиці інновацій планувалось робити саме на матеріа-

ПРАВО ТА ІННОВАЦІЇ

лізованих нововведеннях. Тому, якщо наприклад, компанія запровадила в себе хоча б один технологічно новий процес або випустила один новий продукт, вона автоматично входила до рангу інноваційних. Доречно уточнити, в розумінні європейських стандартів "новий продукт/процес" визнається як новий відносно самої компанії, і цього достатньо для "інноваційного" статусу.

ПО 1992-го року було направлено лише на промисловість, а у 1997 році до нього були додані інновації в сфері послуг. Тоді Європі стали очевидні недоліки ідеології в сфері інновацій — стало не зовсім зрозумілим, що означає "технологічно новий", а сектор послуг потребував більш коректних базових визначень та розуміння фірми як єдиного "двигуна". Тому для вирішення цих та інших проблем у 2005 році було видане нове видання ПО. В центрі уваги в ньому — все ще інноваційні компанії, але до них добавлені інноваційна інфраструктура, фактор попиту, наявність конкурентів та партнерів, вузівська та академічна наука, державна інноваційна політика. Таким чином, Посібник відображає потреби ЄС у переході та забезпеченні нової парадигми "економіки знань", а також повніше враховує актуальні економічні властивості інновацій.

Але головне нововведення ПО-2005 — нове визначення інновацій: створення нового чи значно покращеного продукту (покращеного обслуговування), або процес, новий маркетинговий метод, або новий організаційний метод внутрішньо господарських дій, організація робочого місця або зовнішні відносини. Це визначення охоплює досить широкий діапазон можливих інновацій. Інновація можливо більш вузьке категоризована як виконання одного

або декількох типів інновацій, наприклад продукт чи інноваційні процеси. Це більш вузьке визначення продукту та інноваційного процесу може бути пов'язане з визначенням технологічного продукту та процесу [8].

Поряд з технологічними в статистиці тепер враховуються організаційні (наприклад, зміна розпорядку дня) та маркетингові (наприклад, ребрендинг або навіть зниження ціни) інновації. Говорячи про організаційні та маркетингові інновації самі фахівці у сфері інновацій в ЄС визнають, що відрізнити їх від банальних щоденних змін не так-то просто. В ПО рекомендують визнавати **інноваціями тільки ті організаційні нововведення, які виступають складовою певної стратегії, а у випадку маркетингу — концепції просування товару/послуги**. Але, на думку фахівців, потрібний час для з'ясування, чи буде ця схема діючою в ЄС.

Цікавим є той факт, що Європа на сьогодні стоїть на порозі переходу від лінійної до системної моделі поширення інновацій. Це було навіть зазначено у Повідомленні Єврокомісії "Інноваційна політика: вдосконалення підходу Союзу в контексті Лісабонської стратегії" (2003 р.) [9], основною ідеєю якого є неприпустимість стримування можливостей інноваційної політики ЄС вузьким баченням інновацій. Єврокомісія відзначає, що відбулась **еволюція концепції інновацій — від лінійної моделі, вихідним моментом якої є науково-дослідна або дослідно-конструкторська розробка, до системної моделі, згідно з якою інновація складається зі складних взаємодій між індивідами, організаціями та їхнім операційним середовищем**.

Хоча дослідницькі роботи є принциповим чинником інновацій, але

для більшості підприємств (за винятком високотехнологічних) визначальними є не технологічні особливості нових продуктів, а новаторські шляхи покращання їх позицій на ринку. Тому поряд з технологічними інноваціями, які є результатом дослідницьких робіт, виділяють організаційні, що відбивають нові методи організації праці, та презентаційні — у сферах дизайну й маркетингу. Головною ж вимогою до інноваційної політики в рамках ЄС в сучасних умовах визнається її відповідність системній моделі інновацій, вплив на всі ключові сегменти ринкового середовища [9].

Головним наслідком еволюції концепції інновацій в ЄС став перехід від предметного розуміння інновацій до розуміння інновацій як системного процесу, який охоплює

не тільки діяльність розробників нових продуктів та технологій, промислових підприємств, які їх впроваджують у виробництво, але і діяльність суб'єктів інноваційної інфраструктури.

Таким чином, можна помітити, що розуміння інновацій в ЄС є дещо іншим у порівнянні із законодавчим визначенням цього поняття в Україні — воно має більш загальний характер без чітких критеріїв визначення інновацій серед усієї сукупності нововведень. Цим поняттям охоплено досить широкий перелік об'єктів науково-технічної діяльності, що зумовлено намаганням повністю задовольнити особистісні інтереси громадян ЄС та відповідати потребам і тенденціям розвитку європейської спільноти. ◆

Список використаних джерел:

1. Bell D. Notes of the Post-Industrial Society // *The Public Interest*. — 1967. — №7. — Р. 102.
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. // *Відомості Верховної Ради*. — 2004. № 29. — ст. 367.
3. Мясникович М. В. Научные основы инновационной деятельности. — Минск: ИООО "Право и экономика", 2003. — 280 с.
4. Шелюбская Н. Косвенные методы государственного стимулирования инноваций: опыт Западной Европы /Н. Шелюбская // *Проблемы теории и практики управления*. — 2001. — № 3. — С. 75—80.
5. Green Paper on Innovation. Bulletin of the European Union Supplement 5/95. — Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1996. — P.9.
6. The First Action Plan for Innovation in Europe — Innovation for growth and employment, 20.11.96 // COM (96) 589.
7. Regulation (EC) No 294/2008 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2008 establishing the European Institute of Innovation and Technology // *Official Journal L 097*, 09/04/2008 P. 0001 — 0012.
8. Посібник Осло (Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data: Oslo Manual. Paris: OECD, Eurostat, 1997)
9. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European economic and social committee and the committee of the regions "Innovation policy: updating the Union's approach in the context of the Lisbon strategy" (Brussels, 11.3.2003 COM(2003) 112 final

ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Оксана Васильченко,

асистент кафедри конституційного та адміністративного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук

Постановка проблеми. Політичні партії — це особливий інститут. Саме цей інститут здійснює вагомий вплив як на формування, так і на функціонування майже всіх ланок конституційно-правової структури влади. Як показує практика зарубіжних країн, інколи політичні партії можуть суттєво змінювати офіційний характер взаємодії між окремими гілками влади, модифікуючи існуючу форму державного правління. Без політичних партій на сьогодні неможливе формування національної політики. Як зазначають зарубіжні вчені, демократія та народовладдя в країні забезпечуються саме завдяки активній діяльності політичних партій, їх відкритій конкуренції в боротьбі за голоси виборців, за політичні та соціальні пріоритети, плюралізм представлених політичних програм, їх взаємній критиці. Тому досить актуальними залишаються питання конституційно-правового регулювання статусу політичних партій, і особливо, питання їх фінансування.

Мета дослідження — аналіз теоретичних положень щодо фінансування політичних партій та аналіз основних моделей фінансування політичних партій в зарубіжних країнах.

Ступінь наукової розробки теми дослідження. У вітчизняній літературі питання фінансування політичних партій були предметом розгляду

таких дослідників як Валецькі М., Обушний М., Примуш М., Романюк А., Шведа Ю., Шумельда О. та інші. Однак конституційно-правовий аспект обраного предмету дослідження висвітлений не в повній мірі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історично політичні партії з'явилися в Європі в період буржуазних революцій. Якісно новим етапом в розвитку політичних партій вважають середину 20 сторіччя. Різко збільшилась роль та значення політичних партій в суспільному та державному житті. На сучасному етапі розвитку демократичних країн політичні партії перетворилися на невід'ємну частину здійснення механізму державної влади.

Безпосереднє втручання у діяльність політичних партій за умов демократії неможливе, але держава здійснює конституційну та законодавчу регламентацію їх діяльності. Зокрема, в Конституціях Японії, Італії, Франції було майже вперше закріплено статус політичних партій як інститутів державної влади. В 60-ти роки минулого сторіччя в більшості зарубіжних країн з'являються спеціальні закони про політичні партії, в яких за партіями визнавалась особлива роль саме як конституційно-правових інститутів. Як приклад слід навести наступні закони: Данії (1966р.), Швеції (1966р.), ФРН (1967р.), Італії

(1974р.), Австрії (1975р.) та інші. Сучасне правове регулювання фінансування політичних партій відрізняється багатоманітністю форм (конституційні положення, закони про політичні партії, про статус депутатів парламенту, про вибори, податкове законодавство, рішення органів конституційного контролю). Основним елементом правового статусу політичних партій, який врегульований на законодавчому рівні у переважній кількості країн, є фінансування їх діяльності.

В юридичній доктрині під фінансуванням розуміють діяльність із забезпечення грошовими ресурсами соціальних, економічних, освітніх, культурних, управлінських, оборонних потреб держави, її органів, підприємств, установ, організацій та громадян [1, с. 282]. Професор Воронова Л.К. визначає фінансування як заснований на правових нормах плановий, цільовий, беззворотній і безвідплатний відпуск коштів [2, с. 352].

Фінансування політичних партій можна визначити як врегульовану правовими нормами діяльність держави, юридичних та фізичних осіб по забезпеченню фінансової спроможності та функціонування політичної партії.

Фінансування політичної партії здійснюється на певних засадах. Визначення принципів фінансування політичних партій, їх ретельне застосування та значення залежить від того, який політичний режим встановлений в тій чи іншій державі. В демократичних державах встановлені такі принципи фінансування політичних партій: прозорість фінансування, звітності; багатоманітність джерел фінансування; баланс між державним та приватним

фінансуванням; справедливі критерії розподілу між партіями державної допомоги; добровільність фінансування; встановлення меж партійних видатків; відповідальність за порушення законодавства про фінансування політичних партій [3]. Саме ці принципи виступають основою для подальшого розвитку законодавства європейських країн при врегулюванні відносин щодо фінансування політичних партій.

Можна виділити різні критерії класифікації фінансування політичних партій: за джерелами, суб'єктами, метою, спрямованістю, ступенем покриття витрат, порядком надходження та використання коштів, походженням коштів, за тривалістю в часі та інші. Однак основним критерієм класифікації вважають джерела фінансування політичної партії.

Основними видами джерел фінансування політичних партій є самофінансування (вступні та членські внески), державне фінансування, приватне фінансування (пожертвування юридичних та фізичних осіб). Слід зауважити, значення кожного з видів джерел фінансування є різним на окремих історичних етапах розвитку як держави, так і самої партії.

Історично першими виникли вступні та членські внески. Однак, на сьогодні вони не відіграють такого значення в фінансуванні, як на момент виникнення партій. Це пояснюється тим, що сучасна партійна ідеологія виходить з необхідності збільшення кількості не членів партії, а її прихильників (виборців, що підтримують партію). Тому на законодавчому рівні це питання детально не регулюється. В переважній

більшості країн це питання врегульовано внутрішніми партійними документами. Винятком є закон про політичні партії Туреччини 1961р., який передбачав, що розмір відрахувань у партійну касу не може перевищувати однієї місячної заробітної плати, а також закон Алжиру 1989р., який встановив максимальний розмір вступних та членських внесків.

Сучасні політичні партії розраховують на інші джерела фінансування: державне фінансування та приватні пожертвування.

Тому цілком слушним є побоювання політологів та юристів про те, що зосередження на інших джерелах фінансування (поза межами вступних та членських внесків) призведе до спотворення в певній мірі самої суті політичної партії як добровільної, асоціативної організації, що спирається на своїх членів. Такі партії перетворюються у машину по зароблянню голосів на виборах і проведенню спонсорських інтересів [4].

Державне фінансування політичних партій почалося з 60-х років 20 сторіччя. Це пов'язано із визнанням політичних партій важливим конституційно-правовим інститутом. Першою державою, яка на законодавчому рівні передбачила такий вид фінансування політичних партій, була Федеративна Республіка Німеччина. В подальшому ця практика була сприйнята у Франції, Швеції, Австрії, Данії, Фінляндії, Норвегії, Італії, Канаді.

Саме визнання політичної партії як дієвого інституту громадянського суспільства зобов'язує державу створювати умови для її ефективного функціонування.

Державне фінансування має свої позитивні та негативні аспекти.

Перш за все, державне фінансування є гарантією функціонування тих партій, які користуються підтримкою виборців. Як позитивне розглядається також надання однакових можливостей партіям у їх боротьбі за голоси виборців та отриманні місць у представницьких органах. Державне фінансування знижує вплив на партії окремих фінансових груп, є дієвим інструментом у боротьбі з політичною корупцією. Щодо недоліків державного фінансування, то тут відмічають можливе втягування політичних партій у державну систему, перетворення їх в частину державного механізму.

Державна підтримка політичних партій реалізується не лише у прямому фінансуванні, але і в наданні пільг, послуг та переваг: податкові пільги, надання безоплатного ефірного часу на державних телеканалах.

За цільовим призначенням коштів, що виділяються з державного бюджету, розрізняють загальне та спеціальне фінансування. До загального фінансування відносять надання субсидій на поточну діяльність політичних партій (наприклад, оренда приміщень, проведення з'їздів партії). А спеціальне фінансування полягає у субсидуванні окремих чітко визначених видів діяльності політичної партії, зокрема, фінансування діяльності фракції політичної партії в парламенті або проведення виборчої кампанії.

Виділяють три основні системи фінансування політичних партій. Перша модель — фінансуються лише партії, що не отримали на останніх виборах жодного мандату представницького органу. Ця модель не знайшла свого поширення в розвинутих демократичних країнах.

Друга модель — фінансуються лише ті партії, що представлені у загальнонаціональному парламенті. При цьому кошти розподіляються пропорційно кількості отриманих партією мандатів. Дана модель застосовується в таких країнах як Бельгія, Іспанія, Кіпр. Третя модель — фінансуються усі політичні партії, які взяли участь у виборах до парламенту, не залежно від того, чи отримали вони мандати чи ні. Така модель існує у ФРН, Австрії, Франції, Греції [5, с. 338].

Також значним джерелом фінансування сучасних політичних партій є приватне фінансування. Найбільш вагомим є фінансування партій окремими фінансовими групами. Все більш активно політикою почали займатися підприємницькі союзи. Досить швидко почали розвиватися прямі та опосередковані взаємозв'язки між бізнесом та політикою. З'являються навіть нові терміни: "політичні інвестиції", "політичний бізнес". І саме даний вид джерел фінансування в зарубіжних країнах підлягає жорсткій законодавчій регламентації. Зокрема, встановлюються граничний розмір приватних пожертвувань (наприклад, у Франції, Бельгії, Португалії). У Франції заборонено фінансування політичних партій іноземцями та приватними організаціями і корпораціями, відповідний закон був прийнятий у 1994 році після низки гучних корупційних скандалів. У Франції та Іспанії обов'язковим є розкриття будь-якого внеску незалежно від його розміру. У ФРН пожертвування можуть прийматися лише від громадянина ЄС або господарюючого суб'єкта, більше 50% акцій якого є власністю німецьких громадян. В законодавстві більшості країн виз-

начено досить широке коло осіб, які не можуть направляти пожертвування політичним партіям. Зокрема, в Італії заборона поширюється на державні органи та підприємства, де частка держави не менше 20%.

Майже у всіх європейських країнах запроваджена особлива податкова політика держави щодо осіб, які вносять пожертвування. У ФРН від оподаткування звільнені пожертви на певну суму, визначену законодавством. У Франції внески фізичних осіб підлягають вирахуванню із бази оподаткування, так само як і благодійні внески. В Італії існує аналогічна система пільг, але вона не поширюється на тих юридичних осіб, які оголосили про негативні результати своєї господарської діяльності.

За критерієм пріоритетності джерел фінансування політичних партій виділяють три основні моделі фінансування політичних партій:

- європейсько-континентальна модель — перевага державного фінансування, що гарантується законодавством;
- англосаксонська модель — правове регулювання переважно недержавного фінансування;
- змішана модель — поєднання державного та приватного фінансування.

Хоча цей поділ є досить умовним, однак така класифікація враховує основні пріоритети фінансування діяльності політичних партій. Ці моделі сформувалися історично під впливом різноманітних чинників — форми правління, правової системи, рівня економічного розвитку держави, геополітичної ситуації, правової культури та інших.

Європейсько-континентальна модель поширена в таких країнах як

ФРН, Франція, Данія, Швеція, Австрія, Італія, Іспанія, Португалія. Для цієї моделі характерним є розвинені державні програми підтримки партій. І хоча жодна з держав не приймає на себе повне фінансування діяльності політичних партій, державні субсидії є основним джерелом фінансування. В законодавстві встановлюються умови, яким повинна відповідати політична партія, для отримання державної підтримки. Найпоширенішою умовою є набрання політичною партією певної кількості голосів виборців. В деяких країнах встановлюються норми залежності державної підтримки від отриманих партією членських внесків та приватних пожертвувань (Франція, Нідерланди). В Швеції рівень підтримки залежить від провладного або опозиційного статусу партії, при цьому опозиційна партія користується більшою підтримкою держави. Досить поширеною є практика фінансування парламентських фракцій політичних партій (як правило, пропорційно кількості місць в парламенті), зокрема, у Данії, Італії, Бельгії, ФРН.

Англосаксонська модель фінансування політичних партій поширена у Великобританії, США, Канаді. Основним джерелом фінансування політичних партій в цих країнах виступають приватні пожертвування, державна підтримка партій досить обмежена (вона існує у вигляді непрямої підтримки). В державах цієї моделі встановлюються досить жорсткі обмеження приватних надходжень за різними підставами, але не визнаються обмеження видатків. У США кандидати та партії, які беруть участь у виборах до Конгресу, не отримують державної підтримки. Кандидати на посаду Президента

США можуть користуватися державною підтримкою, однак в такому випадку вони змушені обмежити свої видатки. Політичні партії у США одержують лише непряму державну підтримку у вигляді звільнення від оподаткування. При цьому партії повинні розкрити джерела свого фінансування, отримати певну кількість голосів виборців та накопичити свої власні фонди. У Великобританії також не здійснюється державне фінансування (єдиний випадок державного фінансування — виплати з бюджету опозиційній партії в парламенті). Непряма державна підтримка у Великобританії здійснюється шляхом надання політичним партіям грантів від Вибірчої комісії Великобританії, які розподіляються через відкритий конкурс і можуть бути використані лише для проведення політичних досліджень. Як непряма форма державної підтримки розглядається також заборона теле- та радіокомпаніям одержувати кошти за рекламу політичних партій.

Змішана модель фінансування політичних партій поєднала в собі риси двох попередніх моделей. Вона є поширеною в таких країнах як Болгарія, Румунія, Боснія та Герцеговина, Хорватія, Словенія, Македонія, Польща, Словаччина, Російська Федерація та інших. Для цієї моделі характерним є поєднання як приватного, так і державного фінансування. Пряме державне фінансування не передбачено в жодній країні, державна підтримка в цих країнах здійснюється лише у вигляді відшкодування виборчих витрат. Також досить поширеними є непрямі методи державного фінансування — отримання безкоштовного ефіру, друкування плакатів, тощо. Допус-

кається також приватне фінансування політичних партій як фізичними так і юридичними особами. Однак при цьому передбачаються граничні розміри внесків, а також обмеження щодо кола осіб, які можуть робити внески. Наприклад у ст. 33 закону Російської Федерації "Про політичні партії" зазначається, що сума пожертвувань, отриманих політичною партією не повинна перевищувати 100 тисяч мінімальних розмірів оплати праці від однієї юридичної особи та 10 тисяч — від однієї фізичної особи. При цьому встановлюється, що загальна сума пожертвувань не може бути вищою за 10 мільйонів мінімальних розмірів оплати праці.

Правове регулювання фінансування політичних партій, крім джерел надходжень коштів, майже у всіх країнах, незалежно від моделі фінансування, включає також запровадження механізмів контролю та встановлення санкцій за порушення вимог закону про фінансування діяльності політичних партій. Функції контролю у сфері фінансування партій покладаються на незалежні органи, які формуються з осіб, кандидатури яких пропонувані партіями, або з незалежних експертів. В Іспанії таким органом висту-

пає Рахункова палата, у Франції — Національна комісія з контролю за звітами виборчих кампаній і політичного фінансування, в Австрії — спеціально створена Комісія з перевірки використання коштів на передвиборчу агітацію при Міністерстві внутрішніх справ.

Підсумовуючи вищенаведене можна зробити висновок про те, що незалежно від джерел фінансування, конституційна практика та законодавство зарубіжних країн приділяє значну увагу питанням прозорості фінансування діяльності політичних партій. Вважається, що виборець, повинен отримати вичерпні відповіді на два основних питання: хто фінансує діяльність партії та чиї інтереси дана партія представляє. І завданням правового регулювання є стимулювання прозорості не тільки джерел фінансування, а і витрат політичних партій. ♦

Список використаних джерел:

1. *Юридична енциклопедія.* — К.: "Українська енциклопедія" імені М.П. Бажана, 2004. — Т.6 — С. 630.
2. *Воронова Л.К. Фінансове право України: Підручник.* — К.: Прецедент; Моя книга, 2006. — С.440.
3. *Фінансування політичних партій. Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи №1516.* — К., 2001.
4. *Романюк А., Шведа Ю., Шумельда О. Політико-правові аспекти фінансування політичних партій: світовий досвід та Україна.* — Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2003.
5. *Обушний М.І., Примуш М.В., Шведа Ю.Р. Патологія: Навчальний посібник.* — К.: Арістей, 2006. — С. 340.

Крижна В. М.

Принцип справедливості, добросовісності та розумності і правові наслідки недійсності договорів у сфері інтелектуальної власності

С. 3 — 7

Автор у своїй статті з'ясовує правові наслідки недійсності договорів у сфері інтелектуальної власності, виходячи з закріпленого в ЦК України принципу справедливості, добросовісності і розумності.

Крижная В. Н.

Принцип справедливости, добросовестности и разумности а также правовые последствия недействительности договоров в сфере интеллектуальной собственности

С. 3 — 7

Автор в своей статье выясняет правовые последствия недействительности договоров в сфере интеллектуальной собственности, исходя из закреплённого в ЦК Украины принципа справедливости, добросовестности и разумности.

Погрібний С. О.

Щодо ролі звичаїв та моральних засад суспільства у правовому регулюванні договірних цивільних відносин

С. 8 — 12

Наукове дослідження автора присвячено проблемам використання звичаїв та моральних засад суспільства в правовому регулюванні договірних цивільних відносин

Погрибный С. А.

Относительно роли обычаев и моральных основ общества в правовом регулировании договорных гражданских отношений

С. 8 — 12

Научное исследование автора посвящено проблемам использования обычаев и моральных основ общества в правовом регулировании договорных гражданских отношений

Васьковська Т. А., Кращенко В. П.
Судова експертиза запатентованих промислових зразків у цифрах і фактах

С. 13 — 25

На базі статистичних даних досліджені висновки судових експертиз промислових зразків, підготовані експертами Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності, на предмет виявлення глибинних причин виникнення спорів між суб'єктами господарювання, пов'язаних з вразливістю чинного законодавства щодо охорони прав на промислові зразки.

Васьковская Т. А., Кращенко В. П.
Судебная экспертиза запатентованных промышленных образцов в цифрах и фактах

С. 13 — 25

На базе статистических данных исследованы Выводы судебных экспертиз промышленных образцов, подготовленные экспертами Научно-исследовательского института интеллектуальной собственности, на предмет выявления глубинных причин возникновения споров между субъектами хозяйственной деятельности, связанных с слабыми местами действующего законодательства относительно охраны прав на промышленные образцы.

Дроб'язко В. С.

Охорона баз даних в Україні
С. 26 — 31

Автор у своїй статті розглядає критерії охорони бази даних авторським правом та види відповідальності за порушення прав на таку базу даних, а також перспективи охорони баз даних *sui generis*.

Дробязко В. С.

Охрана баз данных в Украине
С. 26 — 31

Автор в своей статье рассматривает критерии охраны базы данных авторским правом и виды ответственности за нарушение прав на такую базу данных, а также перспективы охраны баз данных *sui generis*.

Полуектов І. Л.

Зловживання правом як порушення засад цивільного законодавства

С. 32 — 41

Автор статті досліджує проблеми зловживання правом використовуючи метод критичного аналізу наукових напрацювань вітчизняних та зарубіжних вчених при цьому висловлюючи власне розуміння сутності та критеріїв визначення інституту зловживання правом

Полуектов И. Л.

Злоупотребление правом как нарушение принципов гражданского законодательства

С. 32 — 41

Автор статьи исследует проблемы злоупотребления правом используя метод критического анализа научных работ отечественных и зарубежных ученых при этом высказывая собственное понимание сущности и критериев определения института злоупотребления правом.

Харченко В. Б.

Комерційна таємниця: проблеми охорони за кримінальним законодавством України та напрямки її вдосконалення

С. 42 — 52

Стаття присвячена дослідженню проблем кримінально-правової охорони комерційної таємниці та визначення основних напрямків вдосконалення кримінально-правової охорони комерційної таємниці за діючим кримінальним законодавством України.

Харченко В. Б.

Коммерческая тайна: проблемы охраны за криминальным законодательством Украины и направления ее усовершенствование

С. 42 — 52

Статья посвящена исследованию проблемы уголовно-правовой охраны коммерческой тайны и определение основных направлений усовершенствования уголовно-правовой охраны коммерческой тайны за действующим криминальным законодательством Украины.

Огнев'юк Г. З.

Правові форми діяльності представників у справах інтелектуальної власності

С. 53 — 59

В статті висвітлені проблемні питання представництва в сфері інте-

Огневьюк А. З.

Правовые формы деятельности представителей в делах интеллектуальной собственности

С. 53 — 59

В статье освещены проблемные вопросы представительства в сфере

інтелектуальної власності. Автором проаналізовано суб'єктний склад осіб, які здійснюють таке представництво, це, зокрема, і професійні представники (патентні повірені) і інші спеціалісти (юристи, адвокати, консультанти), які працюють в сфері інтелектуальної власності

интеллектуальной собственности. Автором проанализирован субъектный состав лиц, которые осуществляют такое представительство, это, в частности, и профессиональные представители (патентные поверенные) и другие специалисты (юристы, адвокаты, консультанты), которые работают в сфере интеллектуальной собственности.

Галиця І. О.

Концептуальні основи та механізми забезпечення конкурентоспроможності в умовах "економіки стресу"

С. 60 — 66

Автор у своїй статті пропонує увазі розроблену ним технологію інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, яка найближчим часом може бути втілена в конкретний інноваційний проект.

Галиця И. О.

Концептуальные основы и механизмы обеспечения конкурентоспособности в условиях "экономики стресса"

С. 60 — 66

Автор в своей статье предлагает к вниманию разработанную им технологию инновационного развития субъектов хозяйственной деятельности, которая в ближайшее время может быть воплощена в конкретный инновационный проект.

Попов С. Ф.

Відмінні особливості визначень комерціалізації і трансферу наукомістких технологій

С. 67 — 72

Автор у своїй статті визначає відмінні особливості комерціалізації і трансферу технологій розроблених державними університетами за бюджетні кошти.

Попов С. Ф.

Отличные особенности понятий коммерциализации и трансфера наукоемких технологий

С. 67 — 72

Автор в своей статье определяет отличные особенности коммерциализации и трансфера технологий разработанных государственными университетами за бюджетные средства.

Адамюк Д. І.

Теоретичні питання встановлення змісту поняття "інновація" за законодавством Європейського Союзу

С. 73 — 79

У статті з'ясовуються теоретичні питання змісту поняття "інновація" як об'єкта правових відносин у ЄС. У статті аналізуються основні нор-

Адамюк Д. И.

Теоретический вопрос установления содержания понятия "инновация" за законодательством Европейского Союза

С. 73 — 79

В статье выясняются теоретические вопросы содержания понятия "инновация" как объекта правовых отношений в ЕС. Автор анализирует

мативно-правові акти ЄС, які регламентують відносини в науково-технічній та інноваційній сферах, встановлюється зміст та особливості інновацій за законодавством ЄС, а також визначаються тенденції законодавчого регулювання інноваційної діяльності співтовариства.

основные нормативно-правовые акты ЕС, которые регламентируют отношения в научно-технической и инновационной сферах, устанавливается содержание и особенности инноваций за законодательством ЕС, а также определяются тенденции законодательного регулирования инновационной деятельности сообщества.

Васильченко О. П.

Фінансування політичних партій в зарубіжних країнах
С. 80 — 85

В статті представлено теоретичні положення щодо фінансування політичних партій та аналіз основних моделей такого фінансування в зарубіжних країнах.

Васильченко О. П.

Финансирование политических партий в зарубежных странах
С. 80 — 85

В статье представлены теоретические положения касающиеся финансирования политических партий, а также анализ основных моделей такого финансирования в зарубежных странах.

ЦІКАВО ЗНАТИ

З ІСТОРІЇ ПНЕВМАТИЧНОЇ ШИНИ

Винахід пневматичного "взуття" для колеса є не менш геніальним ніж винахід самого колеса. Офіційною датою народження пневматичної шини вважається 10 червня 1846 року. Саме тоді шотландцем Робертом Вільямом Томсоном отримано патент на винахід № 10990 в якому зазначалося, що "суть винаходу полягає в застосуванні еластичних опорних поверхонь навколо ободів коліс екіпажів з метою зменшення сили, необхідної для того, щоб тягти екіпажі, тим самим, полегшити рух та зменшити шум, який вони створюють при русі".

Конструктивно, шина складалася з декількох пневмобалонів, кожний з яких виготовлявся з декількох шарів парусини, просоченої й покритої по обидва боки натуральним каучуком або гуттаперчей. Використання Томсоном в конструкції шини декількох пневмобалонів давало змогу продовжувати рух без зупинки на ремонт навіть доті, коли один з них отримував пошкодження. Зовнішнє покриття складалося із з'єднаних заклепками

шматків шкіри. Вся шина кріпилася на дерев'яний обід колеса болтами (рис.1).

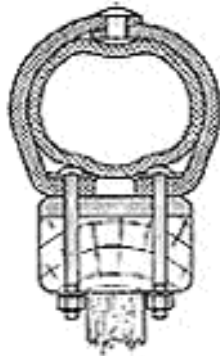

Рис. 1

Нажаль, при житті винахідника його "повітряне колесо" не здобуло широкого розповсюдження, а після 1873 р. й зовсім було забуте.

"Друге народження" пневматичної шини відбулося через 42 роки і пов'язане з ім'ям іншого шотландця Джона Данлопа. Він у 1888 році виготовив з гумового шлангу для поливу свої перші покритишки для трьохколісного велосипеда свого сина. В основу перших пневматичних шин Данлопа було покладено принцип футбольного м'яча. На цей винахід 23 липня 1888 року Джон Данлопу видано патент № 10607, а 31 серпня того ж року Данлоп отримав ще один патент на застосування "пневматичного обруча" для транспортних засобів.

Розуміючи перспективність своїх розробок, Джон Данлоп 1888 року започатковує фірму з виробництва шин, яка існує до теперішнього часу та носить його ім'я — Dunlop.

Не зупиняючись на досягненнях свого засновника, інженери фірми Dunlop вносили нові новації в шинні технології. Вони були першими хто:

- розділили протектор шини на декілька рядів, підвищив тим самим його зносостійкість при збереженні гарного зчеплення з дорожнім покриттям;
- використав гумові та сталеві шипи на протекторі;
- створили шину з боковими ґрунтозачіпами;
- створили змінну камеру для пневматичної шини (розробка Ч. Вудса);
- втілили у життя ідею безкамерної шини;
- розробили шини системи Denovo (70-ті роки XX століття), які дозволяли продовжувати рух навіть при проколі на відстань більше 100 км зі швидкістю 80 км/год.

Сьогодні компанія Dunlop займає 5-те місце в світі з обсягу виробництва шин, та має контракти на поставку шин з 33-ма автогігантами.

Використані джерела:

1. *Автомобильные шины: история и новейшие изобретения.* — Режим доступу до електронного ресурсу: <http://www.infobaza.by/article/auto/shiny/>;
2. *История изобретения первой шины.* — Режим доступу до електронного ресурсу: <http://www.kolestorg.ru/info/51/>.

Інформацію підготувала **Ірина Петренко**

Тематичний показник статей і матеріалів, надрукованих у журналах 2008-го року

№, стор.

Авторське право

<i>О. Штефан</i>	Зміст права на недоторканість і цілісність твору	1, 3
<i>Г. Андросчук</i>	Економічна значимість авторського права	1, 8
<i>С. Бутнік-Сіверський</i>	Майнові авторські права як об'єкти спадкування	3, 3
<i>В. Дроб'язко</i>	Елементи авторського права Київської Русі	3, 13
<i>О. Штефан</i>	Твори, які не є об'єктами авторського права	3, 28
<i>Д. Мазурок</i>	Научные исследования с применением WIKI-технологий (авторско-правовой аспект)	4, 3
<i>О. Штефан</i>	Реклама як самостійний об'єкт авторського права	5, 3
<i>О. Литвин</i>	Об'єкти права інтелектуальної власності в архітектурі і особливості їх охорони	5, 11

Торговельні марки

<i>О. Кулікова, О. Пічкур, В. Редько</i>	Деякі питання практики корпоративного та державного брендінгу в Європі	1, 32; 2, 26
<i>В. Крижна</i>	Види торговельних марок	1, 44
<i>Т. Коваленко</i>	Торговельна марка дистриб'ютера	3, 35

Захист прав

<i>А. Евков</i>	Передача права собственности на материальный носитель как условие применения принципа исчерпания прав на объекты интеллектуальной собственности	1, 52
-----------------	---	-------

<i>С. Чікін, К. Решетилов, О. Чікіна</i>	Право попереднього користувача: філологічний та історичний аспект	1, 58
<i>О. Крижний</i>	Проблеми кваліфікації незаконного використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару	2, 21
<i>О. Буров, Д. Бурова, А. Пенська</i>	Кіберзлочинність як загроза інформаційному суспільству	3, 39
<i>О. Швець</i>	Закон один для всіх	4, 38
<i>Б. Прахов</i>	Проблеми підвищення ефективності правового забезпечення реалізації науково-технічних досягнень за кордоном	4, 43
<i>В. Крижна</i>	Комерційне найменування — ім'я суб'єкта підприємництва чи його комерційний псевдонім?	5, 16
<i>В. Харченко</i>	Захист права інтелектуальної власності в Україні: впорядкування кримінальної відповідальності	5, 21
<i>А. Штефан</i>	Позов — універсальний засіб захисту честі, гідності й репутації. Поняття позову	5, 32
<i>А. Шабалін</i>	Судовий наказ: поняття та сутність	5, 39
<i>Т. Васьковська, В. Кращенко</i>	Судова експертиза запатентованих промислових зразків у цифрах і фактах	6, 13
<i>В. Дробязко</i>	Охорона баз даних в Україні	6, 26
<i>І. Полуктєв</i>	Зловживання правом як порушення засад цивільного законодавства	6, 32
<i>В. Харченко</i>	Комерційна таємниця: проблеми охорони за кримінальним законодавством України та напрямки її вдосконалення	6, 42
<i>Г. Огнев'юк</i>	Правові форми діяльності	

представників у справах інтелектуальної власності	6, 53
--	-------

Право та інновації

О. Бутнік-Сіверський

Інноватика та інтелектуальна економіка (теоретико-методичний аспект) (закінчення)	1, 63
---	-------

І. Галиця

Системи управління привілеями та активізація інноваційного процесу	2, 36
---	-------

В. Нежиборець

Проблеми розвитку та активізації інноваційної діяльності: регіональний аспект	2, 50
---	-------

Н. Коткова

До питання змін і зрушень у промисловості з позиції життєвого циклу	2, 58
---	-------

С. Ревуцький

Необхідність наближення інноваційного розвитку економіки України до світового рівня	3, 45
---	-------

І. Жиліяєв

Законодавче забезпечення стратегічного державного управління в Україні	4, 48
--	-------

В. Нежиборець

Венчурне інвестування: стан, проблеми. Закордонний досвід	4, 56
--	-------

І. Рудченко

Трансфер технологій як елемент інноваційної інфраструктури	4, 61
--	-------

С. Ревуцький

Теоретичні та практичні передумови переходу світової економіки на інноваційну модель розвитку	5, 72
---	-------

Д. Адамюк

До питання про співвідношення Економічного і правового змісту Поняття "інновації"	5, 80
---	-------

І. Галиця

Концептуальні основи та механізми забезпечення конкурентоспроможності в умовах "економіки стресу"	6, 60
---	-------

С. Попов

Отличительные особенности понятий коммерциализации и трансфера наукоемких технологий	6, 67
--	-------

Д. Адамюк

Теоретичні питання встановлення	
---------------------------------	--

змісту поняття “інновація” за
законодавством Європейського союзу 6, 73

Судова експертиза

- К. Шукіна, В. Кращенко*
Судова експертиза торговельних
марок крізь призму статистики 2, 3
- Т. Васьковська*
Актуальні проблеми судової
експертизи промислових зразків 2, 15

Інтелектуальна економіка

- Е. Ионин*
Имущественное положение предприятий:
экономико-правовой аспект 3, 52
- С. Грицуленко*
Теоретичні та практичні
питання формування і розвитку
інтелектуального капіталу 3, 62

Право промислової власності

- П. Боровик*
Особливості судово-експертного
дослідження винаходу (корисної моделі)
з багатоланковою формулою 4, 10
- Г. Довгань*
Правова охорона об'єктів
промислової власності
на західноукраїнських землях
у 20-30х роках ХХ ст. 4, 16
- Г. Андрощук*
Право інтелектуальної власності
на неоригінальні бази даних: аналіз
регіонального і національного законодавства 4, 25

Погляд науковця

- С. Погрібний*
Види юридичних фактів, що
мають місце у механізмі правового
регулювання договірних
цивільних відносин 5, 45
- О. Лотюк*
Конституційний контроль в
зарубіжних країнах 5, 53
- В. Крижна*
Принцип справедливості, добросовісності
та розумності і правові наслідки
недійсності договорів у сфері
інтелектуальної власності 6, 3

<i>С. Погрібний</i>	Щодо ролі звичаїв та моральних засад суспільства у правовому регулюванні договірних цивільних відносин	6, 8
---------------------	---	------

Міжнародно-правові аспекти

<i>Л. Комзюк</i>	Деякі проблеми гармонізації авторського права ЄС	5, 59
<i>Т. Коваленко</i>	Практика суду першої інстанції Європейського Союзу	5, 65

Досвід країн світу

<i>О. Васильченко</i>	Фінансування політичних партій в зарубіжних країнах	6, 80
-----------------------	--	-------

До відома

Рекомендації Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 40-річчю кафедри економічної теорії ПДТУ “Теоретичні та практичні аспекти інноваційної діяльності в умовах глобальних економічних систем” (16-18 травня 2008 р. м. Маріуполь)	3, 69
--	-------

Оголошення Науково-дослідного інституту Академії Правових наук України про прийом до аспірантури у жовтні 2008 р.	4, 68
--	-------

Цікаво знати

Темрява читати не заважає	1, 7
Пиво на будь який смак	2, 14
Два-в-одному	2, 49
<i>Е. Штефан</i> Занимательные очепятки	2, 65
Дітям до 16 років вхід заборонено	2, 72
З історії створення клейких папірців для заміток (Post-it Notes)	3, 27
Історія винайдення візка для супермаркету	4, 15
Шовкова історія	5, 31
Нове рішення СОСА-COLA	5, 44
Справжнісіньке чиндогу	6, 12
Подвійна користь	6, 52
З історії пневматичної шини	6, 89

Наукова рада журналу:

Врублевський В.К., Демченко С.Ф., Довгерт А.С., Кузнєцова Н.С., Майданик Р.А.,
Малишева Н.Р., Пасенюк О.М., Патон Б.Є., Побірченко І.Г., Притика Д.М.,
Редько В.В., Сташис В.В., Тацій В.Я., Шемшученко Ю.С.

Редакційна колегія журналу:

Орлюк О.П. (голова редакційної колегії), Андрощук Г.О., Бутнік-Сіверський О.Б.,
Грошевий Ю.М., Дорошенко О.Ф. (заступник голови редакційної колегії),
Дроб'язко В.С., Закалюк А.П., Захарченко Т.Г., Індукаєв В.К., Копиленко О.Л.,
Крупко П.М., Крупчан О.Д., Мироненко Н.М., Москаленко В.С., Нежиборець В.І.,
Панов М.І., Петришин О.В., Підпалов Л.В., Пічкур О.В., Святоцький О.Д.,
Семчик В.І., Сегай М.Я., Сидоров І.Ф., Солощук М.М., Теплюк М.О., Тихий В.П.,
Худолій Б.М.

Прахов Б.Г. — головний редактор

Петренко С.А. — заступник головного редактора

Засновник —

**Науково-дослідний інститут
інтелектуальної власності
Академії правових наук України**

Свідоцтво про державну реєстрацію:

Серія КВ № 10573 від 07.11.2005 року.

До уваги авторів та читачів

Редакція приймає рукописи статей як на електронних носіях, набраних у програмах MS Office, так і надруковані на папері.

Статті повинні бути оформлені відповідно до вимог ВАК України щодо наукових робіт, та мати рецензію.

Авторів просимо разом із матеріалами надсилати свою фотографію та інформацію щодо наукового ступеня, місця роботи, посади, поштової адреси і контактних телефонів.

Редакція залишає за собою право на редагування та скорочення рукописів. За достовірність інформації та статистичних даних, що містяться у рукописах, відповідальність несе автор.

Повторне видання статей, розміщених на шпальтах журналу “Теорія і практика інтелектуальної власності”, можливе лише за згодою редакції.

Адреса редакції: 03680, МСП, м. Київ-150, вул. Боженка, 11, корп. 4

Тел.: 228-21-37, 228-22-16

Тел/факс: 200-08-76

www.ndiiv.org.ua

e-mail: letter@i.kiev.ua

Комп'ютерна верстка — І. Петренко

Коректор — Л. Цикаленко

Рекомендовано до друку

Ученою радою НДІ інтелектуальної власності АПРН України, протокол № 8 від 25.11.2008 р.

Здано до набору 10.10.08. Підписано до друку 10.12.08 Формат 70х108/16.

Папір офсетний. Офсетний друк. Наклад 300 примірників. Зам. 83

Надруковано з оригінал-макета в ТОВ “Лазурит-Поліграф”, тел/факс (044) 417-21-70

04080 м. Київ, вул. Костянтинівська, 73